

თუა ლომაძე

ქალთმა
უცნაური მეფის ასული

წესდნ უეცვიაშვილის ილუსტრაციები

Thea Lomadze

Paloma

The Strange Princess

Illustrated by Rusudan Petviashvili

თეა ლომაძე
პალომა
უცნაური მეფის ასული

Thea Lomadze
PALOMA
THE STRANGE PRINCESS

1996 წელს „პალომა – უცნაური მეფის ასული“ დაჯილდოვდა
„დიოგენეს“ საბავშვო ნაწარმოებების კონკურსის II პრემიით

In 1996 *Paloma - The strange Princess* was awarded II prize
at the Diogene contest of children's literature

მთარგმნელი
რუსუდან იმნაიშვილი
Translated by
Rusudan Imnaishvili

რედაქტორები
ეკა ბერიშვილი
დევიდ რაუსონი
Edited by

Eka Berishvili
David Rowson

მხატვარი
რუსუდან ფეტვიანიშვილი
Illustrated by
RUSUDAN PETVIASHVILI

დიზაინერი
ზაზა ტურაბელიძე
Designed by
Zaza Turabelidze

წიგნი გამოიცა შპს „ნიკორას“ ფინანსური დახმარებით
The book is published with financial support of Nikora Ltd.

© თეა ლომაძე, 2006
© Thea Lomadze, 2006
პირველი გამოცემა, 2006
First edition, 2006
ყველა უფლება დაცულია
All rights reserved

ISBN 99940-45-55-5

გამომცემლობა „დიოგენე“
Diogene Publishers
www.diogene.ge

ერთ ისეთსავე ლამაზ ქვეყანაში, როგორშიც შენ ცხოვრობ, ერთი ხელმწიფე მეფობდა. ჰყავდა ცოლი და პატარა ქალიშვილი. არ ვიცი, მართლა ასე იყო, თუ იქაურებს ეგონათ, თავიანთი მეფე – ყველაზე ჭკვიანი, პური და ღვინო – ყველაზე გემრიელი, წყარო – ყველაზე ცივი, მზე – ყველაზე თბილი, ცა – ყველაზე ლურჯი და მინა – სხვისაზე უფრო აბიზინებული. იმ ქვეყანას უმწვანესი ერქვა.

უმწვანესი პატარა იყო, მაგრამ დიდი წარსული ჰქონდა. მეფეს ძალიან უნდოდა ვაჟი ჰყოლოდა, ტახტის მემკვიდრე, რომელიც მის შემდეგ იმეფებდა და ქვეყანას უპატრონებდა. ამისათვის რა აღარ იღონეს: ხან ჯადოსნური ვაშლი შეჭამეს, ხან სალოცავებში იარეს, ხანაც ცნობილი მკითხავეები მოინვიეს, მაგრამ უშედეგოდ – დედოფალს მეორე შვილი არა და არ ეყოლა. თუმცა იგი დიდად არ ნუხდა, რადგან საფიქრალი და გასართობი სხვაც ბევრი ჰქონდა: მოდების ყურნალებს ათვალეერებდა, ქსოვილებით მოვაჭრეებს და მკერავებს მითითებებს აძლევდა, მზარეულებს დიეტურ საჭმელს ამზადებინებდა. დღეში ორჯერ მასაყს იკეთებდა, სამჯერ სასწორზე დგებოდა და ოთხჯერ კაბას იცვლიდა. მკერავი, მზარეული, მასაყისტი და რამდენიმე მოახლე გოგო გამუდმებით უკან დაჰყვებოდნენ, რადგანაც არ იცოდნენ, დედოფალს როდის რა მოესურვებოდა. რომ მოსცილებოდნენ, ხუთ წუთში უკანვე მოუხმობდა, ამიტომ უთაებლოდ აქეთ-იქით სირბილს ისევ დედოფლის კუდში დევნა ერჩიათ.

მართალია, მეფე ვაყს ნატრობდა, მაგრამ ცოლიც ძალიან უყვარდა, მასთან განშორება და სხვა ცოლის მოყვანა ეძნელებოდა. ამიტომაც ნელ-ნელა ეგუებოდა ბედს და ცდილობდა, აღარ ეფიქრა თავის სანუხარზე.

მეფე ნამდვილი მეფე იყო, დედოფალიც – ნამდვილი დედოფალი. მეფე – წარმოსადეგი და დიდებული, დედოფალი – კალმით ნახატი და წარწარი. პატარა მეფის ასული კი სულ არ იყო ლამაზი. უფრო სწორად, არც უშნო, მაგრამ... მოკლედ, ჩვეულებრივი ბავშვი გახლდათ. სასახლის ისტორიკოსი, რომლის მამაც ისტორიკოსი იყო და ბაბუაც, ამტკიცებდა, ასეთი უბრალო ბავშვი ამ სასახლეში არასდროს დაბადებულაო. უმწვანესის მეფის ასულები ყოველთვის მშვენიერნი, სილამაზის მფრქვეველნი და სიამაყით აღსავსენი იყვნენო, ამბობდა, და თან სქელი ხელნაწერი წიგნიდან, რომელიც სულ თან დაჰქონდა, ადგილებს იმონებდა.

– ასეთი ბავშვი ხომ ჩვენი ქალაქის ყველა სახლშია! – ხშირად ეჩურჩულებოდა დიდგვაროვნებს და სინანულით თავს აქნევდა.

Once upon a time, in a country just as beautiful as the one where you live, there was a king who had a wife and a little daughter. I am not sure whether it was really true, but the inhabitants of that country thought that their King was the most intelligent, their bread and wine the most delicious, their springs the coldest, their sun the warmest, their sky the bluest and their land the richest in greenery. That country was called The Greenest.

The Greenest was small, but it had an illustrious past. The King craved for a son, an heir to the throne who would reign and look after his country in succession to his father. They tried every possible method to achieve this: they ate a magic apple, prayed in holy places, invited the most famous fortunetellers, but all in vain — the Queen could not have another baby. She didn't worry about it though, as she had lots of other things to think about or to occupy herself with: she browsed through the fashion magazines, gave directions to cloth merchants and seamstresses and ordered the cooks to make special meals. She had a massage twice a day, weighed herself on the scales three times a day and changed her dress four times a day. Her seamstress, her cook, her masseuse and several maids accompanied her everywhere as they didn't know beforehand what the Queen would like and when. Even if they left her, she would call them back in five minutes, so they preferred staying with her to interminably racing back and forth.

The King, it is true, was longing for a son, but he was very fond of his wife too. He couldn't bring himself to divorce her and marry again; so he was gradually coming to terms with his fate and tried not to think about his problem.

The King was a real king and the Queen a real queen. He was imposing and magnificent, and she was beautiful and graceful, but the little princess was not pretty at all. Moreover, she was, well, not quite ugly but... in a nutshell she was just an ordinary child. The palace historian, whose father and grandfather had been historians too, repeated over and over again that such an ordinary child had never ever before been born in the palace. "The princesses of The Greenest have always been beautiful and full of pride," he used to say, carrying a thick handwritten book to confirm what he said.

"Such a child may be found in every family in our town," he often whispered to the noblemen, shaking his head regretfully.

პატარა მეფის ასულის საქციელი იმიტომ იწვევდა გაოცებას, რომ მას არც ძვირფასი თვლებით მოჭედილი სათამაშოებით თამაში უყვარდა, არც მორთულ-მოკაზმული სტუმრების თვალთვალის. ის არასოდეს იწუნებდა საჭმელს და არ ითხოვდა, სხვა კერძი მომომზადეთო. არც უმიზეზოდ ტიროდა, გინდა თუ არა ესა და ეს მომართვით ან მომგვარეთო. სანამ სულ პატარა იყო, ქვისში თამაშობდა პანია ნიჩბით, ბაღში ყვავილებს წყალს უსხამდა და ძაღლის ლეკვებს ეთამაშებოდა. ბოლოს კი თავიდან ფეხებამდე ამოთხუპნული ბრუნდებოდა შინ. მის დანახვაზე დედა და მამა ერთხმად ამოიკვნესდნენ ხოლმე: „ღმერთო, ვის ჰგავს ეს ბავშვი!“ ჰო, მართლა, მეფის ასულს სახელიც ცოტა უცნაური ერქვა. როცა გაჩნდა და დედოფალს ჰკითხეს, თქვენო უდიდებულესობავ, ბავშვს რას არქმევთო, იგი ჩაფიქრდა. უცებ უცხოეთიდან მიღებული ახალი სუნამო გაახსენდა და გოგონას მისი სახელი დაარქვა – იმ ქვეყანაში რომ არავის ერქვა – პალომა.

გადიოდა დრო. ყველას თავისი საზრუნავი ჰქონდა. დედოფალს სულ მეტი და მეტი საქმე უჩნდებოდა. იგი ყოველდღე დადიოდა სტუმრად დიდგვაროვნებთან, ხანაც მეზობელ სახელმწიფოებში გამართულ წვეულებებზე. ყოველთვის ბრწყინვალედ გამოიყურებოდა და ყველას გაოცებასა და აღფრთოვანებას იწვევდა. როცა შინ იყო, შვილისთვის არც მაშინ ეცალა. თავის ჟურნალებში კითხულობდა, როგორ უნდა მოეწყო სახის კანისათვის, რომ ნაოჭები არ გასჩენოდა და რა ფერისა და სტილის ტანსაცმელი შემოდიოდა მოდაში. მისი მკერავებიც მთელი დღე მუშაობდნენ, რადგანაც დედოფალს არ ეკადრებოდა ორჯერ ერთი და იმავე კაბის ჩაცმა. ასე რომ, მისი ყოველი ნუთი დაკავებული იყო.

მეფესაც თავისი საქმეები ჰქონდა. უმწვანესის მეზობლად ერთი დიდი ქვეყანა მდებარეობდა. ოდესღაც მათ შორის გამართულ ომში იმ ქვეყანამ გაიმარჯვა. მას აქეთ დამარცხებული უმწვანესი ყოველწლიურად ეტლებს და ურმებს ნაირნაირი სურსათითა და ძვირფასი ნივთებით ტვირთავდა და გამარჯვებულ ხელმწიფეს უგზავნიდა. თუმცა უმწვანესის მეფე – დემეტრი ამას საჩუქარს ეძახდა, სინამდვილეში ძალიან ცუდი სიტყვა – „ხარკი“ ერქვა. პალომას დიდ ბაბუას ხარკის მიცემა შეუწყევტია იმ ქვეყნისათვის, რადგანაც ძლიერი ჯარი ჰყავდა და არაფრის ეშინოდა. მისი სურათი სასახლის თითქმის ყველა ოთახს ამშვენებდა. მეფეც სულ მას შენატროდა და მის სახელს იფიცებდა.

ისე, როგორც ყველა მეფის ასულს, პატარა პალომასაც ჰყავდა გამზრდელი. ეს ქალი ძალიან კეთილი და აღერსიანი იყო. პალომას ის ასეირნებდა, აჭმევდა, აძინებდა, უყვებოდა ზღაპრებს და ყველაფერს, რაც სასახლის ეზოს მიღმა ხდებოდა. რადგანაც მზარეულები მთელი დღე დედოფლის დიეტურ კერძებს ამზადებდნენ, ბავშვს სადილსაც გამზრდელი უკეთებდა. ჰოდა, ერთხელ, როცა მას პალომას ოთახისაკენ სინით საჭმელი მიჰქონდა, შემთხვევით დერეფნის მოსახვევში დედოფალს დაეჯახა და მთელი თეფში

The behaviour of the little princess was considered weird because she didn't like playing with toys adorned with jewels or observing the spick-and-span guests. She never rejected her food and never demanded the preparation of another dish. She never cried without reason, asking for something or someone in particular. When she was a baby she used to play in the sand with a small spade, or water flowers and play with puppies. Ultimately she would return home filthy, and when her parents saw her, they would utter: "Oh God, who does this child take after!" Oh, by the way, the princess had a rather strange name too. When she was born and they asked the Queen "Your Majesty, what would you like to call the child?" she thought for a while and then suddenly remembered the new perfume that she had got from abroad and so called the girl by its name, the name that nobody else in the country had — Paloma.

Time passed. Everyone had their own problems. The Queen's duties kept increasing. She paid daily visits to the noble families, and sometimes she went to the parties held in the neighbouring kingdoms. She always looked ravishing and drew everyone's admiration. Even when she was at home she didn't have time for her daughter; she read in her magazines how to look after her skin so that she wouldn't develop wrinkles and she also read what colour and style of clothes were coming into fashion. Her seamstresses worked all day long as it wouldn't become the Queen to wear the same dress more than once. So every second of her life was occupied.

The King had his business too. The Greenest had a large neighbouring country that had won the war which had occurred between them long ago. Since then The Greenest had been loading carriages and carts with various foodstuffs and valuables and sending them to the victorious king. This was repeated every year, and although the King of the Greenest — Demetrius — called this a gift, it actually had a very sad name: "tribute". Paloma's great granddad had ceased paying the tribute to that country, because he had had a strong army and wasn't afraid of anything. His portraits were in almost every room in the palace. The King admired him and swore by his name.

Like any other princess, Paloma had a nanny, who was very kind and caring. She went for walks with Paloma, fed her, put her to bed, told her fairy-tales and about everything that happened beyond the palace garden. As the cooks had to prepare special dishes for the Queen the whole day, nanny cooked for the child. One day, when she was carrying Paloma's meal on a tray to her bedroom, she quite by chance collided with the Queen in one of the turnings of the hall and spilt the soup on her dress; and of

ვნინანი კაბაზე გადასხა. რა თქმა უნდა, ახალ კაბაზე. განინმატებულმა დედოფალმა საშინლად იკივლა, ეს ქალი სასახლეში აღარ დავინახო. გვერდით მდგომმა მსახურმა მოკრძალებით შეახსენა, ეს ხომ თქვენი შვილის აღმზრდელიაო, მაგრამ დედოფალმა კოპები შეკრა და გაიმეორა, სასწრაფოდ დატოვოს სასახლეო.

პალომა გამზრდელის გარეშე დარჩა. თუმცა მსახურები ულაგებდნენ, აბანავებდნენ და ურეცხავდნენ, გოგონა მინც მარტო იყო და ხშირად ტიროდა. გამზრდელის შემდეგ პალომას ბედი ყველაზე მეტად მოხუც მებალეს ადარდებდა. მეფის ასული მასთან ატარებდა დღის უმეტეს ნაწილს. ყვავილებს რწყავდა, უვლიდა, სარეველას ამორებდა. მებალე ეხუმრებოდა კიდევ, მალე ამ საქმეს წამართმევ და უმუშევარი დავრჩებიო. პალომამ ბაღის ყველა მცენარის სახელი და მოვლის წესი იცოდა. ყოველ დილით იგი ულამაზეს თაიგულს კრავდა ვარდებისა და მინდვრის ყვავილებისაგან და დედის ოთახში, ლარნაკში დებდა. ყვავილები საოცარ სურნელებას აფრქვევდა, ფერები კი ისე იყო შეხამებული, ნებისმიერ მნახველს გააოცებდა, მაგრამ დედოფალს ეს ჩვეულებრივ ამბად მიაჩნდა და არასოდეს შეუქია შვილი, არც მადლობა უთქვამს.

პალომას კი ძალიან უყვარდა დედა. სიზმარში სულ მას ხედავდა. ისინი ერთად სეირნობდნენ, საუბრობდნენ, დედა გულში იხუტებდა და კოცნიდა. დედა მას, მხოლოდ მას უღიმოდა და ამ დროს სხვაზე არაფერზე ფიქრობდა. ყველაზე დასანანი ის იყო, რომ პალომას სიზმრები არასოდეს ხდებოდა. დედა შემთხვევით გვერდით თუ ჩაუვლიდა და შეამჩნევდა, უცბად მიადახებდა, ღმერთო ჩემო, რას ამოგიჩემებია ეს კაბაო, და სანამ შვილი პასუხის გაცემას მოასწრებდა, ის უკვე თავისი ამალით კარებისკენ მიდიოდა, სადაც ცხენებშებმული ეტლი ელოდა.

დრო კი გადიოდა. მეფე სულ უფრო და უფრო ეგუებოდა ვაჟის არყოლას და ქვეყნის მრავალი პრობლემის გადაუჭრელობას, უფრო და უფრო ხშირად ოხრავდა და შესცქეროდა დიდი მეფის სურათს.

მეფის ასული კარგად სწავლობდა, ბევრს კითხულობდა, ხატავდა და მშვენივრად უკრავდა როიალზე. ყველა მისი მასწავლებელი კმაყოფილი იყო. ისინი ყოველდღე დადიოდნენ სასახლეში პალომასთან, თვეში ერთხელ კი მეფეს მოახსენებდნენ ხოლმე ქალიშვილის სწავლის ამბებს. მეფე ამ დროს სასახლის ხარჯთაღრიცხვას ეცნობოდა ან ქვეყნის რუკაზე რალაცევებს ნიშნავდა, მასწავლებლებს ცალი ყურით უსმენდა და ღიმილით თავს უქნევდა, ყოჩაღ, ყოჩაღო. ნახევარი საათის შემდეგ კი აღარც ახსოვდა მათი მონაყოლი. ეს განა იმიტომ მოსდიოდა, რომ შვილი არ უყვარდა, უბრალოდ, ძალიან დაკავებული იყო.

ამასობაში პალომა გაიზარდა. თითქოს ულამაზო არ ეთქმოდა, ქცევებით კი ვერა და ვერ დაემგვანა სხვა მეფის ასულებს. სასახლეში გამარ-

course the dress was new. The Queen was furious and she screamed that she didn't want to see that woman in the palace again. One of the maids accompanying the Queen reminded her humbly that the woman was Paloma's nanny, but the Queen frowned and repeated that the woman should leave the palace.

So Paloma was left without a nanny. Although the servants cleaned for her, bathed her and washed her clothes, she was still alone and often cried. After the nanny the old gardener was the person who cared about Paloma's fate the most. The princess spent most of the day with him. She watered the flowers, looked after them, and dug out the weeds. The gardener even joked with her that she would soon take that business from him and leave him unemployed. Paloma knew the names of every plant in the garden and how to look after them. Every morning she made beautiful bouquets from roses and wild flowers and put them in a vase in her mother's room. The flowers had an amazing scent and the colours were chosen in such a way that they would surprise anyone who saw them, but the Queen took it for granted and never ever praised her daughter or thanked her.

Yet Paloma loved her mother very much. She constantly saw her in her dreams. They walked and talked together, and her mother held her in her arms and kissed her. Her mother was smiling at her, only at her, and was thinking about nothing else. The saddest thing was that Paloma's dreams never came true. If by accident her mother passed by her and noticed her, she would exclaim "My God, why do you stick to that dress!" and before the daughter could answer, she was already going towards the door, accompanied by her entourage, to where the harnessed carriage awaited her.

Time passed. The King was becoming more and more used to the idea of never having a son and of not being able to solve a lot of problems. More and more often he used to sigh and look at the portrait of the great king.

The princess studied a lot, read a lot, painted and played the piano beautifully. All her teachers were content with her. They came to see Paloma in the palace every day and once a month they would talk to the King about Paloma's progress. At such times the King was checking the palace accounts or was working on a map of the country, so he didn't listen to the teachers very attentively. He just smiled and nodded his head as a sign of approval and half an hour later he couldn't remember a word they had told him. He didn't do this because he didn't love his daughter, he was just too busy.

Meanwhile Paloma was growing up. You wouldn't say she wasn't pretty, but her behaviour never resembled that of other princesses. She never ap-

თულ წვეულებებზე იგი არასოდეს ჩნდებოდა. ხალხიც არ იცნობდა – დღესასწაულებზე მეფის ასული სულ უკან იდგა და მას ვერავინ ამჩნევდა. როცა დედოფალს რაიმეს ჰკითხავდნენ შვილის შესახებ, ერთ-ორ უაზრო, ზოგად ფრაზას იტყოდა და შემდეგ საუბარს სხვა თემაზე გადაიტანდა ხოლმე.

ისტორიკოსი კი ასე წერდა: „ალბათ, ღმერთი გაუნყრა ჩვენს სამეფოს. ერთადერთი მეფის ასული და ისიც ასეთი უცნაური! ზოგჯერ ისე გულიანად ესალმება და ესაუბრება მოსამსახურეებს... არა, არა, ეს ნამდვილად ღვთის რისხვაა!“ ერთხელაც ზუსტად ამ გვერდზე გადაშლილი წიგნი მაგიდაზე დარჩა, როიალთან ახლოს. საქმე ისაა, რომ მოხუცს მთელი დღე თან დაჰქონდა წიგნიცა და სანერ-კალამიც. როცა რამე მოაფიქრდებოდა, გადაშლიდა და წერას აგრძელებდა. მას ხომ ყველაფერი უნდა აღენუსხა: სად რა იდგა, სად ვისი სურათი ეკიდა, მთელი სასახლის აღწერილობა, რათა მომდევნო თაობებს ყველაფერი ეს კარგად სცოდნოდათ. ასე აკეთებდა მისი მამა და ბაბუაც (და, თუ არ ვცდები, ბაბუის მამაც). ჰოდა, სწორედ იმ ოთახში დარჩა ეს წიგნი, სადაც პალომა ყოველდღე შედიოდა. როიალზე დაკვრა რომ დაამთავრა და ადგა, გოგონამ წიგნი დაინახა. იფიქრა, მე ხომ არ დავტოვე აქო და ახლოს მივიდა. თვალები ძალაუნებურად გაექცა ლამაზად გამოყვანილი სტრიქონებისაკენ. ნაიკითხა სულ ერთი აბზაცი და იქვე სკამზე ჩამოჯდა. არა, სულ არ წყენია, პირიქით, თავი დამნაშავედ იგრძნო, რომ იმას ვერ აკეთებდა, რასაც მისგან მოელოდნენ და რაც მოეთხოვებოდა. უცებ სადღაც შორს წასვლა მოუნდა, მაგრამ პალომა ძალიან კეთილი იყო, არ უნდოდა დედ-მამისთვის ეწყენინებინა. ამიტომ სასწრაფოდ სამზარეულოში გაიქცა, ცოტა საჭმელი აიღო და სასახლის ბოლო სართულზე ავიდა. იქ კი პატარა მიხვეულ-მოხვეულ კიბეს აუყვა. ეს კიბე სასახლის სხვენზე ადიოდა. აქ პალომა ბავშვობაში თამაშობდა ხოლმე. მსახურები რომ გადანყევტდნენ, ეს ძველი თოჯინები მეფის ასულს აღარ სჭირდებო, ამოჰქონდათ და კუთხეში მდგარ დიდ ყუთში უკრავდნენ ხოლმე თავს. პალომა კი ხშირად აკითხავდა თოჯინებს და მშვენივრად ერთობოდა, სანამ ვინმეს გაახსენდებოდა და ძახილს დაუწყებდა.

სხვენის ფანჯრებიდან მთელი ეზო, ბაღი, ცოტა მოშორებით კი ქალაქის ქუჩები და სახლები ჩანდა. იმ ღამეს პალომა სხვენზე დარჩა. მეორე დღე და ღამეც იქ გაატარა. ეზოში ჩვეულებრივ ფუსფუსებდნენ მსახურები. ურმით სურსათ-სანოვაგე შემოჰქონდათ და პირდაპირ სამზარეულოსთან ცლიდნენ. მორთულ-მოკაზმული სამეფო ეტლი გადიოდა ჭიშკრიდან და მერე ისევ ბრუნდებოდა. მებაღე თავს დასტრიალებდა ყვავილებს. მოკლედ, ყველაფერი ჩვეულებრივად იყო. იმ დღეებში მეფის ასულს არდადეგები ჰქონდა და მასწავლებლები არ დადიოდნენ. პალომას არყოფნა ვერც მსახურებმა შენიშნეს: დიდი ხანია, მათ აღარ უშვებდა თავის ოთახში, არ უყვარდა, ნივთებს სხვა რომ ულაგებდა.

peared at the parties given in the palace. The people didn't know her, as at celebrations she was always standing somewhere in the background where nobody could see her. Whenever the Queen was asked about her daughter she would say one or two meaningless general phrases and then would change the topic of conversation.

The historian wrote: "God must be angry with our kingdom. The only princess and such a weird one! Sometimes she greets and talks to the servants so amicably... Well, well, this is certainly the wrath of God". Once he left the book near the grand piano open at this very page. It happened that the old man carried the book and a pen with him all the time, so whenever he thought of something he would open it and continue writing. He had to record everything: what was standing where, whose picture was on which wall, the description of the palace, so that the following generations would know every detail. His father had done the same job, his grandfather had done it, and, if I'm not mistaken, his great grandfather too. So he left the book in the very room where Paloma went every day. When she finished playing the grand piano and stood up, she saw the open book. "Maybe I left it here," she thought, and went to it. She caught a glimpse of the beautifully written lines. She read just one paragraph and sat down. No, she wasn't hurt, on the contrary, she felt guilty because she wasn't up to their expectations. Suddenly she wanted to go somewhere far away, but Paloma was very considerate and didn't want to hurt her parents' feelings. So she ran to the kitchen, took some food and went to the top floor of the palace. Then she went up the little winding staircase that led to the attic. Here Paloma used to play when she was a child. When the servants decided that the princess didn't need some old dolls, they took them to the attic and put them in a big chest in the corner. But Paloma often used to visit her dolls and had a good time playing with them until someone remembered her and started calling her.

From the attic window there was a wonderful view of the courtyard, the garden, and a bit further off the streets of the town and the houses. That night Paloma stayed in the attic. She spent the next day and night there too. In the courtyard the servants were pottering about as usual. They were bringing in food on carts and were emptying them right at the kitchen door. An ornate royal carriage passed through the gate and then returned. The gardener was dotting over the flowers. In short, everything was the same as usual. At the time the princess was on holiday, so her teachers didn't come. Paloma's absence wasn't noticed by the servants either: for quite a long time now she hadn't admitted them to her room. She didn't like it when someone else tidied her things.

ასე იცადა სამი დღე. ჩემს აქ ყოფნას დიდი მნიშვნელობა არ ჰქონიაო, ფიქრა და მეოთხე დღეს ძველ სკივრში ნაპოვნი უბრალო კაბა ჩაიცვა, თავზე ქუდი ჩამოიფხატა, შეუმჩნეველად გავიდა ეზოში, ეზოდან – ბაღში, ბაღიდან – გზაზე და იმ გზას გაუყვა.

აღარც კი ვიცი, რამდენი დღე გავიდა ამის შემდეგ. სასახლეში ყველაფერი ძველებურად იყო. დედოფალს, მგონი, საქმე შემოეღია და ახლა ოთახების გალამაზებას შეუდგა. ყველგან ბაფთებისა და ხელოვნური ყვავილებისაგან გაკეთებულ გვირგვინებს აკიდებინებდა მსახურებს. როგორც ყოველთვის, ახლაც ზედმეტი მოსდიოდა. დაჰყვებოდნენ მსახურები კიბით და მორჩილად უქნევდნენ თავს. დიდი წინაპრების, ცხენზე ამხედრებული შუბიანი და ფარხმლიანი ვაჟკაცების, სურათებიც კი ფერად-ფერადი ბაფთებით და ზანზალაყებით „შეამკო“, თან წარამარა ჟურნალში იხედებოდა, ხომ ყველაფერს წესის მიხედვით ვაკეთებო.

ამასობაში არდადეგებიც დამთავრდა და პალომას მასწავლებლებმა მოაკითხეს. მსახურებმა თავის ოთახში ვერ იპოვეს და ძებნა დაუწყეს. ჯერ სასახლე დაათვალიერეს, მერე – ეზო და ბაღი, სხვენშიც ავიდნენ, მაგრამ მეფის ასული ვერსად ნახეს. იმედი რომ გადაინურეს, დედოფალთან მივიდნენ და ჰკითხეს, თქვენს ქალიშვილს ვეძებთ და ხომ არ იცით, სად არისო? დედოფალმა ძალიან გაიოცა, მე საიდან უნდა ვიცოდე, ალბათ, ბაღში იჩიჩქნება ან სადმე ღობის ძირას წიგნს კითხულობსო.

მსახურები ისევ წავიდნენ საძებნელად, დედოფალმა კი ჟურნალი გვერდზე გადადო და სანოლ ოთახში შევიდა ვარცხნილობის გასასწორებლად. თმებს რომ იმაგრებდა, უცბად სარკეში ლარნაკზე ჩამომხმარ ყვავილებს მოჰკრა თვალი და გაშეშდა. გაახსენდა, რომ წლების მანძილზე აქ ყოველდღე ახალი თაიგული ხვდებოდა და ამ ყვავილებს შვილი უკრეფდა. ახლა მიხვდა, რომ პალომა არც ბაღში იქნებოდა, არც სხვაგან ახლომახლო, როგორც ეს მსახურებს უთხრა და სასწრაფოდ გაემართა მეფისაკენ. არც კი იცოდა, რა ეფიქრა, ოღონდ ძალიან, ძალიან გაბრაზებული იყო, რომ ასეთი საფიქრალი გაუჩინეს.

მეფე გაოცდა. დაყარა თავისი დავთრები და ხელქვეითებს უხმო. ყველა პალომას ეძებდა და ეძახდა. გამწარებული მეფე თვითონაც დარბოდა ოთახებში. ერთგან საფიცარი წინაპრის სურათის ჩარჩოზე მიმაგრებული ფერად-ფერადი მაქმანები შენიშნა, შედგა, სინანულით თავი გააქნია და ისევ შვილის ძებნა განაგრძო.

მალე მთელ ქალაქში, მერე მთელ სამეფოში ატყდა აურზაური, მაგრამ მეფის ასული ნამდვილად ცამ ჩაყლაპა ან მიწამ. იგი ვერავინ იპოვა.

She waited for three days like that. Then she thought that her presence wasn't of any importance and on the fourth day she donned an ordinary dress that she'd found in an old trunk, put a hat on, went into the yard unnoticed, passed from the yard to the garden, from the garden to the road, and then set off along that road.

I no longer know how many days passed after that. Everything was as usual in the palace. The Queen must have run out of things to do because she started redecorating the rooms. She made her servants hang up garlands made of bows and artificial flowers everywhere. As always, she overdid it. Her servants accompanied her with a ladder and nodded their heads obediently. She "adorned" everything with multi-coloured bows and little bells, even the portraits of great predecessors, painted upon their horses with lances or swords and shields. And from time to time she peeped into the magazines to make sure she did everything according to the rules.

Meanwhile the holidays came to an end and the teachers came to Paloma, but the servants couldn't find her in her room and started looking for her. First they looked in the palace, then in the courtyard and the garden. They went up to the attic as well, but they couldn't find the princess anywhere. When their last hope died they went to the Queen and asked her: "Your Majesty, we're looking for your daughter, do you know where she is?" The Queen was very much surprised: "How should I know?" she said, "She might be pottering in the garden or reading a book somewhere by the hedge."

The servants went on looking for the princess and the Queen put aside her magazine and went into the bedroom to tidy her hairdo. While she was fixing her hair she suddenly saw the reflection of withered flowers in a vase in the mirror and froze. She suddenly remembered that for years a new bouquet of flowers had awaited her there every day and that her daughter had picked those flowers for her. She guessed that Paloma would be neither in the garden, nor anywhere else in the neighbourhood, as she had told the servants, and she hurried to see the King. She didn't even know what to think. She was just very, very angry that they caused her so much trouble.

The King was astonished. He dropped all his accounts and called his subjects. Everyone started looking for Paloma, calling her name. The King himself raced from room to room in despair. Once he noticed the multi-coloured laces fixed to the frame of his adorned ancestor's portrait. He stood there for a while, shook his head regretfully and then went on looking for his daughter.

Soon the whole town was in uproar, then the whole kingdom, but the princess seemed to have vanished into thin air. Nobody could find her.

შვილის გაუჩინარებამ ერთბაშად, წარმოუდგენლად შეცვალა დედოფალი. იგი მთელი დღე უაზროდ დადიოდა წინ და უკან ოთახებში. თუმცა ისევ ისეთი ლამაზი იყო, თვალები საოცრად დარდიანი გაუხდა. დადიოდა და შემინებული უყურებდა შვილის ოთახის კარს. ერთხელაც გაბედა და შეაღო. ღმერთო ჩემო, აღარც კი ახსოვდა, ბოლოს როდის იყო აქ. ყველაფერი ეუცხოვებოდა: სადად მოწყობილი ოთახი, ბევრი წიგნი, თოჯინები, პალომას ბავშვობისდროინდელი ნახატები. აი, ნახატზე ქალი და ბავშვი ხელჩაკიდებული მიდიან, ხელში ყვავილები უჭირავთ. აი, კიდევ ქალი და ბავშვი, ერთ ლოგინში სძინავთ. „ღმერთო, ეს ქალი, ალბათ, მე ვარ. ეს ქალი მე უნდა ვყოფილიყავი“, – გაიფიქრა და ცრემლები წასკდა. ოთახიდან გამოვარდა და თან ხმამაღლა გაიძახოდა: „არ მაპატიებს, არასოდეს დაბრუნდება“. ამის გააზრებაზე სულ უფრო და უფრო სტიკიოდა გული. რომ ახსენდებოდა, რას აკეთებდა და რით იყო გართული ამდენ ხანს, საკუთარ თავს ველარ იტანდა. უეცრად, თითქოს გამოსავალს მიაგნო, შემლილივით ჩამოუქროლა სასახლის დარბაზებს, მთელი ზიზილ-პიპილოები საკუთარი ხელით მოხსნა კედლებიდან, ეზოში დაყარა, ჟურნალ-გაზეთებიც ზედ მიაყოლა და უშველებელი კოცონი დაანთო. მერე ერთი ყველაზე ჩვეულებრივი კაბა ჩაიცვა და თავისი გარდერობი მსახურებს გადააბარა, ღარიბ ხალხს დაურიგეთო. ჰოდა, ვისაც მოერგო, ყველას შეხვდა ერთი-ორი უძვირფასესი კაბა. ისეთი გამოპრანჭულები დადიოდნენ ქალაქის ქუჩებში ხელოსნებისა და სოფლიდან ჩამოსული გლეხების ცოლები, ნებისმიერ თავადის ქალს შემურდებოდა.

სასახლეში კი სიჩუმე სუფევდა. მსახურები ცდილობდნენ უხმაუროდ ემოძრავათ და ჩურჩულით ესაუბრათ. სამეფო ეტლი, სულ რომ აქეთ-იქით დაქროდა, ახლა ყველასგან მივიწყებული იდგა სადღაც. გაზარმაცებული ცხენებიც მთელი დღე თვლემდნენ. მეფე დიდხანს არ მიკარებია თავის სამუშაო ოთახს, ცდილობდა, სულ ცოლის გვერდით ყოფილიყო, ძალიან უყვარდა და ეშინოდა, დარდისაგან რამე არ დაემართოსო.

ეს ქვეყანა განვითარებით ცოტა ჩამორჩებოდა სხვებს, ან, შეიძლება, ოდნავ ძველმოდური იყო. აქ ფოტოგრაფები ჯერ არ არსებობდნენ, ამიტომ ვინმეს სურათი თუ გინდოდა, აუცილებლად მხატვარს უნდა დაეხატა მისი პორტრეტი. მეფესა და დედოფალს ძალიან სურდათ, შვილის სურათი მაინც ჰქონოდათ და უმწვანესის ყველაზე სახელგანთქმული მხატვარი მოიყვანეს. უნდოდათ, მისთვის აეხსნათ, როგორი ცხვირი, თვალები, ტუჩები ჰქონდა პალომას, ძალიან ეცადნენ, მაგრამ ბევრი ვერაფერი გაიხსენეს ქალიშვილის შესახებ. ბოლოს დაუძახეს მებაღეს და ყველა იმ მსახურს, ვინც მეფის ასულს ხშირად ხედავდა. საბრალო მხატვარი ძალიან დაიბნა, ყველანი სხვადასხვანაირად მიხსნით, მივხვდი, რომ მეფის ასული ლამაზი ყოფილა, ვცდი, იქნებ რამე გამომივიდესო.

Her daughter's disappearance altered the Queen very much. She went back and forth between the rooms aimlessly. Although she was as beautiful as before, her eyes became very sad. She went and looked at the door of her daughter's room with apprehension. Finally she gathered up all her courage and opened it. My God, she couldn't even remember when she had last been there. Everything was so strange: a simply furnished room, a lot of books, dolls, Paloma's drawings when she was a child. Here, in a drawing, a lady and a child were walking hand in hand, holding flowers. In another drawing a lady and a child were sleeping in bed together. "Oh, God, I am probably that lady, I should have been that lady," she thought and tears welled in her eyes. She ran out of the room crying: "She'll never forgive me, she'll never come back." On thinking this her heart sank. When she remembered what she had been doing and occupying herself with all that time she hated herself. Suddenly, as if she had found the solution, she rushed through all the halls of the palace like a madwoman, tore down all the colourful decorations from the walls, gathered them in the yard, added all her fashion magazines to the pile and made a huge bonfire. Then she put on a very simple dress and handed all her clothes to her maid-servants to give them to poor people. So everyone got a couple of posh dresses and the wives of craftsmen and peasants marched through the streets of the town dressed so beautifully that all the noblemen's wives went green with envy.

But the palace was very quiet. The servants tried to move without making a noise and to whisper. The royal carriage that used to race back and forth was now forgotten by everyone and stood useless somewhere. Lazy horses dozed through the whole day. The King forgot his study for quite a long time. He tried to be at his wife's side most of the time. He was fond of her and feared that something bad could happen to her as a consequence of her sorrow.

The country either lagged behind a little bit in development or maybe it was a little bit old-fashioned. There were no photographers, so if you wanted someone's portrait an artist had to paint it. The King and the Queen wanted at least to have their daughter's portrait, so they invited the most famous painter in The Greenest. They wanted to explain to him what kind of nose, eyes, and lips Paloma had. They tried hard, but could remember nothing much about their daughter. Then they called the gardener and all the servants who often saw the princess. The poor painter was confused. "You all describe her in a different way," he said. "I suppose the princess is beautiful so I'll try. Something might come out of it."

ვერაფრით ვითმენ და წინასწარ მინდა გითხრათ: წლების შემდეგ ეს და სხვა მხატვრებიც პალომას ნამდვილ პორტრეტებს დახატავენ. გაივლის დრო და ამ სურათებსაც სასახლის კედლებზე დაკიდებენ, შეხედავენ და იტყვიან: „ყველაზე ჭკვიანი, კეთილი და ლამაზი მეფის ასული“. ახლა კი დედოფალი სულ ტირის და ტირის, ჩაფიქრებული დადის ან ზის ბაღში და ხანდახან ხმამაღლა თუ ნამოსცდება: „ღმერთო, ღმერთო“...

უცბად ღმერთი შენუხდა, ეს ქალი და კაცი ძალიან ხშირად მახსენებენ და რა უნდათო? – ჰკითხა მარჯვნივ მდგომ ანგელოზს. ანგელოზმა უპასუხა, ესენი რამდენი ხანია ტახტის მემკვიდრეს ნატრობენ და ვაჟის გაჩენას გთხოვენო. ღმერთმაც თავი დააქნია, კარგი, შევესრულებ მაგ თხოვნასო.

ქალაქი, რომელშიც პალომა მოხვდა, სულ არ ჰგავდა მის მშობლიურს. ამ ქვეყანაში სრულიად შემთხვევით აღმოჩნდა. ნაცნობ მიდამოებს რომ გასცდა, გზაზე დილიჟანსმა ჩამოიარა, რომელმაც გოგონა ზღვის პირას მიიყვანა. იქ კი ნავსადგურიდან ერთი პატარა გემი გადიოდა. პალომა პირველად მოხვდა გემზე, თანაც სრულიად უცნობ ადამიანებს შორის. მეფის ასულისათვის არავის მიუქცევია ყურადღება, სამაგიეროდ, თავად აკვირდებოდა ყველაფერს, გეგონებოდა, გუშინ დაიბადაო. ეს დაუფარავი გაკვირვება და ცნობისმოყვარე თვალები ერთბაშად თვალშისაცემს ხდიდა, მაგრამ მისთვის არავის ეცალა. თუ ვინმემ უცნაურად ჩაცმულ გოგონას თვალი შეავლო, ალბათ, იფიქრა, უცხოელია შორეთიდანო. მგზავრები დაფუსფუსებდნენ და საუბრობდნენ ვაჭრობაზე, ახალ კანონებზე და იმ ქალაქზე, რომლისკენაც გეზი ჰქონდათ აღებული. პალომამ აქედანვე შეატყო, რომ ეს არ იქნებოდა ისეთი პატარა და მყუდრო ქალაქი, როგორშიც თვითონ გაიზარდა. მართლაც ასე აღმოჩნდა. შვიდი დღის შემდეგ გემი ნავსადგურს მიადგა. თუმცა გემიდან დილაუთენია ჩამოვიდა, მაინც იგრძნო, რომ აქ სულ სხვა სამყარო ელოდა. ქუჩაში უკვე ეტლები დაგროვებდა. მზემ რომ გამოანათა, იქაურობა საბოლოოდ გამოცოცხლდა. ცენტრალურ ქუჩაზე უამრავი პატარა ფარდული და დუქანი გაიხსნა. აქ ბევრი რამ იყიდებოდა, ყვავილებიდან დანყებული ძვირფასი ნივთებით დამთავრებული. პალომა ყველგან შევიდა და ყველაფერი დაათვალიერა. თავს ისე უჩვეულოდ გრძნობდა, თითქოს თავისი წიგნების სამყაროში მოხვედრილიყოს. ბოლოს ყურები დაუგუბდა, თვალები აუჭრელდა, ველარაფერს ხედავდა და ამ ხმაურიანი ადგილიდან გადაუხვია.

ვიწრო, ქვაფენილიან ქუჩაზე უამრავი სახლი იდგა, ზოგი – დიდი და ლამაზი, ზოგი – პატარა და კოხტა, ზოგიც – ნახევრადმინგრეული. აქ მდიდრული სახლის გვერდით შეიძლებოდა საცოდავი ქოხი მდგარიყო. პალომას ეს ძალიან გაუკვირდა, რადგანაც მის ქალაქში მდიდრები ღარიბებისგან მოშორე-

I cannot help telling you beforehand that years later this very painter and many others too will paint real portraits of Paloma. Time will pass and they will hang those pictures up on the walls of the palace. They will look at them and say: "The most intelligent, the kindest and the most beautiful princess." But so far the Queen has been crying all the time. She walks deep in thought or sits in the garden and sometimes she mutters "Oh God, oh God..."

One day God was bothered. "These man and woman call my name too often," he said. "I wonder what they want from me?" he said to an angel standing on his right. The angel answered that they had been craving an heir to the throne and had been asking God for a son. So God nodded his head and decided to make their wish come true.

The town where Paloma found herself didn't resemble her hometown at all. She had come to this country quite by chance. As she was passing through the familiar countryside a coach passed by which took the girl to the seaside. And there a small boat was about to sail from the harbour. So there she was on that boat, for the first time, among complete strangers. Nobody paid attention to the princess, but she observed everything as if she had been born the previous day. This evident surprise and her curious eyes made her conspicuous, but no one had time for her. Even if someone caught a glimpse of a strangely dressed girl they probably thought she was a foreigner from a remote country. The passengers potted about and talked about trade, new laws and their town of destination. Paloma guessed that it wouldn't be as small and cosy as her hometown. She turned out to be right. Seven days later the boat sailed into a harbour. Although it was still dawn when she disembarked from the boat she felt that a completely different world was awaiting her. Carriages were racing along the streets. When the sun shone the town was already wide awake. Numerous small stalls and inns were open in the central street. You could buy anything here — from flowers to jewels. Paloma went everywhere and observed everything. She felt unusual, as if she had suddenly entered the world of her books. In the end her ears buzzed, she felt giddy, she couldn't see anything and she turned away from that noisy place.

There were a lot of houses in the narrow paved street, some of them big and beautiful, some small and pretty, some decrepit. Here, next to a rich house there could be a poor hut. This surprised Paloma very much, as in her town the rich lived separately, quite far from the poor. In the end, when

ბით ცხოვრობდნენ. ბოლოს, ძალიან რომ დაიღალა (სულ არ იყო მიჩვეული ამდენ სიარულს), ერთ სახლთან შეჩერდა. ეს იყო ლამაზი, ორსართულიანი შენობა, ბალით გარშემორტყმული. სახლი მშვენივრად მოვლილი ჩანდა, ბაღში კი საშინელება ხდებოდა. სარეველას სულ დაეფარა იქაურობა. აქა-იქ ძლივს მოჩანდა ვარდისა და გეორგინის დაჩაგრული ბუჩქები. ხეები და ღობე ეკალ-ბარდებს დაეფარა. პალომა არც კი დაფიქრებულა, ჭიშკარი შეაღო, სახლისკენ მიმავალი ბილიკი გაიარა და კარზე დააკაკუნა. ცოტა ხანში კარი ერთმა სასიამოვნო გარეგნობის ქალმა გაუღო და გაუღიმა:

– მობრძანდით, მაგრამ ექიმი ახლა შინ არ გახლავთ.

პალომა ცოტა დაიბნა.

– მე ექიმთან არ მოვსულვარ, – თქვა მან და უკან გაბრუნება გადაწყვიტა, მაგრამ მერე გადაიფიქრა, – თქვენ, მგონი, მებაღე გჭირდებათ.

– არა, – შენუხდა ქალი. – უფრო სწორად, შეიძლება გეჭირდება, მაგრამ არც ისეთი მდიდრები ვართ...

– თქვენ ვერ გამიგეთ, მე სულ არ მჭირდება ფული. ოღონდ, ამ ქალაქში საცხოვრებელი არ გამაჩნია და თუ ნებას მომცემთ, თქვენთან ვიცხოვრო, ვეცდები, აქაურობა ნამდვილ ბაღად გადავაქციო.

– თქვენ მებაღე ხართ? – გაოცება ველარ დამალა ქალმა.

– დიახ, თითქმის. მე მებაღის ქალიშვილი ვარ. წლების მანძილზე საკმაოდ კარგად ვისწავლე მამის საქმე. მაშ, თანახმა ხართ?

– რა თქმა უნდა! პირდაპირ სასწაულია, ალბათ, ღმერთმა გამოგვიგზავნა შენი თავი.

და ქალმა პალომა შინ შეიყვანა.

ამ სახლში ექიმი ცხოვრობდა თავისი ოჯახით. ეს ქალი მისი ცოლი იყო. ფუნჩულა, ვარდისფერი სახე ჰქონდა და შეხედვისთანავე ეტყობოდა, ძალიან კეთილი გახლდათ. თვითონ ექიმიც ისეთი იყო, ალბათ, ყველა ექიმი რომ უნდა იყოს. მთელ დღეს საავადმყოფოში ატარებდა და, რადგანაც იქ უფროსად დანიშნეს, ყველაზე მეტი საქმე მას ჰქონდა. პატარა შენობა ხუთი ოთახისაგან შედგებოდა, ოთხი ავადმყოფებისათვის და ერთიც ექიმისთვის. ქალაქი დიდი იყო, მაგრამ ხალხი საავადმყოფოში იშვიათად წვებოდა. ასე რომ, ესეც კმაროდა. ექიმი მთელი დღე თავის ძველ სამედიცინო წიგნებში იქექებოდა ან სახლებში დადიოდა ხალხის მოსარჩენად და საღამოს ყოველთვის ძალიან დაღლილი ბრუნდებოდა შინ. განსაკუთრებით დიდ დროს ღარიბებს ანდომებდა. ვისაც წამლის საყიდელი ფული არ ჰქონდა, სულ არ იძახებდა ექიმს. ამიტომ, როცა ყურს მოკრავდა, ვინმე ავად არისო, მაშინვე მისკენ გარბოდა, თან წამლებით სავსე ჩანთა მიჰქონდა. შესვლისთანავე უსაყვედურებდა, როგორ არ გრცხვენიათ, რატომ არ დამიძახეთო. ამიტომაც ყველას უყვარდა და პატივს სცემდა. თუმცა მდიდრები ხშირად ნუნუნებდნენ, სირცხვილია, ჩვენ და ამ ტილიან ღარიბებს ერთი ექიმი გყავდესო, მაგრამ იძულებულნი იყვნენ შეგუებოდნენ ამ ამბავს, რადგანაც ასეთი მცოდნე მკურნალი მახლობელ ქალაქებშიც არ მოიძებნებოდა.

she got very tired (she wasn't used to walking so much), she stopped at one house. It was a beautiful two-storey building surrounded by a garden. The house looked well-kept but the garden was something awful. Weeds had covered everything. Here and there one could notice forlorn bushes of roses and dahlias. The trees and fence were covered in thorns. Paloma didn't think twice. She opened the gate, went along the path leading to the house and knocked at the door. After a while a fine-looking woman opened the door and smiled at her:

—You can come in, but the doctor's not at home.

Paloma was a little confused.

— I haven't come to see the doctor — she said and decided to go back, but then changed her mind — I think you need a gardener.

— No — said the lady uneasily — Well, maybe we do, but we aren't rich...

— You've misunderstood me, I don't need any money. But I have nowhere to live in this town and if you let me live with you I'll do my best to turn your garden into a real one.

— Are you a gardener? — the lady couldn't hide her surprise.

— Yes, well, almost. I'm the daughter of a gardener and over the years I have learnt a lot from my father. Well, what do you say?

— Well, yes, of course! It's a miracle. God must have sent you to us.

And the lady led Paloma into the house.

A doctor lived in this house with his family. This woman was his wife. She had a plump pink face and you could tell at first sight that she was very kind. The doctor was of the type that probably every doctor should be. He spent all his time at the hospital and as he had been appointed the head of it, he was the busiest person there. The small building had five rooms — four for patients and one for the doctor. The town was large but people seldom went to the hospital, so the rooms were enough. The doctor pored over his old medical books all the time or went to people's homes to treat them, and every evening he returned home exhausted. He spent most of his time with poor people. Those who didn't have money to buy medicine never called the doctor, so whenever he learnt that someone was ill he ran there with a bag full of medicines. On entering he would reproach them for not calling him. That is why everyone loved and respected him. Although the rich often complained that it was unfair and shameful that they and the poor had the same doctor, they had to get accustomed to this, as not even in the neighbouring cities was there such a knowledgeable physician.

ეს ქალაქი სხვებისაგან კიდევ ბევრი რამით გამოირჩეოდა. აქ იყო თეატრი, ცირკი, დიდი სასაქონლო პარკი კარუსელებით, შადრევნებით და ფოტოგრაფით. აქ ბეჭდავდნენ ნიგნებს, გამოდიოდა გაზეთი, იმართებოდა კარნავალები. აქ ქვეყნიერების ყველა კუთხიდან ჩამოდიოდნენ სავაჭროდ. ყველა, ვინც მოგზაურობას დააპირებდა, აუცილებლად მოისურვებდა აქაურობის დათვალიერებას. ამიტომ ქალაქს ყოველთვის ბევრი სტუმარი ჰყავდა და სასტუმროც სულ გადაჭედილი იყო.

პალომას გამოჩენის დღეს ექიმი ცოტა ადრე დაბრუნდა შინ. შესული არ იყო, რომ ცოლმა მიახარა, ჩვენ მებაღე გვყავს, ჩვენთან იცხოვრებს და ბალს მიხედავს, თან გასამრჯელოს გარეშე, ახლავე მოგიყვან და გაჩვენებო. გონს მოსვლა ვერ მოასწრო, რომ ქალმა პალომა შემოუყვანა. ექიმი გაცხებულნი შესცქეროდა, მერე აღმოხდა, ვერაფერი გავიგეო. პალომამ უამბო, რომ იგი მებაღის ქალიშვილი იყო, ბევრი წიგნი ჰქონდა წაკითხული მოგზაურობაზე და უნდოდა, ცოტა რამ საკუთარი თვალითაც ენახა, თან ემუშავა. მეფის ასულმა კი მშვენივრად მოიგონა ეს ამბავი, მაგრამ ექიმი ძალიან ჭკვიანი კაცი იყო. მან გოგონას შემოუარა და კარგად შეათვალიერა. არ ვიცი, რა იფიქრა, თქმით კი არაფერი უთქვამს. მერე გაეცინა, მეგონა, მარტო მე ვემუშაობდი უფასოდ.

ასე მისცეს პალომას ოთახი პირველ სართულზე. უთხრეს, ჩვენთან ერთად ისადილებო და სამუშაო იარაღებიც ჩააბარეს. კაცი მაინც სულ აკვირდებოდა, თითქოს საკუთარ თავს ეკითხებოდა, საიდან მოხვდა ეს გოგო ამ ქალაქში და მაინცდამაინც ჩვენს სახლშიო. დანოლის წინ კი ცოლს უთხრა, როგორ შეიძლება ეგ მებაღე იყოს, ნახე, როგორი ნაზი, მოვლილი ხელები აქვსო.

ცოლ-ქმარი სულ უფრო რწმუნდებოდა, რომ ეს გოგო არ შეიძლებოდა მებაღე ყოფილიყო. ისე იქცეოდა და ისეთი ლაპარაკი იცოდა, უთუოდ საუკეთესო აღზრდა ჰქონდა მიღებული. მაგრამ უარის თქმა გვიან იყო. პალომა მეორე დილიდანვე შეუდგა საქმეს. ბალის მოწესრიგება ძალიან ძნელი აღმოჩნდა. დიდი ხანი იყო, იქაურობისათვის ხელი არავის ეხლო. მეფის ასულმა ეკალ-ბარდების ძირიანად ამოთხრა დაინყო. თან ისხენებდა, რას აკეთებდა ასეთ დროს მოხუცი მებაღე. მაგრამ სასახლის ბალი ყოველთვის მოვლილი იყო, ამიტომ ასეთი შემთხვევა ვერაფრით გაიხსენა. დღის ბოლოს ხელები ისე დაკანრული ჰქონდა, სულ სისხლი სდიოდა. როგორც კი ექიმმა დაინახა, დასვა და მალამოს დადება დაუწყო, თან თვლებში ჩახედა და უთხრა: «ყველამ თავისი საქმე უნდა აკეთოს. შენ, ალბათ, როიალზე დაკვრა უფრო მოგიხდებოდა». პალომამ დარწმუნება დაუწყო: «არა, უბრალოდ ბოლო ხანს მამას სულ ჩემი ძმები ეხმარებოდნენ და ჩემი ხელები შრომას გადაეჩვია». მეორე დღეს კი ისევ გააგრძელა თავისი საქმე. ძალიან გაუჭირდა, მაგრამ მტკიცედ გადაწყვიტა, უკან არ

This town differed from others in many other ways too. Here there was a theatre, a circus, and a big amusement park with a photographer and fountains. Here books were published, newspapers were printed and fancy-dress balls were arranged. Here people came to trade from all over the world. Whoever intended to travel wanted to see this town. That's why it always had a lot of guests and the hotel was always full.

On the day of Paloma's arrival the doctor returned home a bit earlier. Hardly had he entered the house than his wife informed him happily that they had a gardener who would live with them and look after the garden without any payment. With these words she went to fetch Paloma and reappeared with her before the doctor could realize what she had told him. The doctor looked dumbfounded and then he declared that he couldn't understand any of it. Paloma told him that she was the daughter of a gardener, that she had read a lot of books on travelling and had wanted to see a little bit with her own eyes and to work. The princess had made up this story quite well but the doctor was a clever man. He looked at the girl carefully. I don't know what he thought, but he didn't say anything, then he laughed and said, "I thought I was the only one who worked for free".

So they gave Paloma a room on the ground floor, told her that she would have meals with them and gave her the gardening tools. The doctor observed her as if asking himself how this girl could have come to this town and specifically to their house. Before going to bed he told his wife "How can she be a gardener? Look at her hands! They are so fragile and well-groomed."

The couple became more and more convinced that the girl couldn't be a gardener. She behaved and talked in such a manner that she must have had a very good education. But it was too late to turn her away. Paloma started work the very next morning. It turned out to be very difficult to put things right in the garden. No one had done anything there for a long time. The princess started rooting out the thorny bushes, trying to remember what the old gardener used to do in such situations. But the Royal garden had always been well-kept, so she couldn't remember such a case. By the end of the day her hands were bleeding. As soon as the doctor saw her he made her sit on a chair, and started putting some ointment on her wounds, looking into her eyes. "Everyone should do his job," he said. "Playing a piano would probably be more suitable for you." Paloma tried to reassure him. "No, the thing is that my brothers have been helping my father recently, so my hands have got out of the habit of working." The next day she carried on working again. It was very hard, but she was determined not to give in.

დაეხია. როცა ეკლიან ბუჩქებს ექაჩებოდა, ცდილობდა, რაიმე ძალიან კარგზე ეფიქრა. ექიმმა მეორე დღესაც დაადო საფენები, მესამე დღესაც. თვითონ სულ შენუხებული დადიოდა. ერთხელაც არსად წავიდა და პალომას მიეხმარა. ასე გავიდა პირველი, ყველაზე ძნელი კვირა მეფის ასულის მებაღეობისა.

დიასახლისი მხიარული ქალი გამოდგა. როცა პალომა საქმეს დაასრულებდა, გვერდით მიუჯდებოდა და ათას საინტერესო, სასაცილო ამბავს უყვებოდა თავიანთი ქალაქის ცხოვრებიდან, აცინებდა და თავზე ხელს უსვამდა. იქვე მისი სამი პუტკუნა შვილი დარბოდა, ორი ბიჭი და ერთი გოგო. ისინი ხან კანფეტს შეაჩეჩებდნენ მებაღეს, ხან – ხილს, ხან წიგნი მიჰქონდათ, წავიკითხო. პალომა ბედნიერი იყო: გრძნობდა, რომ აქ ის ყველას უყვარდა, ყველას აინტერესებდა მასთან საუბარი. ექიმი წარამარა ეკითხებოდა, ხომ არ გცივა, ან რამე ხომ არ გტკივაო. იგი კარგა ხანია მიხვდა, რომ პალომას მებაღეობის ამბავი გამოგონილი იყო და ეშინოდა, ამდენი შრომისაგან ავად არ გახდესო. თუმცა რამდენიმე ხნის შემდეგ, ეს ჩვენი ჭკვიანი ექიმი ისევ დაეჭვდა. ისე კარგად გაართვა პალომამ საქმეს თავი, უეჭველად ბევრი რამ იცოდა მებაღეობის შესახებ. როცა ბალს ეკლები და სარეველა მოაშორა და ხელებიც მოურჩა, ძველი ბუჩქები გასხლა. ზოგან ახლები ჩარგო. ბუჩქებს შორის მიხვეულ-მოხვეული, კენჭებით მოკირწყლული ბილიკი გააკეთა, ზოგან ხის გრძელი სკამები ჩადგა და ღობე შედგა. რამდენიმე კვირაში ახლადჩარგული ყვავილები გაიშალა, ბებერმა ბუჩქებმაც გაიხარა. ვერავინ წარმოიდგენდა, რომ ის პირქუში ბალი ასეთ საოცრებად შეიძლებოდა ქცეულიყო. აკი გამვლელიც ისე არ ჩაივლიდა, რომ ღობიდან თავი არ ამოეყო და გაოცებით არ ეთქვა, ნამდვილი სასწაულიაო. ზაფხული იდგა და ბავშვები მთელი დღე ბაღში იყვნენ. პატარა სარწყავებით ყვავილებს რწყავდნენ და ძალიან უხაროდან, პალომას ვეხმარებითო. ცოლ-ქმარიც, როგორც კი მოიცლიდა, აქ ჩამოჯდებოდა სკამზე.

– საოცრებაა, – ამბობდა ქალი, – თავიდან სულ ვერ შეენიშნე და ახლა ვხედავ, რომ ძალიან ღამაზია, დღითიდღე უფრო და უფრო უკეთესი მერყენება. რა გვეშველება, უცებ რომ მოსწყინდეს ჩვენთან ყოფნა და წავიდეს? ისე შეგვიყვარდა, უმაგისოდ ველარ გავძლებთ ვერც მე, ვერც ბავშვები.

ექიმს ნაღვლიანად გაელიძა:

– არა მგონია, მთელი ცხოვრება შენთან დარჩეს. ისეთი იდუმალი, მედიდური გარეგნობა აქვს, ძალიან ძველი გვარის, გრაფის ან მარკიზის შვილი მგონია. ჰოდა, ადრე თუ გვიან შინ დაბრუნება მოუწევს. რას იზამ, წინასწარ შეეგუე, მაგრამ ეს მებაღეობა სადღა ისწავლა? ვერაფერი გამოიგია.

ასე გადიოდა დღეები. პალომას ბევრი საქმე აღარ ჰქონდა. ახლა წიგნებისთვისაც რჩებოდა დრო, ბავშვების გასასვირებლაც და ქალაქის დასათვალიერებლაც. დილას მაინც ბაღში ატარებდა.

While she was pulling out the thorny bushes she tried to think of something very nice. The doctor put ointment on her hands the next day too, and the next day. He was getting worried about Paloma. Once he didn't go out, but stayed and helped her. In this way the first and most difficult week of the princess's gardening career passed.

The hostess turned out to be a cheerful woman. When Paloma finished her work she would sit next to her and tell her thousands of funny and interesting stories from their town's life. She made her laugh and patted her on the head. Her three plump children played around them — two boys and a girl. They would give their gardener a sweet, or some fruit or a book, so that she could read to them. Paloma was happy: she felt that everyone loved her here and everyone was interested in talking to her. The doctor asked her all the time if she was cold, if she had a pain... He had guessed that the story of Paloma's being a gardener was made up and feared that she could become ill from working so hard. After a while our clever doctor developed some suspicions though, as Paloma did so well that it was evident she knew a lot about gardening. When she had cleaned the garden of thorns and weeds and her hands had healed she clipped the old bushes, planted new ones, and made a winding path with pebbles between them. In several places she put benches, and she painted the fence. In a few weeks the newly planted flowers blossomed and the old bushes grew. Nobody had believed that the gloomy garden could turn into such a marvel. Passers-by couldn't help peeping into the garden and saying in surprise that it was a miracle. Now it was summer and the children spent all day in the garden. They watered the flowers with their small watering-cans and were happy to help Paloma. The couple also sat on the bench whenever they had some spare time.

— It is a miracle — the woman used to say — I couldn't appreciate it at first, but now I see that she's very beautiful. I like her more and more. What will become of us if she gets bored and wants to leave? We love her so much that we won't manage without her—neither the children nor I.

The doctor smiled sadly.

— I don't think she will stay here all her life. She has such subtlety, such grandeur in her appearance that I think she could be of noble origin, the daughter of a count or a marquis. So sooner or later she will have to return home. You will have to come to terms with this idea. But how could she learn to garden? I cannot understand it.

So the days passed. Paloma didn't have much work any more. She had time for books, for walking with the children and sightseeing in the town. But in the mornings she was always in the garden.

ერთხელ ლობესთან მდგარ ხეს გამხმარი ტოტი შენიშნა და თითის წვერ-ებზე აწეული ამაოდ შეეცადა ხელით მისწვდომოდა. ამ დროს ქუჩიდან ვილაცამ ეს ტოტი მოსწია და პალომასაკენ დახარა, თან ლობიდან ცნობისმოყვარედ ჩამოიხედა.

– ეს არის ექიმის სახლი? – იკითხა. პალომამ თავი დაუქნია. უცნობმა ჭიშკარი გააღო და ბაღში შემოვიდა, მერე ისე გაუღიმა, თითქოს დიდი ხანია იცნობდა. ეს იყო ძალიან მდიდრულად ჩაცმული, ლამაზი... „უფლისწული“, – გაიფიქრა პალომამ. „სწორედ ისეთია, უფლისწული რომ უნდა იყოს... როგორც ზღაპრებშია“. შემდეგ შეეცადა გაეხსენებინა მათთან სასახლეში თუ უნახავს ვინმე მეფის ვაჟი და როგორ გამოიყურებოდა იგი.

სტუმარი სახლში შევიდა და ცოტა ხანში უკან გამობრუნდა. ექიმიც გამო-ჰყვა და ჭიშკრამდე მიაცილა. გამომშვიდობებისას მასპინძელმა მდაბლად დაუქრა თავი. მერე კმაყოფილი სახით მობრუნდა და პალომას ჰკითხა:

– მოგეწონა?

– ისე რა, ზედმეტად გაპრანჭულია. ეტყობა, თავი ძალიან მოსწონს, – უთხრა მებაღემ.

– ეგრეც არის, ჩემო კარგო, მაგრამ რა ქნას, პრინცია, ვალუნიის მეფის ერთადერთი შვილი. გაგიგონია? დიდი ქვეყანაა ჩვენგან აღმოსავლეთით.

თუმცა პალომამ კარგად იცოდა, რომელი ქვეყანა იყო ეს, თავი გააქნია, მხრები აიჩეჩა და ყვავილების მოვლა განაგრძო.

ისე, მართალი რომ გითხრათ, მეფის ასულმა ბევრი რამ არც იცოდა. მე კი ყველაფერი ვიცი და ახლავე გიამბობთ.

ვალუნია უმწვანესს ესაზღვრებოდა. ეს სწორედ ის ქვეყანა იყო, რომლის მეფესაც პალომას მამა ყოველწლიურ ხარკს, როგორც თვითონ ეძახდა, „საჩუქარს“ მიართმევდა ხოლმე. თუმცა დიდი ტერიტორია ეკავა, მიწები ძალიან ცუდი ჰქონდა, გამომშრალი და ქვებით სავსე. აი, მაგალითად: დათესავდი რამეს, კიტრს ან პომიდორს და მერე ამაოდ ელოდი მის ამოსვლას. კარგი მინაც რომ გეპოვნა, მთელი თვე მზე არ გამოანათებდა, სიცივე დაგიზრობდა კიტრსაც და პომიდორსაც. რა თქმა უნდა, ბევრი რამ კარგიც იყო ამ ქვეყანაში, მაგრამ მაინც შურდათ მეზობელი ქვეყნისა. უმწვანესზე ლეგენდები დადიოდა, რა მთები, რა ჩანჩქერები, რა მინდვრები, რა მზე... რასაც მოინდომებ, ყველაფერს გაახარებო. მთელი წელი სალაპარაკოდ ჰქონდათ, რა გამოუგზავნა მეფე დემეტრიმ მათ მეფეს „საჩუქრად“. ისე, ცუდი ხალხი არ იყო, შრომობდა, როგორც შეეძლო.

ვალუნიის მეფეებსაც საუკუნეების მანძილზე თვალი ეჭირათ უმწვანესზე. სულ ცდილობდნენ ძალით ან ეშმაკობით მიეთვისებინათ ეს ქვეყანა და, რადგანაც მათ უფრო დიდი ჯარი ჰყავდათ, ხშირად ამარცხებდნენ კიდევაც.

Once she noticed a withered branch on a tree near the fence. She stood on the tips of her toes and tried to reach the branch, but in vain. Suddenly someone from the street held the branch, bowed it down towards Paloma and peeped inquisitively over the fence.

— Is this the doctor's house? — he asked. Paloma nodded her head. The stranger opened the gate and went into the garden, then he smiled at Paloma as if he had known her for a long time. It was a very well-dressed handsome... "prince," — Paloma thought. "He is just like a prince... in a fairy tale." Then she tried to remember if she had seen any princes at her palace and if so what they had looked like.

The guest went into the house, and after a while came back accompanied by the doctor who saw him to the gate. When saying goodbye the host bowed, turned round with satisfaction and asked Paloma:

— Did you like him?

— Well I don't mind him. He's a little bit too posh. He must like himself too much — said the gardener.

— It's true, my dear, but what can he do? He's a prince, the only son of the king of Valunia. Have you heard about it? It's the big country to our east.

Although Paloma knew quite well which country it was, she shook her head, shrugged her shoulders and went on looking after the flowers.

Well, to tell you the truth the princess didn't know much, but I do and now I'm going to tell you everything.

Valunia bordered The Greenest. This was the country to whose king Paloma's father sent yearly tributes, or, as he called them, "the gift". Although it had vast lands, the soil was barren, dry, and full of stones. For example, you could plant something like cucumbers or tomatoes and then wait in vain for the harvest. Even if you found good soil, the sun wouldn't shine for months, so your cucumbers and tomatoes would freeze to death. Of course there were a lot of good things too in this country, but the people still envied their neighbours. Legends were afloat about The Greenest, what mountains, what waterfalls, what meadows, what sunshine... you could grow whatever you wished. They talked about what King Demetrius had sent to their king as a "gift" for the whole year. Otherwise they were not bad people, they worked as best they could.

The kings of Valunia had kept an eye on The Greenest for centuries. They had tried to snatch this country by force or slyness and as they had a bigger army they had often defeated The Greenest. As you know,

როგორც უკვე იცით, ბოლოს, დიდი ხნის წინ, ომი სწორედ ვალუნიამ მოიგო, ამიტომ დაუკანონა უმწვანესს ეს რაღაც „ხარკი“.

ქვეყნის ახლანდელი მეფე – შპუნტიკოსი, ერთი ჩასუქებული, ჭამა-სმის მოყვარული კაცი გახლდათ. მისი მშვენიერი სასახლე სავსე იყო აურაცხელი ქონებითა და მსახურებით. ცოლი ადრე მოუკვდა და ერთადერთი შვილი დარჩა – ანდრიოსი. საერთოდ, ყველა უფლისწული ნებივრობაში იზრდება, მაგრამ, რადგან დედა არ ჰყავდა, ანდრიოსს ერთი-ორად ათამამებდნენ: ყველა მის ჭკუაზე დარბოდა აქეთ-იქით, ყოველგვარ სულელურ სურვილს უსრულებდნენ. რომ ნამოიზარდა, დიდგვაროვნების ცნობილ სასწავლებელში მიაბარეს. ის სკოლა რომ დაამთავრა, უკვე დიდი იყო და მიჩვეული, რომ მის გამოჩენაზე ყველა ჩურჩულებდა, შეხედეთ რა ლამაზია, რა კარგად ცეკვავს, როგორ დააჭენებს ცხენსო. ლამაზი გოგოებიც, ნადირობაც და გართობაც ძალიან უყვარდა. მოკლედ, დიდი მოუსვენარი ვინმე იყო. შპუნტიკოსს ძალიან მოსწონდა თავისი შვილი, სულ აქებდა და ბავშვობიდანვე ჩასჩიჩინებდა, არ დაგავიწყდეს, პრინცი ხარ და ჩემს შემდეგ მეფე უნდა გახდეთ.

ერთხელაც, შვილი სახლში ძლივს რომ მოიხელთა, ბუხართან დასვა სავარძელში და თვითონაც გვერდით მიუჯდა, სერიოზულად უნდა დაგელაპარაკო.

– შვილო, – დაიწყო მეფემ, თან ღიპზე ხელები დაილაგა, – მეფობა, რა თქმა უნდა, კარგია, მაგრამ ხალხს რომ ჰგონია, მეფეს ყველაფერი შეუძლიაო, არ არის მართალი. ზოგჯერ უბრალო გლეხი ჩვენზე უფრო ბედნიერი და თავისუფალია, არც ის ადარდებას, რას იფიქრებენ მასზე შვილები და შვილიშვილები. მე კი სულ მანუხებს, როცა აღარ ვიქნები, რას იტყვიან ჩემი პორტრეტის დანახვაზე, „გასიებული სულელი“ იყოო თუ „ჭკვიანი, სიმპათიური მამაკაცი“, – მეფეს გაეცინა, – სჯობს, სათქმელი პირდაპირ გითხრა. დედოფალი, დედაშენი, მე თვითონ არ ამომირჩევია საცოლედ. ლამაზი ქალი იყო, მაგრამ თავიდან სულ არ მიყვარდა. როგორც მშობლებმა გადაწყვიტეს ჯერ კიდევ ჩვენს ბავშვობაში, ორივე ისე მოვიქცით. ამით იმის თქმა მინდა, რომ შენც პრინცი ხარ. მალე ცოლი უნდა მოიყვანო. დიდი ხანია ვფიქრობ, რა უფრო აჯობებს ჩვენი სახელმწიფოსათვის და მგონი, კარგი რამ მოვიფიქრე. უმწვანესი ხომ გაგიგონია, ჯერ კიდევ შენი ბაბუის ბაბუა ოცნებობდა მაგ ქვეყანაზე. ბევრი ვიომეთ, მაგრამ რა გამოვიდა? ის ხარკი არაფერია იმასთან შედარებით, რაც მათ შეუძლიათ მოგვცენ. ჰოდა, ახლა მშვენიერი დროა. მეფე დემეტრის ვაჟი – ტახტის მემკვიდრე არა ჰყავს. მის ერთადერთ ქალიშვილს შენ მოიყვან ცოლად და მორჩა. უარს ვერ მეტყვის. მითუმეტეს, როცა დაენათესავდებით, ხარკსაც აღარ გამოვართმევ. მეტი რა უნდათ? სანამ ცოცხალია, იმეფოს ბედნიერად, მერე კი თავისთავად იმათი მეფეც შენ გახდები და გათავდა, ასრულებულია ჩვენი ოცნება. ისე კი, ამბობენ, უმნო და ცოტა მოსულელო გოგო ჰყავსო, პ... პ... პ... დამავიწყდა რა ჰქვია, მაგრამ შენ არ დაიჩაგრები, ვიცო. ჩავეკეთოთ ამ სასახლეში და იაროს აქეთ-იქით.

the last victor a long time ago had been Valunia, so it legalized the "tribute."

The current King of Valunia — Shpuntikos — was an obese man fond of eating and drinking. His wonderful palace was full of countless riches and innumerable servants. His wife had died prematurely and he was left with his only son — Andrios. As a rule all princes are brought up in luxury and idleness, but as he didn't have a mother Andrios was twice as spoiled as other princes: everyone danced to his tune and fulfilled his every stupid whim. When he grew up he was taken to the famous school for noblemen and when he finished that school he was already an adult used to the fact that at his every appearance in public people would whisper how handsome he was, how beautifully he danced and how well he rode his horse. He was fond of pretty girls, hunting and having fun. In short he was a very restless person. Shputnikos liked his son very much, praising him and repeatedly telling him from his childhood on: "Don't forget that you're a prince and that you're going to be the king after me."

Once, when he finally got hold of him at home, he sat his son in an armchair by the fireplace, sat down near him and decided to talk to him seriously.

— My son, — he began, putting his hands on his belly, — Being a king is of course nice, but if people think that a king can do anything it's not true. Sometimes a simple peasant is happier and freer than we are. He is never worried about what his sons and grandsons are going to think about him. But I'm always worried about what people will say when they look at my portrait after I'm dead, whether I was a "fat fool" or a "clever good-looking man"—the King smiled, — it would be better if I told the truth. I didn't choose the Queen, your mother, to be my bride. She was a beautiful woman, but at first I didn't love her. Both of us behaved as our parents had decided when we were still children. What I want to say is that you're a prince and you have to get married soon. I have been thinking for a long time about what would be best for our country and I think I have taken the right decision. You have surely heard about The Greenest. Your great-granddad dreamt of that country. We have fought a lot but what have we got? That tribute is nothing compared to what they could give us. So now is the perfect time. King Demetrius doesn't have a son — an heir to the throne. You will marry his only daughter and that will be that. He cannot refuse me. Moreover, when we become one family I will not take that tribute from him anymore. What else do they want? While he's alive he can reign happily over them, later you will become their king too, so our dream will come true. They say his daughter is ugly and a little stupid, P... P... P... I've forgotten her name, but I know that you won't be deprived of anything. We can lock her up in this palace and let her do whatever she wants here.

რასაკვირველია, პრინცს ეს ამბავი სულ არ მოეწონა, მაგრამ ბავშვობიდან იცოდა, რომ მეფე უნდა გამხდარიყო და, როგორც მის ქვეყანას სჭირდებოდა, ისე მოქცეულიყო. ამიტომ დაეთანხმა მამას და რადგან ის „პ“ ჯერ გასათხოვრად პატარა იყო, ეს ამბავი თითქმის დაივიწყა. დაიწყო მოგზაურობა. სად აღარ წავიდა, მთელი ქვეყანა შემოიარა. სახლში წელიწადში ორ თვეს თუ დაჰყოფდა, როგორც შეეძლო ერთობოდა და დროს მხიარულად ატარებდა.

ექიმის ბალის ამბავი ყველამ შეიტყო. იქაურ გაზეთშიც კი დაინერა. ბალი უფრო და უფრო მშვენიერი ხდებოდა. ყვაილების სურნელება მთელ ქუჩას მოედო. ექიმი დილიდან საღამომდე აქეთ-იქით დარბოდა, მაგრამ იმას მაინც ამჩნევდა, მათი ცხოვრება მთლიანად როგორ შეიცვალა. თითქოს ყვაილების სილამაზე ყველაფერს გადაედო. ბავშვები უფრო ჭკვიანები და მგრძნობიარენი გახდნენ, ცოლი – უფრო მოლიმარი და თბილი. იმასაც ამჩნევდა, პალომა რომ ვარდის ბურქებს ჩაუვლიდა და ხელს ნაზად გააყოლებდა, ყვაილები წელში იმართებოდნენ, თავებს მალლა წევდნენ და ხელის მოძრაობას მიჰყევებოდნენ.

– საოცარი ნიჭი გაქვს, ყველაფერს აცოცხლებ. შენ ექიმი უნდა იყო. ვინც ასე უვლის მცენარეებს, ის ავადმყოფებსაც მალე გამოაჯანმრთელებს. თუ დამჭირდა, აუცილებლად გთხოვ დახმარებას, – უთხრა ექიმმა.

პალომაც სიხარულით დაეთანხმა.

მერე ზამთარიც მოვიდა. თოვლმა დაფარა ყველაფერი. ბალში საქმე აღარ იყო და მებაღე ექიმს დაჰყვებოდა სამსახურში, იქიდან კი სახლებში მიდიოდნენ ავადმყოფებთან. პალომამ საკუთარი თვალთ ნახა, როგორ ერთნაირად პატრონობდა მკურნალი ღარიბ და მდიდარ ავადმყოფებს. ღარიბები უფრო ხშირად ხდებოდნენ ავად, რადგანაც მათ ხან სციოდათ, ხან საჭმელი აკლდათ, ხან მეტისმეტად მძიმე სამუშაოს ასრულებდნენ. პალომას ველარც კი წარმოედგინა, რომ შეიძლებოდა, ამდენი ხანი სულ სასახლეში მჯდარიყო და ეს ყველაფერი არ ენახა და არ გაეგო.

მე კი სულ დამავიწყდა მეთქვა, ამასობაში რა ხდებოდა უმწვანესში. დედოფალს პატარა ბიჭი შეეძინა, სულ ციცქნა. ისე, როგორც ბევრ ახალშობილს, მასაც ლურჯი თვალები და ჩალისფერი თმები ჰქონდა. რალა თქმა უნდა, ყველას ძალიან უხაროდა, მაგრამ დიდი დღესასწაულები არ მოუწყვიათ, უბრალოდ, ხალხმა ფანჯრებში ფერად-ფერადი დროშები გამოკიდა. სასახლეში კი, ვითომც არაფერიყო, არც ღვინო გაუმართავთ, არც სტუმრები მოუპატიჟიათ. ოღონდ დედოფალმა გადანყვიტა, მეტი აღარ ეტირა, რადგანაც მეფემ შეაშინა,

Of course the prince didn't like this, but he had known from childhood that he was going to become a king and that he should behave according to the needs of his country. So he agreed with his father, and as that "P" was too young to get married so far, he almost forgot the matter. He began travelling, went everywhere, all over the world. He stayed at home about two months a year, he amused himself as well as he could and had a nice time.

* * *

Everyone had heard about the doctor's garden. It was even written about in the local newspaper. The garden was becoming more and more beautiful. The scent of the flowers spread over the whole street. The doctor's day was hectic from morning till night, but he couldn't help noticing that their life had changed completely, as if the flowers' beauty had passed over into everything else. The children became more intelligent and sensitive, and his wife happier and warmer. He also noticed that whenever Paloma passed the rose bushes with her hand on them the flowers straightened up, raising their heads and following her hand.

— You have an amazing talent, you revive everything. You should be a doctor. Someone who looks after plants so well can cure sick people too. If I need help I will certainly call you — the doctor told her.

Paloma agreed happily.

Then the winter came. The snow covered everything. There was nothing to be done in the garden so the gardener accompanied the doctor to the hospital and then they went to the patients' homes. Paloma could see that the doctor treated the rich and poor patients equally. The poor got ill more often, as they were cold, lacking in food or doing very hard physical labour. Paloma couldn't imagine how she could have sat in her palace for so long and not seen or heard all this.

* * *

I've completely forgotten to tell you what was happening in The Greenest meanwhile. The Queen had had a tiny baby son. Like many other newborn children he had blue eyes and fair hair. Of course, everyone was happy but they didn't have a great celebration. The people just hung out multi-coloured flags from the windows. In the palace, as if nothing had happened, they didn't have a feast or invite guests, though the Queen decided not to cry anymore as the King warned her that the baby would be in

ჩვენი პატარა სულ ცუდ ხასიათზე იქნება და მტირალა გაიზრდებაო. ჰოდა, აბა, მტირალა მეფე ვის გაუგონია? ცოლ-ქმარი ერთმანეთთან აღარაფერს ამბობდა ქალიშვილის შესახებ, მაგრამ ორივე განუწყვეტილად მასზე ფიქრობდა. ვერც ერთს ვერ გაეგო, რატომ იყო აუცილებელი პალომას დაკარგვა იმისათვის, რომ მეორე შვილი შესძენოდათ. დედოფალმა გადანყვიტა, ბავშვი თვითონ გაეზარდა. რა თქმა უნდა, შენს დედიკოსავით ჩვილის საფენები არ ურეცხია, მაგრამ ბავშვს თვითონ აჭმევდა, ასეირნებდა და ლამეც მის გვერდით ეძინა.

რაც შეეხება ისტორიკოსს, მან იგრძნო, რომ მეფის ასულის გაუჩინარებაში მისი ბრალიც ერია და სულ მთლად დაჩაჩანაკდა. საკუთარი ხელით ამოხია ის ფურცლები, სადაც პალომას ცუდად იხსენიებდა. თავისი წიგნით ხელში ახლა ყველგან ისე ყოჩაღად ველარ დადიოდა და უმეტესად სასახლის ბიბლიოთეკაში იჯდა.

მხატვარმა დაამთავრა პალომას პორტრეტი და იგი დედოფლის ოთახში დაკიდეს. ნახატი მართლა ჰგავდა მეფის ასულს და ყველა გაოცებული შესცქეროდა, რა ლამაზი ყოფილა ჩვენი პატარა ქალბატონი, აქამდე რატომ ვერ ვამჩნევდითო.

* * *

ცივი ზამთარი იდგა. დღისით ბავშვები ბაღში გუნდაობდნენ ან სახლის წინ, ქუჩაში, ციგით დასრიალებდნენ. საღამოს კი ყველა ბუხართან ატარებდა. ერთ დღეს პალომა დილიდან ბავშვებთან დარჩა. მოულოდნელად გაფითრებული, შეშინებული ექიმი დაბრუნდა. ალბათ, თქვენც იცით, ავადმყოფობა ცირკში, თეატრში, ანუ იქ, სადაც ბევრი ხალხი იყრის თავს, ძალიან მალე ვრცელდება. ამ ქალაქში კი ბევრი გასართობი ადგილი იყო. სტუმრებიც განუწყვეტილად ჩამოდიოდნენ, გრიპები და ანგინებიც ხშირად ჩამოჰქონდათ. მაგრამ ის დაავადება, რომელიც იმ დღეს ექიმმა ხუთ კაცს აღმოუჩინა, ბევრად უფრო საშიში იყო, ვიდრე ჩვეულებრივი გრიპი ან ანგინა. რადგან მაშინ აცრები ჯერ არ გამოგონათ, იგი ყველას ემართებოდა: დიდებსაც, ბავშვებსაც და მოხუცებსაც. ექიმები ამას ეპიდემიას ეძახიან. ჰოდა, სწორედ ასეთი ეპიდემია შეეყარა ამ მხიარულ ქალაქს. ექიმი უკვე ველარ ასწრებდა სახლებში სიარულს და სუყველა საავადმყოფოში დაანვინა. პალომა მეორე დღესვე იქ გაჩნდა, ავადმყოფებს მეც უნდა მოვუაროო. ბევრი იჩხუბა ექიმმა, აქ არ შემოხვიდე, გადაგედებაო, მაგრამ ვერაფრით გადააფიქრებინა (ბოლოსდაბოლოს, პალომა ხომ მეფის ასული იყო, ისინი კი ყველანი ძალიან ჯიუტები ბრძანდებიან).

საავადმყოფოს თანამშრომლები მთელი დღე ფეხზე იდგნენ, შინ არავინ მიდიოდა. ყოველდღე ემატებოდათ სნეულები. მათ ძალიან მაღალი სიცხე ჰქონდათ, არც სიარული შეეძლოთ, არც – ლაპარაკი. თუმცა ექიმი და მისი თანაშემწეები დღე და ღამე უვლიდნენ ავადმყოფებს და უძილობისაგან თავლებდასიებულნი დადიოდნენ, ბევრს ვერაფერს შეელოდნენ – ყოველდღე

bad mood all the time and grow up to be a cry-baby. How could a king be a cry-baby? The King and the Queen never talked about their daughter but they thought about her all the time. Neither of them could understand why Paloma's disappearance had been necessary for them to have the second child. The Queen decided to bring her child up herself. Of course she didn't wash the baby's nappies as your mother did, but she fed the baby, walked with him and slept by his side at night.

As for the historian, he felt that he was also to blame for the princess's disappearance and he broke down completely. He tore out the pages where he had written about Paloma less than favourably. He didn't march smartly everywhere with his book anymore and he spent most of his time in the palace library.

The painter finished Paloma's portrait and they hung it up in the Queen's room. The picture really resembled the princess and everyone was amazed at how beautiful their little lady had been and wondered why they hadn't noticed it before.

* * *

The winter was cold. During the day the children played snowballs in the garden or went tobogganing in the street in front of their house. They all passed the evenings by the fire. One day Paloma stayed with the children from the morning on. Suddenly the doctor returned, pale and frightened. You probably know that diseases spread quickly in the circus or theatre, i.e. in the places where a lot of people gather, and in this town there were a lot of such places. The guests kept coming too, bringing with them flu and quinsy, but the disease that the doctor found in five people was much more serious than ordinary flu or quinsy. As at that time vaccinations had not been invented, anyone could catch the disease: adults, children and old people. Doctors call it an epidemic. So the city suffered such an epidemic. The doctor didn't have time for home visits, so he put everyone in the hospital. Paloma came there the next day to look after the patients. The doctor fought with her for quite a long time. He didn't want to let her in, as she could also contract the disease, but he couldn't make her change her mind (after all she was a princess and princesses are very stubborn).

The staff of the hospital were on their feet twenty four hours a day; nobody went home. Every day they had new patients with high fever who couldn't walk or talk. The doctor and his assistants looked after the patients day and night and went around with eyes swollen from sleeplessness. However they couldn't help much — two or three people died every

ორი ან სამი ადამიანი უკვდებოდათ. ქუჩაში, საავადმყოფოს კართან, უამრავი ხალხი იდგა, იჯდა, ზოგს იქვე ეძინა. რადგან ახლობლებთან ახლოს არ უშვებდნენ, სახლებშიც აღარ მიდიოდნენ. ირგვლივ სულ კვნესა და ტირილი ისმოდა. დაიხურა ყველა მაღაზია და სკოლა. ქალაქის ჭიშკარი და ნავსადგურიც ჩაკეტეს და ერთ დროს მზიარული ქალაქი სულ ჩაკედა და ჩაბნელდა. ქუჩაში მარტო ის გამოდიოდა, ვინც საავადმყოფოსთან იყო მისასვლელი. დანარჩენები შიშისაგან ფანჯრებსაც აღარ აღებდნენ.

პალომა ცდილობდა, დალილობა არ შეემჩნია და ვაჟკაცურად იტანდა ყველაფერს. ღამეებს კი სულ ტირილში ატარებდა. ექიმებსაც კი უჭირდათ ამ უბედურების გადატანა და რა უნდა ექნა საცოდავ გოგონას, მებაღეს, თუნდაც მეფის ასულს? იქ სიკვდილი დაბუდებულიყო და ყოველდღე მიჰქონდა ვილაცის სიცოცხლე. სიკვდილი არ არჩევდა მოხუცს, ახალგაზრდას და ბავშვს.

ექიმს აღარ ეცალა პალომასთან სალაპარაკოდ, მაგრამ ერთხელ მაინც უთხრა:

- არ გეშინია, შენც რომ დაავადდე და ველარასოდეს დაბრუნდე სახლში?

პალომა ჩაფიქრდა:

- მართალია, მე ოდესმე უნდა დავბრუნდე სახლში, ესე იგი, ჯერ არ უნდა მოვკვდე. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ, თუ ავად გავხდით, თქვენ უნდა გადამარჩინოთ. სხვა გზა არ არის.

ექიმს გაეცინა, გულში ჩაიხუტა, აკოცა და მერე ისევ თავის ავადმყოფებთან გაიქცა.

შენობაში ტევა აღარ იყო. დერეფანშიც სანოლები იდგა. პალომა ერთ ან ორ ავადმყოფს ირჩევდა და თავს დასტრიალებდა: შუბლზე საფეხებს ადებდა, წამალს ასმევდა, სიცხეს უზომავდა. არც სხვა ავადმყოფს ჩაუვლიდა გულგრილად, საბანს მაინც გაუსწორებდა. ხან კი ეზოდან შემას ეზიდებოდა და ბუხარს უკეთებდა. თავიდან იგი ერთ მოხუცს უვლიდა. ეს ქალი თავის გამზრდელს აგონებდა. ასეც წარმოიდგინა, ვითომ იმას ვპატრონობო და გვერდიდან არ მოშორებია, სანამ არ გამოჯანმრთელდა.

ერთხელ სიცხისაგან გონებადაკარგული ხუთი წლის გოგო მოიყვანეს და ის ჩაიბარა. პირველი ორი დღე-ღამე საერთოდ არ დაუძინია, სანოლთან ჩამომჯდარი ხუჭუჭა თმებზე ეფერებოდა. ექიმი რომ ჩამოივლიდა, პალომა უსიტყვოდ, თვალებით ევედრებოდა, რამე ვუშველოთო. ბავშვს თვალები დახუჭული ჰქონდა და, ალბათ, არაფერი ესმოდა, მაგრამ მეფის ასული ენას არ აჩერებდა, უყვებოდა ათას ნამდვილ ამბავს, ზღაპარს, უყვებოდა თავისი ბავშვობის თოჯინებზე, სათამაშოებზე, იგონებდა სიმღერებს. მაშინაც კი, როცა გვერდზე ვილაც უკანასკნელ დღეში იყო, მაგრამ იხუტებდა გოგონას და შიგ ყურში ჩასჩურჩულებდა სასაცილო, გასართობ ისტორიებს. როგორც კი წარმოიდგენდა, რომ ბავშვი შეიძლებოდა მომკვდარიყო აქვე, მის თვალ-

day. In the street at the hospital door a lot of people stood, sat or slept. As they couldn't let the families of patients in, they didn't go home. You could hear weeping and moaning everywhere. All the shops and schools were closed. They also closed the harbour and the town gate, and the once cheerful town became dead and dark. Only those who had to go to the hospital dared to go out in the street; the rest were afraid even to open the windows.

Paloma tried not to show how tired she was, and endured everything with courage, but she spent the nights weeping. Even the doctors found it difficult to stand this calamity, and what could a poor girl, a gardener, or even a princess, do? Death had settled there and it took someone's life every day. Death didn't differentiate between the old, the young or children.

The doctor didn't have time to talk to Paloma but once he told her:

— Aren't you afraid that you might contract the disease and never return home?

Paloma thought for a while and said:

— It is true I have to return home sometime, so I cannot die yet; this means that if I become ill you will have to save me, there is no other way out.

The doctor smiled, held her close, kissed her and then rushed off to his patients.

There was no more room in the building. There were beds in the hall as well. Paloma picked a couple of patients and looked after them. She put bandages on their foreheads, gave them medicines, took their temperature. She wasn't indifferent to the other patients either, she tidied their blankets or fetched wood from the yard and made the fire. At first she looked after an old lady who reminded her of her nanny. She imagined she was caring for her nanny and never left the old lady's side until she recovered.

Once they brought in a five-year-old girl unconscious with a high fever, and Paloma started looking after her. She never slept during the first couple of days and sat by her side stroking her curly hair. Whenever the doctor passed, Paloma begged him without a word, with her eyes, to save her. The child had her eyes closed and could probably hear nothing, but the princess never stopped talking to her. She told her hundreds of true stories and fairy tales, told her about the dolls she had had when she was a child, about her toys, and thought of new songs. Even when someone by her side was in agony she held the girl close and whispered funny stories in her ear. Whenever she imagined that the child might die there in her presence, in her arms and that then they would have to give her lifeless body

ნინ, მის მკლავებში და მერე პატარას უსულო სხეული საავადმყოფოსთან მდგომი დედისთვის ჩაებარებინათ, პალომას ცრემლები ახრჩობდა. შორს წასვლა, გაქცევა უნდებოდა. სინამდვილეში კი დგებოდა, წამალს ასმევდა, შუბლზე საფენს უცვლიდა, ყელს და ხელისგულებს ხსნარით უსველებდა და ისევ ყურში ჩასჩურჩულებდა. ბოლოს, მესამე დღეს გოგონამ თვალები გაახილა, თავის მომვლელს შეხედა და ამოილულულა: „შენ გყავდა მოლა-პარაკე თუთიყუში და ნითელთმიანი თოჯინა?“

პალომამ სიხარულისაგან ხმა ვერ ამოიღო, მხოლოდ თავი დაუქნია და ექიმის დასაძახებლად გაიქცა. ექიმმა ბავშვის გასინჯვა დაინყო, თან გაოცებული იმეორებდა: „სასნაულია, ნამდვილი სასნაული“. მერე პალომას მიუბრუნდა, ბავშვი გადარჩა, შენ კი აუცილებლად მოკვდები, თუ ახლავე არ წახვალ და არ დაიძინებო.

პალომა ექიმის ოთახში ტახტზე წამოწვა. ბალიშზე თავი დადო თუ არა, იმწამსვე დაეძინა. დაეძინა და თავისი ძველი სიზმარი ნახა: დედასთან ერთად მინდორში სეირნობდა. დედას მისთვის წელზე ხელი მოეხვია და რაღაცას უყვებოდა. უცებ ყველაფერი შეიცვალა. დედამ ხელები სახეზე აიფარა და ტირილი დაიწყო. შემდეგ პალომა გაქრა. დედა კი მარტო იდგა ტრიალ, უშველებელ მინდორზე და ტიროდა.

გაელვიძა. რა უცნაურია, როგორ ტიროდა დედა... არადა, სინამდვილეში არასოდეს უნახავს მისი ცრემლები და ნეტავ, სიზმარში როგორ ნახა ის, რაც არ არსებობს? პალომა თავის პატარა ავადმყოფთან შევიდა. გოგონა მშვიდად იწვა, სიცხეს დაენია და თავს უკეთესად გრძნობდა. ლოგინთან ჩამოუჯდა და პატარა, ფუნჩულა ხელზე აკოცა.

– არ გეშინია, რომ გადაგედოს? – ჰკითხა ბავშვმა.

– არა.

– რატომ?

– იმიტომ, რომ მიყვარხარ.

– კი მაგრამ, როდის შეგიყვარდი? – გაუკვირდა პატარას.

– ალბათ, ძალიან დიდი ხანია და რომ დაგინახე, იმწუთშივე გიცანი.

გოგონას გაეცინა და უთხრა, თუმცა თითქოს მეძინა, მაგრამ, შენ რასაც მიყვებოდი, ყველაფერი მესმოდა და ძალიან მინდოდა თვალები გამეხილა და დამენახე, როგორი ხარო.

– იმიტომაც გავიღვიძე. ძალიან ლამაზი ყოფილხარ. ნამდვილ პრინცესას ჰგავხარ. იცოდი (იმ ქვეყანაში მეფის შვილებს პრინცს და პრინცესას ეძახდნენ)?

– რა?

– პრინცესას რომ ჰგავხარ.

– არა. მაგრამ, რადგან შენ მეუბნები, დღეიდან მეცოდინება.

პალომამ შეამჩნია, რომ ექიმი იქვე იდგა და უსმენდა.

to her mother standing by the hospital door, Paloma choked with tears. She wanted to get away from there, go somewhere far off, but in reality she stood up, administered the medicines, changed the bandages on the girl's forehead, put medical solution on her throat and the palms of her hands and continued to whisper in her ears. At last, on the third day, the girl opened her eyes, looked at her nurse and whispered: "Did you have a talking parrot and a doll with auburn hair?"

Paloma was speechless with joy. She just nodded her head and ran to call the doctor. The doctor started examining the child and he repeated: "It's a miracle, a real miracle." Then he turned to Paloma: "The child is saved, but you will die if you don't go and have a proper sleep right away."

Paloma lay on the sofa in the doctor's room and fell asleep as soon as she put her head on the pillow. She saw her old dream: she was walking with her mother. She had her hand around Paloma's waist and was telling her something. Suddenly everything changed. Her mother put her face in her hands and began crying. Then Paloma disappeared and her mother was standing alone in a vast field, crying.

She woke up. How strange that her mother was crying... in fact she had never seen her tears, so how could she dream about what didn't exist? Paloma went to her little patient. The girl was lying quietly, her fever had gone down and she was feeling better. Paloma sat on her bed and kissed her plump little hand.

— Aren't you afraid of catching the disease? — asked the child.

— No.

— Why?

— Because I love you.

— But when did you start loving me? — the child was surprised.

— Probably a long time ago and I recognized you as soon as I saw you.

The girl laughed and told her that although she had seemed to be asleep she could hear every single word of the stories that Paloma had told her and she had wanted to open her eyes and see what Paloma looked like.

— That's why I woke up. You are so beautiful you look like a real princess. Did you know that?

— What?

— That you look like a princess.

— No, but now that you've told me I know.

Paloma noticed that the doctor was standing nearby listening to them.

— I wasn't mistaken — he said. I told you that you had a rare talent. Peo-

- არ შევმცდარვარ. ხომ გეუბნებოდი, იშვიათი ნიჭი გაქვს-მეთქი. შენ ვისაც უვლი, სიკვდილის პირას რომ იყოს მისული, სიცოცხლეს უბრუნდება. მაგრამ თვითონაც რომ მოსაველეელი ხარ, ვინ უნდა მოგხედოს?

და ექიმმა ქუჩაში გააგდო სუფთა ჰაერზე სასაიროდ. პალომას ისე არ მოეწონა უკაცრიელი ქუჩები და დარაბებჩაკეტილი სახლები, დიდხანს არც უვლია, მხოლოდ სათამაშოების მალაზიასთან მივიდა. მალაზიის პატრონი იქვე, მეორე სართულზე ცხოვრობდა. პალომამ იმდენი აბრახუნა, სანამ არ გააგონა. წითელთმიანი თოჯინის ყიდვა უნდოდა. შეშინებულმა კაცმა თოჯინა კალათით ჩამოუშვა. მეფის ასულმა თოჯინა ამოიღო, კალათაში ფული ჩადო და გამობრუნდა. პატარა გოგოს ძალიან მოეწონა წითელთავა თოჯინა და მაშინვე გვერდით მოინვინა.

ცოტა ხნის შემდეგ დერეფანში ჩოჩქოლი ატყდა. ორი მსახური კაცი ექიმს ევედრებოდა, სასტუმროში წამოდით და ჩვენს ბატონს მიხედეთო. ის კი თავს აქნევდა, არა, აქაურობას ვერ დავტოვებ, ჯობია, აქ მოიყვანეთ პრინცი, ჩემს ოთახში დავანვენ და ვეცდები, რამე ვუშველოო. მსახურებს სხვა გზა არ ჰქონდათ და გაბრუნდნენ. მალე საავადმყოფოსთან ეტლი გაჩერდა და იმ კაცებმა საკაცით ვალუნიის პრინცი გადმოიყვანეს. ექიმმა იგი თავის ოთახში შეაყვანინა და გასინჯა. ანდრიოსი ძალიან ცუდად იყო, სუნთქვა უჭირდა, დამძიმებული ქუთუთოები ეხუჭებოდა. ტანსაცმელი გახადეს და ლოგინში ჩაანვინეს. ექიმმა მსახურებს უთხრა, ეს დაავადება გადამდებიაო და გაუშვა. თვითონ კი პალომას დაუძახა: „შენს პატარას ხვალვე გავუშვებ, აღარაფერი ემუქრება. შენ კი აქ უნდა დამეხმარო, იქნება, რამე ვუშველოთ პრინცს.“ პალომას ძალიან შეეცოდა ბალიშზე უღონოდ მიგდებული ანდრიოსი (აბა, ვის არ შეეცოდებოდა, ის ხომ ძალიან ლამაზი იყო), მაგრამ ექიმს უთხრა, საშინლად დავიღალე, თანაც სულ არა ვარ შეჩვეული უფლისწულებთან ურთიერთობას და, მართალი რომ ვთქვა, არც მინდაო. მართლაც ასე ფიქრობდა. თუ სასახლეს, სიმდიდრეს, მსახურებს და მეფის ასულობას გამოექცა, მაშინ უფლისწულებთან რაღა საქმე ჰქონდა? მაგრამ ექიმი თავისას არ იშლიდა.

- ვერ დავიჯერებ, რომ არ გეცოდება, შენ ხომ ძალიან კეთილი ხარ, - ეუბნებოდა ის, - მერე რა, რომ ერთი განებივრებული და თავგასული პრინცი. წარმოიდგინე, რა დღეში ჩავარდება მისი ქვეყანა, ტახტის მემკვიდრის გარეშე რომ დარჩეს. ამის გარდა, ისიც ხომ ჩვეულებრივი ადამიანია. როგორი უსუსური და უპატრონოა აქ, უცხო ქვეყანაში... მისმა მსახურებმა, როგორც კი ავადმყოფობის გადადების საშიშროება ვუხსენე, იმწამსვე მოკურცხლეს.

მეფის ასულს შერცხვა, თან ვერაფრით ხსნიდა, რა ჰქონდა საერთოდ უფლისწულების საწინააღმდეგო და დათანხმდა.

ასე დაიწყო ანდრიოსის მოვლა-პატრონობა. ექიმმა წამლები სასთუმალთან დააზვინა და ავადმყოფი პალომას გადააბარა. თვითონაც ხშირ-ხშირად

ple that you look after recover even if they are on their deathbed. But now you need looking after yourself, and who is going to do that?

And the doctor made Paloma go out for some fresh air. But Paloma didn't like the deserted streets and the closed shutters in the houses. She didn't walk long. She went to a toyshop. The shopkeeper lived on the first floor. Paloma hammered at the door until the shopkeeper heard the noise. She wanted to buy a doll with auburn hair. The frightened man put the doll in a basket and hung it down on a rope. The princess took the doll, put some money in the basket and went back. The little girl just loved the doll and put it in her bed immediately.

After a while there was a commotion in the hall. Two servants were begging the doctor to accompany them to the hotel and look after their master. But the doctor was shaking his head, explaining to them that he couldn't leave the hospital: "It would be better if you could bring the prince here," he told them. "I'll put him in my room and do my best to save him." The servants had no other way, so they went back. Soon a carriage stopped by the hospital and the men brought the prince of Valunia out on a stretcher. The doctor took him to his room and gave him a thorough examination. Andrios was feeling really bad; he could hardly breathe and his eyelids were so heavy he couldn't open his eyes. They undressed him and put him to bed. The doctor told the servants that the disease was contagious and let them go home. Then he called Paloma: "I'm going to let your little girl go tomorrow, she is safe now, but you have to help me with this, maybe we can somehow help the prince." Paloma pitied Andrios, who was lying helplessly on his bed (who wouldn't, he was so handsome), but she told the doctor that she was absolutely exhausted, and, moreover, she wasn't used to dealing with princes and to tell the truth, she didn't want to. She really thought this. She had fled from the palace, from wealth, from servants and from being a princess, so why should she be dealing with princes? But the doctor insisted.

— I can't believe you don't pity him, you're so kind — he told her — yes, he's a posh and conceited prince, so what? Can you imagine what will become of his country if it is left without an heir to the throne? Besides, he is an ordinary man. He's helpless and lonely in this strange country... His servants left him as soon as they heard they could contract the disease.

The princess was ashamed. Besides, she couldn't explain what she had against princes in general, so she agreed.

So they began looking after Andrios. The doctor piled medicines by the bed-head and left the patient in Paloma's charge. He looked in the room

შეირბენდა და დახედავდა ხოლმე. პრინცი ცუდად იყო, მაგრამ თვალების გახელა და ლაპარაკი მაინც შეეძლო. ჰოდა, როცა ექიმი სინჯავდა, შეეკითხა, ვინ არის, რატომ ამბობდა უარს ჩემს მოვლაზე და რატომ ეხვეწებოდით ასე ძალიანო?

- ის აქ არ მუშაობს, - გაელიმა ექიმს, - დროებით მეხმარება. თანაც რამდენი ხანია, წესიერად არ უძინია, ძალიან დაიღალა. ჩემი მებაღეა, მაგრამ სიმართლე თუ გნებავთ, ნამდვილი ჯადოქარია. იმედი მაქვს, რომ გიშველით და გამოგაჯანმრთელებთ.

პრინცი ჩაფიქრდა და გაახსენდა, რომ ერთხელ უკვე ნანახი ჰყავდა ეს გოგონა ექიმის ბაღში. რაო, რა ჰქვიაო? პალომა. თქმით კი ეს თქვა:

- გადაეცით, რომ, როგორც კი ხმას მივანვდენ, მამაჩემი გულუხვად დაასაჩუქრებს ჩემი მოვლისათვის.

ამ დროს პალომა ოთახში შემოვიდა და ყველაფერი გაიგონა, მაგრამ სულ არ გაბრაზებულა. პირიქით, გაეცინა, ავადმყოფთან მივიდა:

- არავითარი საჩუქარი არ მჭირდება, მე მხოლოდ ექიმის თხოვნას ვასრულებ. თქვენთვის კი, მგონი, ამდენი ლაპარაკი მავნებელია.

პრინციმა გაიფიქრა, ასე თავხედურად ჩემთან არავის ულაპარაკიო, მაგრამ ხმის ამოღება მართლა უჭირდა, ამიტომ გაჩუმება ამჯობინა და თვალებიც დახუჭა. მართალია, პალომამ და ექიმმა მომხდარზე ბევრი იცინეს, მაგრამ იმ ღამეს ანდრიოსი ძალიან ცუდად გახდა და სასაცილოდ სულ აღარ ჰქონდათ საქმე. თერმომეტრს დანაყოფები არ ეყო სიცხის გასაზომად. პალომას სულ გადაავიწყდა, ვინ იყო იგი - პრინცი თუ მათხოვარი. მისთვის აღარაფერს ჰქონდა მნიშვნელობა. ანდრიოსი წარამარა გონებას კარგავდა. პალომა ძმრიანი საფენის დადებას ვერ ასწრებდა, რომ უკვე გამშრალი იყო. ნამლები თითქოს ვერაფერს შევლოდა. თუმცა ექიმი ძალიან განიცდიდა, მაგრამ არ შეეძლო სულ ანდრიოსთან ყოფნა, რადგან იმ ღამეს სხვა ბევრ ავადმყოფს სჭირდა იგივე და იძულებული იყო გიჟივით ერბინა აქეთ-იქით. თან თვლიდა, რომ პრინცი საიმედო მკურნალს ჰყავდა ჩაბარებული. მართლაც, პალომა ერთი ნუთითაც არ მოშორებია ანდრიოსს. მეფის ასული თვითონ ხვდებოდა, როდის რა უნდა გაეკეთებინა, თითქოს ვიღაც უხილავი კარნახობდა. პრინცი ბოდავდა და დედას ეძახდა. პალომა შუბლზე საფენებს უცვლიდა, წყალს და წამალს ასმევდა, თავზე ხელს უსვამდა, პატარა ბავშვივით ეფერებოდა, რადგან ეს „ბავშვი“ მასავით თურმე სიზმარში დედას ნახულობდა. ეტყობა, ანდრიოსმაც იგრძნო, რომ ეს იყო მისი გადამრჩენელი, ხელი ჩასჭიდა და აღარ უშვებდა. თან გაუთავებლად ლაპარაკობდა აბდაუბდას, ალბათ, სიზმარში რასაც ხედავდა, იმას ყვებოდა. ექიმმა თქვა:

- ბოდავს, მაგრამ არა უშავს. მთავარია, სულ არ დაკარგოს გონება.

მთელი ღამე თვალი არ მოუხუჭავთ. გამთენიისას მებაღეს იქვე, სკამზე ჩაეძინა. რომ გაიღვიძა, მამა გაახსენდა: „საწყალი მამა, ვალუნიის მეფე მისი მუდმივი სატკივარი და საფიქრალია. დაანახა, როგორ უთევს მისი ქალ-

very often to see how he was. The prince was feeling awful, but he could still open his eyes and talk. So while the doctor was examining him he asked why the nurse had been against looking after him and why the doctor had begged her to so much.

— She doesn't work here — smiled the doctor, — she's only helping me temporarily. She hasn't slept properly for a long time and she's very tired. She's my gardener, but if you want to know the truth, she's a real magician. I have great hopes she can cure you.

The prince thought for a while and remembered that he had already seen that girl in the doctor's garden. What was her name? Paloma. But what he said was:

— Tell her that when I talk to my father he will give her a generous reward for looking after me.

At that moment Paloma entered the room and heard everything, but she wasn't angry. On the contrary, she laughed and came up to the patient:

— I don't need any gifts, I'm just doing what the doctor has asked me. As for you, I think too much talking is bad for you.

The prince thought that no one had ever talked so rudely to him, but it was difficult for him to talk, so he preferred to be quiet and close his eyes. It is true Paloma and the doctor laughed a lot about what happened, but that night Andrios became very ill and they didn't have time for amusement. The thermometer scale was not big enough to measure his temperature. Paloma forgot completely who he was, a prince or a beggar. Nothing was important to her. Andrios kept fainting. No sooner had she put a bandage with vinegar on his forehead than it was dry. The medicines didn't seem to work. Although the doctor was worried, he couldn't spend all his time by Andrios' side, as many other patients had the same trouble that night; so he raced like mad to and fro. He was also sure that the prince was in reliable hands. And indeed Paloma didn't leave Andrios for even a second. The princess guessed herself what she had to do and when, as if someone invisible prompted her. The prince was delirious, calling his mother. Paloma changed the bandages on his forehead, gave him water and medicines, patted him on the head as if he were a child, as that "child" was dreaming of his mother just like her. The prince probably felt that she was his saviour, as he clung to her and never let her go. He kept talking nonsense; he might have been telling her what he saw in his dreams. The doctor said:

— He's delirious, but that's OK. The main thing is that he mustn't lose consciousness completely.

They hadn't slept a wink all night. At dawn the gardener fell asleep on a chair. When she woke up she thought of her father. "Poor dad — the King of

იმპილი ლამეებს იმ მეფის შვილს“ მაგრამ ეს ფიქრები მაშინვე დაივიწყა და თავიდან ამოიგდო: „ანდროსი მხოლოდ ავადმყოფია. საცოდავი, მძიმე ავადმყოფი“.

მომდევნო ორი დღე პრინცს ხმა არ ამოუღია. მხოლოდ ეგ იყო, თვალეზით სულ თავის მომვლელს დაეძებდა. ეს გოგონა პატარა ბავშვივით ეფერებოდა. ეტყობა, მობეზრდა თქვენობით ლაპარაკი და უბრალოდ მიმართავდა, შენ კარგად გახდები და შინ დაბრუნდები. იქ დედა მოგივლის – ძილში ხომ სულ დედას ეძახი. ნუ გეშინია, აუცილებლად მორჩებიო.

„რა უცნაურია, – ფიქრობდა ანდროსი – მისი ხელის მიკარებაზე თითქოს ტკივილი ყურდება, მისი ხმა ისე ახლობელია, თითქოს დიდი ხანია ვიცნობდე. რა უცნაური ვინმეა. მებაღეაო? არასოდეს მინახავს ასეთი მებაღე. როგორი ასეთი? ლამაზი. ძალიან ლამაზია, ოღონდ ისეთი არა, აქამდე რომ მინახავს. ეს ისეთი სილამაზეა, თვალში რომ არ გხვდება – არიქა, შემომხედეთო. ეს ნაზ ყვავილს ჰგავს. შეიძლება, სულ ვერ შეამჩნიო და გვერდით ჩაუარო, მერე კი მთელი ცხოვრება უბედური იქნები. რატომ მეფერება, როგორც პატარა ბავშვს? ალბათ, კვკვდები და აღარაფერი მეშველება. რატომ არ უნდოდა ჩემთვის მოეელო?“ პრინცმა ამდენ „რატომ“-ს ვერ უპასუხა, სიცხისგან ტვინი სტკიოდა. უცებ შენიშნა, რომ თავს მხოლოდ ექიმი ადგა, პალომა კი არ ჩანდა. ძალიან აფორიაქდა: „სად წავიდა, ვაითუ აღარ დაბრუნდეს? მაშინ უეჭველად მოგვკვდები, თუმცა, მგონი, ისედაც კვკვდები“ ექიმი მიუხვდა შემფოთების მიზეზს და ოთახის კუთხეში მდგარი ტახტისაკენ გაახედა. იქ პალომას ეძინა. ეტყობოდა, რომ ძალიან დაღლილიყო. თვალის უბები ჩაშავებოდა.

– მეშინია, ავად არ გახდეს, ძალით დავაძინე. ის ხომ სულ არ არის მიჩვეული ლამეების თევას. რა დასამალია და ეს საშიში დაავადებაა. მაგრამ, ვისაც პალომა უვლიდა, ყველა გადარჩა. არა მგონია, უბრალო დამთხვევა იყოს. ასე რომ, თქვენც გადარჩებით, – ეჩურჩულებოდა ექიმი.

ანდროსი უკვე მიმხვდარიყო: არ იცოდა, რატომ, მაგრამ უსათუოდ დაიღუპებოდა, თუ ეს გოგონა თავს დაანებებდა. უცბად რომ მობეზრებოდა ან გადაღლილიყო, კარი გაეხურა და ნასულიყო... მითუმეტეს, რომ მეფის საჩუქრები სულ არ ენალვლებოდა? ჰოო, მაშინ აუცილებლად დაიღუპებოდა... ანდროსის ეს ამბავი უცბად დაატყდა თავს. ეს გოგონა მისი ბედი იყო. უიმისოდ ვეღარ გაძლებდა. მაგრამ ახლა, რომც არ მომკვდარიყო, მაინც არაფერი ეშველებოდა, რადგან მამამისმა სულ სხვა ბედი გაუმზადა და იმ „სხვის“ გახსენებაზე თითქოს გულში დანა ესობოდა.

პრინცს იმ ღამესაც ციებ-ცხელება ჰქონდა. ხან სიცივისაგან ააკანკალებდა და პალომა საბნებს უმატებდა, ხან უცბად დასცხებოდა და ამ საბნებს ძირს მოისროდა. ისევ ერთთავად ბოდავდა. სიცხეც ისევ უწევდა. ექიმი იქვე იყო და განუწყვეტლივ რალაცას აწვეთებდა პირში. პალომა კი საფეთქლებს

Valunia is his permanent pain and concern. If only he could see how his daughter is spending the night by the bedside of that King's son." But she forgot about those thoughts right away: "Andrios is just a patient and he is seriously ill."

For the next two days the prince didn't utter a word. He just looked for his nurse with his eyes. This girl petted him like a child. She must have got tired of being on formal terms with him. She talked to him plainly: "You'll recover and return home. Your mother will look after you — you always call your mum in your sleep. Don't fear. You are sure to get well."

"How strange," Andrios thought "at the touch of her hand pain seems to be soothed away, her voice is familiar as if I have known her for ages. What a strange person she is. A gardener? I have never seen such a gardener before. What do you mean by "such"? So beautiful. She's very beautiful, but not in the way that I have seen before. This is a beauty that doesn't strike one's eye and say — hey, look at me! This is like a fragile flower. You may not notice it and may just walk past it and then you'll be unhappy for the rest of your life. Why does she pet me like a small child? I must be dying. I must be hopeless. Why didn't she want to look after me?" The prince couldn't answer so many "whys?" He had a splitting pain in his head because of the high fever. Suddenly he noticed that only the doctor was at his bedside. Paloma was nowhere to be seen. He got nervous: "Where has she gone? What if she doesn't come back? I will surely die then, but then I'm probably going to die anyway." The doctor guessed the cause of his worries and made him look at a sofa in the corner of the room. Paloma was asleep on the sofa. She looked exhausted, with black circles under her eyes. — I fear she could fall ill, I forced her to sleep. She's not accustomed to sleepless nights. It's a dangerous disease, there is no doubt about that, but everyone Paloma looked after survived. I don't think it is a simple coincidence. So you are going to survive too — whispered the doctor.

Andrios had already guessed it: he didn't know why, but he was sure to die if this girl abandoned him. What if she suddenly got fed up or too tired and left, banging the door behind her... Even more so as she didn't care a pin about the King's gifts? Well, then he would die for sure... This dawned on Andrios quite suddenly. This girl was his fate. He couldn't live without her. But now, even if he didn't die, nothing could be done, as his father had prepared a completely different fate for him, and every time he remembered that he felt a knife stabbing his heart.

The Prince had an intermittent fever that night too. One moment he shivered from cold and Paloma put more blankets on him, then suddenly he would feel hot and toss the blankets on the floor. He was delirious. The fever went up. The doctor was there, putting drops of some medicine in his

მაღამოთი უზელდა, მაგრამ იგი მინც უარესად ხდებოდა. უცებ ექიმს პატარა გოგოს სიტყვები გაახსენდა და აყვირდა:

– ელაპარაკე, ელაპარაკე, არ გაჩუმდე, რამე მოუყევი ან ლექსები ნაუკითხე, ოღონდ არ გაჩერდე!

როგორც იქნა, ის საშინელი ღამეც გადაიტანეს.

– გადარჩა, – თქვა ექიმმა მეორე დილას, – ახლა ნელ-ნელა უკეთ გახდება.

პალომამ შვებით ამოისუნთქა. ანდრიოსს მართლაც მშვიდად ეძინა.

– ძალიან ღამაში ავადმყოფი გყავს. ფრთხილად იყავი, არ შეგიყვარდეს, – უთხრა ექიმის თანამემნემ, – ხომ იცი, რომ პრინცია, მორჩება და აღარც შეგხედავს.

ანდრიოსმა თვალი რომ გაახილა, მართლა ეტყობოდა უკეთესობა. პალომა დაინახა, გაულიმა და ჰკითხა:

– ნუთუ სულ არ გეშინია?

– რისი?

– რომ გადაგედოს.

– არა.

– რატომ?

– არ ვიცი, – მხრები აიჩეჩა პალომამ, – აღარც არის საშიში, დღეიდან უკეთესად იქნებით.

– მართლა უკეთესად ვარ, მაგრამ იქნებ ისევ ცუდად გავხდე? – პრინცს თავის ნათქვამზე თვითონვე გაეცინა, – ხომ არ მიმატოვებ?

– ჯერ არა.

ანდრიოსი ჯერ კიდევ სუსტად იყო და მოვლა-პატრონობას საჭიროებდა. ეს ამბავი კი ძალიან ახარებდა – აკვირდებოდა პალომას ყოველ მოძრაობას, სწავლობდა მისი სახის ყოველ ნაკვთს. მაგრამ, რომ წარმოიდგენდა, რა ხანმოკლე იყო ის სიხარული, იმნამსვე უბედურდებოდა. ხმას თითქმის სულ არ იღებდა, მაგრამ ბევრს ფიქრობდა. ალბათ, ეს არის სიყვარული, როცა ერთდროულად ბედნიერიცა ხარ და უბედურიცო, – გადაწყვიტა მან.

არ ვიცი, მგონი, ექიმმა რალაც შენიშნა და, თანამემნის არ იყოს, მასაც პალომა შეეცოდა. ძალიან ჩაფიქრებული დადიოდა. ორი დღის შემდეგ კი პრინცი სასტუმროში გაუშვა. ახლა იქაც ადვილად მიხედავდნენ სრულ გამოჯანმრთელებამდე. ანდრიოსი უხმოდ ემორჩილებოდა ექიმს და რჩევადარიგებებს იმახსოვრებდა. ნასვლის წინ დიდი მადლობა გადაუხადა, პალომას ხელზე აკოცა, თქმით კი არაფერი უთქვამს. ჭოროკანა გაზეთებს ეს ამბავი არ გამოპარვიათ და მოგვიანებით ერთი ამბავი ატეხეს, წარმოგიდგენიათ, ვალუნიის პრინცმა უბრალო მებაღე გოგოს ხელზე აკოცაო.

ეპიდემია ნელ-ნელა ჩაქრა. გადარჩენილები სახლებში დაბრუნდნენ. ქალაქი ისევ გამოცოცხლდა, მაღაზიები და ბაზარი გაიხსნა, მაგრამ ხალხი

mouth. Paloma rubbed ointments into his temples but he was feeling worse. Suddenly the doctor remembered the little girl's words and shouted:

— Talk, talk to him, don't stop, tell him a story or a poem, whatever, but don't stop!

At last they got through that terrible night.

— He's saved, — the doctor said the next morning, — now he'll gradually get well.

Paloma sighed with relief. Andrios was sleeping peacefully.

— You have a very handsome patient. Be careful, don't fall in love! — the doctor's assistant warned Paloma. — He is a prince. He'll get well and he'll forget you.

When Andrios opened his eyes you could see he was better. He saw Paloma, smiled at her and asked:

— Aren't you afraid at all?

— Of what?

— Of contracting the disease.

— No.

— Why?

— I don't know — Paloma shrugged her shoulders. — It's not dangerous any more, you'll be better from now on.

— I feel better, but what if I get worse again? — the Prince laughed at his words himself. — You won't leave me, will you?

— Not yet.

Andrios was still weak and needed care. He was glad about that. He observed Paloma's every move, every expression on her face; but when he remembered how short his happiness was he became very depressed. He hardly uttered a word, but thought a lot. He decided that this was true love, when one was happy and miserable at the same time.

The doctor must have noticed something and he pitied Paloma as his assistant. He went around lost in thought. Two days later he let the prince go to the hotel. He could easily be looked after there until his recovery was complete. Andrios obeyed the doctor without a word and remembered all that he was advised to do. Before leaving he thanked him, and kissed Paloma's hand without saying anything. This didn't escape the gossip columns of the newspapers and they made a scandal a bit later: "Can you imagine, the Prince of Valunia has kissed a plain gardener's hand!"

The epidemic gradually came to an end. The survivors returned home. The town came alive again, the shops and markets reopened, but the people could never be as happy as before, and one could hear the sound of

ველარასოდეს იქნებოდა ძველებურად მხიარული, რადგანაც ბევრი სახლი-დან ისევ ისმოდა მოთქმა-გოდება. პატარა ბავშვებიც ველარ კისკისებდნენ უწინდებურად. სიკვდილმა ყველას ნაართვა ვინმე ახლობელი.

ექიმი და პალომა ყველაზე გვიან დაბრუნდნენ სახლში. ბავშვები ჟრია-მულით ჩამოეკიდნენ ორივეს კისერზე, ცოლმა კი გამხდარი და გადაღლილი მებაღე რომ დაინახა, თავში ხელები შემოირტყა, ეს რა ქნა ამ კაცმა, კინალამ დალუპა ბავშვიო. მერე ორივეს ცხელი კაკაო დააღვინა, ლოგინში ჩაანვიხა, თან უბრძანა, ორი დღე ამდგარი არ დაგინახოთო. პალომამ მართლა გამოიძინა. ბავშვები სულ თითის წვერებზე დადიოდნენ, რომ ისინი არ გაელვძებინათ. ამასობაში გაზაფხულიც დამდგარიყო. მებაღეს ბაღში ბევრი საქმე ელოდა და ძილისათვის აღარ ეცალა. მინა დასაბარო იყო, ლობე – გადასაღები, ახალი ყვავილების თესლიც – საყიდელი.

ექიმი დაბარვაში მოეხმარა, ბავშვებმა ლობე შეაღებინეს. მათი დახმარებით პალომა ყველაფერს ასწრებდა და თავისუფალ დროს პატარებს ხატვას ასწავლიდა. ბავშვებს უკვირდათ და ერთხელაც ჰკითხეს, ამდენი რამე საიდან იციო. მებაღემ გაიხედ-გამოიხედა და ჩუმად უთხრა, მე ყველაფერს მასწავლიდნენ: ცეკვას, სიმღერას, დაკვრას, ხატვას... ყველაფერს, ადამიანის სიყვარულის გარდა, მაგრამ, მადლობა ღმერთს, ეს თვითონ ვისწავლე და ყველანი ძალიან მიყვარხართო.

ღმერთმა ეს სიტყვები გაიგონა და მარცხნივ მდგომ ანგელოზს ჰკითხა, ეს გოგონა მადლობას რისთვის მიხდისო? ანგელოზმა პალომას შეხედა და ძალიან შეწუხდა, ის მეფე-დედოფალი ხომ ამის დაბრუნებას გვევედრებოდა და ჩვენ კი სულ სხვა სურვილი შეუუსრულებთ, იქნებ, ახლა მაინც დაგვებრუნებინაო. ღმერთი კარგად დააკვირდა მეფის ასულს, თავი გააქნია და უთხრა, თავი დაანებეთ, ამან თვითონ იცის თავისი გზა-კვალიო.

ერთ დღეს, როცა მებაღე თავის ვარდის ბუჩქებს დასტრიალებდა და ბავშვებიც იქვე იჩიჩქნებოდნენ მინაში, ჭიშკარმა გაიჭრიალა და ანდროსი შემოვიდა. ექიმი არც უკითხავს, პირდაპირ პალომასკენ გასწია და სკამზე ჩამოჯდა. მებაღე ცოტა დაიბნა, მაგრამ ძალიან გაუხარდა მისი ნახვა. ბავშვები კი სულ გადაირივნენ ცოცხალი პრინციის დანახვაზე და პირდაღებული შესცქეროდნენ.

ამის შემდეგ ანდროსი ხშირად მოდიოდა. პალომას ხან მალაზიაში დაჰყვებოდა, ხან მასთან ერთად პარკში სეირნობდა, ხანაც უბრალოდ მის ბაღში იჯდა სკამზე. ძველებურად მდიდრულად გამოწყობილი აღარ იყო, ეტყობა, სურდა, ნაკლებად შესამჩნევი ყოფილიყო, მაგრამ იმქალაქელებს აბა რას გამოაპარებდა? ყველა იმაზე ლაპარაკობდა, როგორ დადიოდა ვალუნის პრინცი ექიმის სახლში, მაგრამ არა ექიმთან, არამედ მის მებაღესთან. განსაკუთრებით წარჩინებულები კიცხავდნენ. ანდროსს ეს სულ აღარ ადარდებდა. ერთადერთი სურვილი ჰქონდა: რაც შეიძლება მეტი დრო გაეტარებინა

weeping from many houses. The children couldn't laugh as cheerfully as before. Death had deprived everyone of someone close.

The doctor and Paloma were the last to come home. The children cheered and hung onto them. When the hostess saw their thin and exhausted gardener she was desperate. "That man has nearly killed the child," she exclaimed. Then she gave them both hot chocolate, put them to bed, and ordered them to stay there for at least two days. Paloma slept well. The children walked on tiptoe so as not to wake them up.

In the meantime the spring had come. A lot of work awaited the gardener so she didn't have much time to sleep. The ground needed digging, the fence needed painting, and seeds for new flowers had to be bought.

The doctor helped Paloma with the digging, and the children with painting the fence. With their assistance Paloma managed everything and in her free time she taught the little ones to draw. The children were surprised and once they asked her how she could know so many things. The gardener looked around and then whispered to them: "I was taught everything: dancing, singing, playing the piano, drawing... everything apart from loving people, but thank God I have learnt that myself and I love you all very much."

God heard these words and asked an angel on his left "What is this girl thanking me for?" The angel looked at Paloma and was very sorry. "That King and Queen were asking us for her return, but we made their other dream come true. Maybe we could return her now?" God looked closely at the princess, shook his head and said: "Leave her alone, she knows well enough what she has to do."

One day when the gardener was pottering around the rose bushes and the children were digging the garden nearby, the gate squeaked and Andrios came in. He didn't even ask for the doctor. He went straight up to Paloma and sat on the bench. The gardener was a little confused but was very glad to see him. The children almost went crazy at the sight of a real prince and looked at him with their mouths open.

After that Andrios often visited them. He accompanied Paloma to the shops, walked with her in the parks or just sat on the bench in her garden. He wasn't wearing expensive clothes like before. He probably wanted to be less noticeable, but nothing could escape the inhabitants of that town. Everyone talked about how the Prince of Valunia visited the doctor's house, not for the doctor but for his gardener. The noblemen reproached him the most but Andrios couldn't care less. He had one wish — to spend as much time at Paloma's side as possible, so that he could remember it for the rest of his life. He talked to her a lot about himself: how he had

პალომას გვერდით, რომ მერე მთელი ცხოვრების მანძილზე მოსაგონებლად დარჩენოდა. თან ბევრს უყვებოდა საკუთარ თავზე: როგორ იზრდებოდა უდედოდ, როგორ ანებივრებდა მამა, როგორ ცხოვრობდა სასწავლებელში. პალომა კი საპასუხოდ არაფერს უამბობდა, მხოლოდ ყურადღებით უსმენდა.

ექიმის ცოლი ძალიან განიცდიდა და ქმარს ეხვეწებოდა, შენ ხომ დარწმუნებული ხარ, რომ პალომა სინამდვილეში მებაღე არ არის და პრინცს უთხარიო. მაგრამ ექიმი დუმდა. პალომაც ხმას არ იღებდა, თუმცა სხვა აქამდე თვითონ მიახარებდა უფლისწულს, მეც მეფის ასული ვარო.

ერთ მშვიდ საღამოს პრინცმა მებაღე გვერდით მოისვა, მისი ხელი ხელში აიღო და დაიწყო. ლაპარაკი უჭირდა, ყელში რაღაც ბურთივით ეჩხირებოდა, მაგრამ სათქმელის გადადებაც აღარ შეეძლო.

– ო, რა მართალი იყო მამაჩემი, როცა მეუბნებოდა, ხშირად გლეხებიც ჩვენზე უფრო თავისუფლები და ბედნიერები არიანო... მე ცოლად მეზობელი ქვეყნის, უმწვანესის მეფის ასული უნდა შევიერთო. კარგი არაფერი გამიგია მასზე, სახელიც კი არ ვიცი, მაგრამ მეფეს ვერ ვუღალატებ. მე ხომ მისი ერთადერთი შვილი ვარ. ჩემს ქვეყანას ეს ქორწინება ძალიან სჭირდება. მე შენ მიყვარხარ, ძალიან მინდა, კარგად იცოდე, რომ მთელი ცხოვრება შენზე ვიოცნებებ, მაგრამ შენს გვერდით ვერ ვიქნები.

პალომა უცბად მიხვდა, თუ რაში სჭირდებოდა ვალუნის მეფეს ეს ქორწინება, თავბრუ დაეხვა და თვალთ დაუბნელდა, ძლივს ამოილულულა:

– კი მაგრამ, განა შეიძლება იმის ცოლად მოყვანა, ვინც თვალთ არ გინახავს და არ გიყვარს, თუნდაც მეფის ასულისა? სულ რომ აღარ დაბრუნდე შინ?

– არა, არ შეიძლება. არა მაქვს ამის უფლება. შენ ამას ვერ გაიგებ და არასოდეს მაპატიებ, – ანდრიოსს ცრემლები ახრჩობდა.

მან პალომას აკოცა და ჩქარი ნაბიჯით ჭიშკრისაკენ წავიდა.

გაფითრებული მებაღე სახლში რომ შევიდა, ექიმი და მისი ცოლი მაგიდას უსხდნენ და შეშფოთებულები შესცქეროდნენ. მათ ფანჯრიდან მოჰკრეს თვალი, როგორ გავარდა პრინცი უკანმოუხედავად. პალომა მძიმედ ჩამოჯდა სკამზე.

– მას შენ უყვარხარ, – თქვა ექიმმა, – ვიცი, ჯერ კიდევ საავადმყოფოში შევამჩნიე. მართლა უყვარხარ, მაგრამ ცოლობას, ალბათ, ვერ გთხოვს.

– ჰო, მას მე ვუყვარვარ, მაგრამ ცოლად ვიღაც მეფის ასული უნდა მოიყვანოს, რომელიც არ უნახავს და სახელიც არ იცის. უმწვანესის მეფის ასული. მას კი პალომა ჰქვია.

– შენ საიდან იცი? – ნალვლიანად ჰკითხა ქალმა.

პალომას თავიც არ აუნევიდა. ერთ წერტილს ჩააშტერდა და წყნარად თქვა:

– ვიცი. ეს ხომ მე ვარ.

ცოლ-ქმარს თითქოს ენა ჩაუვარდაო, ხმას ვერ იღებდნენ, ისე მისჩერებოდნენ. ქალს უნდოდა, რაღაც ეთქვა, პირი გაალო, მაგრამ ყელიდან ხმა არ ამოუვიდა. ბოლოს ძლივს ჰკითხა:

grown up without a mother, how his father had spoiled him, how he had lived at school. But Paloma never talked about herself, she just listened attentively.

The doctor's wife was worried and told her husband: "You're sure she's not a gardener, so tell the prince," but the doctor kept silent. Paloma was silent too, though anyone else in her shoes would have told the prince that she was a princess a long time ago.

One peaceful evening the prince sat the gardener by his side, took her hand and began. It was hard for him to talk, something got stuck in his throat, but he couldn't put it off any longer.

— How right my father was when he used to tell me that often peasants are freer and happier than we are... I have to marry the princess of our neighbouring country—The Greenest. I haven't heard anything nice about her, I don't even know her name, but I cannot betray the King. I'm his only son. My country needs this marriage very much. I love you, I want you to know that I'll dream about you all my life but I can't be by your side.

Paloma suddenly guessed what the king of Valunia needed this marriage for. She felt giddy, she couldn't see or hear. She muttered:

— But how can you marry someone you've never met and are not in love with, even if she's a princess? What if you don't return home?

— No, I must. I have no right to do otherwise. You can't understand this and you are never going to forgive me. — Andrios choked with tears.

He kissed Paloma and went hurriedly towards the gate.

When the pale gardener went into the house the doctor and his wife were sitting by the table looking at her anxiously. They had seen from the window how hurriedly the prince had left. Paloma sat slowly down on the chair.

— He loves you — the doctor said — I know. I noticed that in the hospital. He is truly in love but he probably can't ask you to be his wife.

— Yes, he loves me, but he has to marry a princess that he hasn't even seen. He doesn't even know her name, the princess of The Greenest — her name's Paloma.

— How do you know? — asked the woman sadly.

Paloma didn't lift her head. She was staring fixedly at the ground.

— I know — she said quietly — it's me.

The doctor and his wife sat dumbstruck, staring at her. Their jaws dropped. The woman wanted to say something, she opened her mouth, but nothing came out. At last she asked:

— You... You... didn't tell that to the prince?

– შენ... შენ... არ უთხარი ეს პრინცს?

პალომამ თავი გააქნია.

– ჯერ ერთი, მართლა რომ ვუყვარდე, განა მამამისს უარს ვერ ეტყოდა იმ დაგეგმილ ქორწინებაზე? მეორეც, ამ ქორწინებამ ჩემი ქვეყანა წლების შემდეგ ვალუნიას უნდა შეუერთოს და მისი მეფეების საკუთრება გახადოს.

– კი მაგრამ, შენ არ გიყვარს ანდრიოსი? – ჰკითხა ექიმმა.

– ნეტავ, რა მნიშვნელობა აქვს, ვინ მიყვარს მე? – ნალვლიანად ჩაილაპარაკა პალომამ, – მაინც რა ჭკვიანი ყოფილა შპუნტიკოსი, არც კი მეგონა.

მეორე დღეს, ვითომც არაფერი მომხდარიყოს, ყველა ძველებურად იქცეოდა. ექიმი საქმეებზე წავიდა, ბავშვები თამაშობდნენ, პალომა კი ბაღში დადიოდა წინ და უკან. ექიმის ცოლმა მთელი ღამე თვალი ვერ მოხუჭა. როგორი წარმოსადგენი იყო, თურმე ამდენი ხანი პრინცესა ჰყავდათ სახლში, მებაღედ ამუშავებდნენ და თან ეპიდემიით დაავადებულ ხალხს ავლეეინებდნენ. ამ ამბების და პრინცის გახსენებაზე ცრემლები სულ ღაპაღუპით მოსდიოდა. შუადღე იყო, ქმარი რომ დაბრუნდა. ამ დროს პალომა თავის ჩარგულ, უცხო ქვეყნიდან ჩამოტანილ ყვავილის ბუჩქს დასტრიალებდა. რას არ უკეთებდა, მაგრამ მცენარე დღითიდღე ყვითლდებოდა და ჭკნებოდა. ექიმმა ერთხანს უყურა. მერე მივიდა.

– პალომა, ტყუილად წვალობ, ეს ყვავილი თავისი ქვეყნის შვილია და უცხო გარემოში ვერ გაიხარებს, მაინც დაგიჭკნება, – უთხრა და გაზეთი გაუნოდა.

ამ გაზეთში სხვადასხვა ჭორებსა და სინამდვილეს შორის ეწერა: უმწვანესის მეფე-დედოფალს დიდი ხნის ლოდინის შემდეგ ვაჟიშვილი შეეძინათო. პალომას გაოცებისაგან გაზეთი ხელიდან გაუვარდა, გახარებული ექიმს ჩაეხუტა და ყურში უთხრა: „მგონი, სახლში უნდა დავბრუნდე“.

ექიმმა ღიმილით დაუქნია თავი.

მეორე დღეს მთელი ოჯახი აცილებდა მეფის ასულს ნავსადგურიდან. ბავშვები ძალიან დაღვრემილიყვნენ. წესიერად ვერც გაეგოთ, რატომ და სად მიდიოდა მათი მებაღე. პალომა კი კოცნიდა და აიმედებდა, მალე ისევ გესტუმრებით, აბა, თქვენ იცით, როგორ მიხედავთ ბაღს და აყვავებულს დამახვედრებთო. დიდხანს ემშვიდობებოდნენ ერთმანეთს. მეფის ასული იმავე გემზე ავიდა, რომელმაც ამ ქვეყანაში ჩამოიყვანა. ნაპირზე კი დიდხანს იდგნენ, სანამ გემი სულ არ მიეფარა თვალს.

უმწვანესში უმშვენიერესი გაზაფხული იდგა. აყვავებული ხეხილის ბაღები და მწვანედ აბიბინებული მინდვრები მართლაც რომ საოცარი სანახავი იყო. პალომა ღრმად ისუნთქავდა ნაცნობ სურნელებას და ძალიან ბედნიერი იყო. დაღლას

Paloma shook her head.

— First of all, if he really loved me he would refuse his father that planned marriage. And then that marriage would join my country with Valunia years later and it would become the domain of Valunia's kings.

— But don't you love Andrios? — the doctor asked.

— What does it matter who I love? — Paloma said sadly. — It seems Shputnikos is very clever. I didn't know that.

The next day everyone behaved as if nothing had happened. The doctor went to work, the children played, Paloma went around the garden. The doctor's wife didn't sleep a wink all night. What a thing to imagine. They'd had a princess at home, made her work as a gardener and look after sick people during the epidemic. Tears ran down her face at the thought of all this and of the prince besides. It was noon when her husband returned. At the time Paloma was looking after a flower that had been brought from abroad. She had done what she could but the plant had turned yellow and was withering from day to day. The doctor watched for a while, then went up to her.

— Paloma, you're taking this trouble in vain. This flower is a child of its country. It cannot flourish in a strange environment. It will wither anyway — he said, handing her a newspaper.

In this newspaper, amongst other gossip and facts, it was written that the King and Queen of The Greenest had had a son after waiting such a long time. The astonished princess dropped the paper, hugged the doctor happily and whispered in his ear: "I think I have to return home."

The doctor nodded with a smile.

The next day the whole family saw the princess off from the harbour. The children were sad. They couldn't understand why their gardener was leaving and where she was going. Paloma kissed them, assuring them that she would soon come back again. "I'm leaving the garden to you," she said. "Look after it well, so that it is in flower when I return." They were saying goodbye for a long time. The princess went on the same boat that had brought her there. The family stood on the dockside until the boat was lost from sight.

Spring was beautiful in The Greenest. The blossoming orchards and green meadows were a wonderful sight. Paloma breathed in the familiar scent deeply and was very happy. She didn't feel tired. "How nice it is to return home," she thought. Her heart was full of joy, and was beating unusually quickly. Now

თითქმის ვერ გრძნობდა. რა კარგი ყოფილა სახლში დაბრუნება. გული სიხარულით ევსებოდა და უჩვეულოდ უცემდა. ახლა იგრძნო, რომ ძალიან მონატრებოდა ყველაფერი: ეს ბალახი, ეს ხეები, ეს გზა, მისი ქალაქისაკენ რომ მიდიოდა. იქ კი ყველაფერი ძველებურად დაუხვდა, ოღონდ თითქოს ქალები ქუჩაში ძალიან ლამაზად ჩაცმულები დადიოდნენ. ხილისა და მწვანეების გამყიდველებსაც ძვირფასი კაბები ეცვათ. ფანჯრებში კი ალაგ-ალაგ დროშები გამოეკიდათ. მეფის ასული, რა თქმა უნდა, ვერავინ იცნო, ისე მივიდა სასახლის კარიბჭესთან. ეზოშიც არავინ იყო. კიბე აიარა და თავის ოთახში შევიდა. აქაც ყველაფერი ისე დაუხვდა, როგორც დატოვა. თითქოს არც კი გასულიყოს ამ ოთახიდან. უცებ დერეფანში ვილაცამ გაიარა. პალომა კარებთან მივიდა და გაიხედა.

- დედა! - ნყნარად დაუძახა.

ქალი გაჩერდა, თითქოს ერთ ადგილას გაქეცედა, არ ინძრეოდა. ალბათ, ფიქრობდა, მომეჩვენაო.

- დედა, - გაიმეორა პალომამ.

ახლა კი შემობრუნდა და შეშინებულმა გამოიხედა პალომას მხარეს. ერთმანეთს გაოცებულები შესცქეროდნენ, დედა - შეცვლილი, გამხდარი, სევდიანი თვალებით. შვილი - გაზრდილი და გალამაზებული. ისინი ერთად ჩამოსხდნენ იქვე, იატაკზე.

- შენ მაპატიე? ნუთუ მართლა მაპატიე? - ეჩურულებოდა დედოფალი და თვალებზე კოცნიდა.

- მე მაგის გამო არ ნავსულვარ. განა შენ რამე საპატიებელი გქონდა? არც კი ვიცი, როგორ აგიხსნა, მაგრამ იმდენი რამე ვნახე და ვისწავლე, თურმე, აუცილებლად უნდა ნავსულიყავი, - უხსნიდა პალომა და დედას ეკვროდა.

უცებ შორს ბავშვის ტირილი გაისმა. პალომა ფეხზე წამოხტა.

- სად არის, რომელ ოთახში? - იკითხა გაბრწყინებულმა.

- ჩემს ოთახშია.

პალომა გაიქცა. სამგზავრო მოსასხამი გზაში მოიხსნა და მოისროლა. აქოშინებულმა მიირბინა დედის ოთახთან. პატარამ რომ დაინახა, ტირილი შეწყვიტა, კოპები შეკრა და ცრემლიანი თვალებით მიაჩერდა.

- რა ჰქვია?

- გიორგი, - უპასუხა დედამ.

- ალბათ, გიბრაზდება, მე რომ დავიბადე, სად იყავი? - მოისმა მამის ხმა.

- როცა გაიზრდები, აუცილებლად მოგიყვები, - უთხრა პალომამ პანიას და მამას ჩაეხუტა.

თუმცა გადანყვებილი ჰქონდა, პალომა აღარ ენახა, ანდრიოსმა მაინც ვერ მოითმინა და ექიმის სახლს მიაკითხა. მებაღე იქ აღარ დაუხვდა. პალომა ხომ აქაური არ იყო და ორი დღის წინ თავისი ქალაქისაკენ გაემგზავრაო, უთხრეს.

she felt that she had been missing everything: this grass, these trees, this road that led to her town. Everything was as before there, except that the ladies in the streets were very beautifully dressed. Even the women that sold fruit and vegetables were dressed smartly. Here and there the flags were hanging out of the windows. She went to the palace gate unrecognized. There was no one in the courtyard. She went up the stairs and into her room. Everything was the same as when she had left, as if she hadn't gone out of the room. Suddenly someone passed in the hall. Paloma went to the door and looked out.

— Mother! — she called quietly.

The woman stopped as if turned to stone. She didn't move. She probably thought it was some sort of trick.

— Mother. — repeated Paloma.

Now she turned round and looked at Paloma fearfully. They looked at each other amazed, the mother changed, thin, with sad eyes, and the daughter grown up and beautiful. They sat on the floor together.

— Have you forgiven me? Have you really forgiven me? — whispered the Queen kissing her daughter on the eyes.

— I didn't leave because of that. You have nothing to be forgiven for. I don't know how to explain but I have seen and learnt so much that I had to go — explained Paloma hugging her mother.

Suddenly they heard the baby crying. Paloma sprang to her feet.

— Where is he, in which room? — she asked beaming.

— In my room.

Paloma rushed to the room. She took off her travelling cloak, throwing it down somewhere. She ran to her mother's room, out of breath. When the baby saw her he stopped crying, frowned, and looked at her with eyes full of tears.

— What's his name?

— Giorgi. — the mother said.

— He's probably angry with you for being absent at his birth. — Paloma heard her father's voice.

— I'll tell you where I was when you grow up — Paloma said to the little one, and hugged her father.

Although he had decided not to see Paloma again Andrios couldn't help going to the doctor's house. The gardener wasn't there. He was told that Paloma had left for her home town two days before.

The prince thought for a long time and then decided to return home

პრინციმა ბევრი იფიქრა და თვითონაც სახლში დაბრუნება გადაწყვიტა. ვალუნიამი ყოფნა სულ არ უნდოდა, მაგრამ არც აქეთ-იქით ხეტიალის ხალისი ჰქონდა. ამიტომ ბარგი ჩაალაგა და გზას გაუდგა. თავს ისე სანყლად გრძნობდა, უფლისწულს სულ რომ არ შეეფერება. რაც უფრო უახლოვდებოდა სახლს, მით უფრო უმძიმდებოდა გული. ავადმყოფობის მერე გამხდარი და ფერდაკარგული იყო. მაგრამ მარტო გარეგნულად კი არა, მთლიანად შეცვლილიყო, თითქოს გული და გონება გამოუცვალესო. როგორც კი თავის ქვეყანაში შევიდა, ატყდა ერთი ამბავი. აქ უკვე იცოდნენ პრინცის ავადმყოფობის შესახებ. დიდგვაროვნები და მეგობრები გზაში ხვდებოდნენ და გადარჩენას ულოცავდნენ. ყველამ შენიშნა, რომ ანდრიოსი ძველებურად მხიარულად და ხალისიანად ვერ გამოიყურებოდა, მაგრამ ეს დალლილობას დააბრალეს. მოკლედ, დიდი ზარ-ზეიმით აცილებდნენ სასახლემდე. იქ კი გახარებული მეფე ელოდა. თუმცა ძალიან ნუნუნებდა, უკვე დავბერდი და ამდენი ნერვიულობა აღარ შემიძლია, აღარსად გაგიშვებ სახლიდანო. ანდრიოსი ძალიან დალლილი იყო. ლაპარაკის თავიც კი არ ჰქონდა. თავიდან ბოლომდე მტკვერში ამოგანგლული იქვე, სვარძელში მიეგდო და მამას ყველაფერზე თავს უქნევდა. მეფე კი ერთ ადგილას ვერ ჩერდებოდა, ბოლთას სცემდა და ბურდღუნებდა:

– რამე რომ მოგსვლოდა, მე რა მეშველებოდა? არა, არა, მეტი აღარ იმოგზაურო. თანაც ქვეყნის მართვაც გაძნელდა, ათასი საქმეა, მარტო ველარ ვნვდები. ლამეები არ მძინავს, ისეთ ცუდ ამბებს მაგებინებენ.

მეფე უცებ შედგა, ხელი ხელს შემოჰკრა და წამოიძახა:

– ჰო, მართლა, შენ არც ის გეცოდინება, რა საშინელება დატრიალდა, მთელი გეგმები ნყალში ჩაგვეყარა: დემეტრის ვაჟი შეეძინა! წარმოგიდგენია? ამდენი ხანი შვილი აღარ უჩნდებოდათ და... ვინ იფიქრებდა... – მეფე აქეთ-იქით სიარულით დაიღალა და შვილის გვერდით ჩამოჯდა. ანდრიოსი თავს აღარ უქნევდა. ვინ იცის, რა აზრმა გაუელვა, როცა მამამ ისევე განაგრძო:

– ერთია, იმ სულელი გოგოს ცოლად შერთვა აღარ მოგიწევს, ვინმე უფრო ღირსეულს მოვძებნით. მართლა სულელი ყოფილა, როგორც მაცნობეს, სახლიდან გაპარულა და სადღაც შორს ვილაც ექიმს მებალედ დასდგომია. წარმოგიდგენია? პრინცესა... მოიცა რა ჰქვია? პ... პ... პ... ჰო, პალომა.

უფლისწული, თითქოს თავში კეტი ჩასცხესო, ფეხზე წამოიჭრა.

– რაო? პალომა, ექიმის მებალეო? – გონს ვერ მოსულიყო.

– აბა, მეც არ მჯეროდა, – განაგრძო მეფემ, – მაგრამ საიმედო ხალხმა ასე მომახსენა. ჩვენ მაგის ამბავი აღარ გვაინტერესებს. თუ უნდა, კისერიც უტყნია.

– მაგრამ... მე ხომ მიყვარს, ძალიან მიყვარს პალომა, არ ვიცოდი, პრინცესა თუ იყო, მართლა მებალე მეგონა, – პრინციმა თავში ხელები შემოირტყა.

too. He didn't want to be in Valunia, but he didn't have any desire to travel either. So he packed his luggage and set off. He felt poor, unlike a prince. The nearer he went to his home the heavier his heart became. He was thin and pale after his illness, but he had changed not only in appearance but in character too, as if someone had changed his heart and his mind. The moment he entered his country there was a huge commotion. They had learnt about the prince's illness. The noblemen and his friends met him in the street and congratulated him on his recovery. Everyone noticed that Andrios didn't look as cheerful as before, but they ascribed this to tiredness. In short, they saw him to the palace triumphantly. There the happy King awaited him. However, he complained that he was already old and tired of worrying so much, and he warned Andrios that he couldn't let him out of the house again. Andrios was so exhausted he couldn't talk. Dusty from head to foot, he threw himself in an armchair and nodded his head at everything that his father said. But the King couldn't stay in the same place, he went to and fro mumbling:

— What would I do if something happened to you? No, no, never travel anymore. Ruling the country is becoming more and more difficult. There are lots of things to do, I cannot manage without help. I can't sleep at night, I hear such bad news.

Suddenly the King stopped, clapped his hands and said:

— Yes, you probably don't know what a terrible thing has happened, all our plans have fallen through: Demetrius has had a son! Can you imagine? They couldn't have a son for so long and... who would think... — The King got tired of racing back and forth and sat by his son's side. Andrios wasn't nodding. Who knows what he was thinking about, while his father went on:

— One good thing is you don't have to marry that stupid girl anymore, we'll find someone more acceptable. She's got to be really stupid. As they told me, she ran away from her house to become a doctor's gardener somewhere far away. Can you imagine? The princess... What's her name? P... P... P... Yes, Paloma.

The prince jumped up as if someone had hit him on his head.

— What? Paloma, the doctor's gardener? — he couldn't believe his ears.

— Well, I didn't believe it either, — the King went on — but reliable people have told me. We're not interested in her anymore, to hell with her.

— But... I love Paloma very much. I didn't know she was a princess, I thought she was a real gardener. — the prince clutched at his head.

— Love her! But why... when did you fall in love with her? — The King's

– მიყვარსო! მაგრამ რატომ... როდის შეგიყვარდა? – მეფეს გაოცებისაგან თვალები გადმოსცივიდა, – მებაღე გეგონა და მაინც შეგიყვარდა? არა, ჩვენ ეს ქორწინება სულ აღარ გეჭირდება, პირიქით, შემდეგ ხარკსაც ველარ გამოვართმევთ.

ანდრიოსი მამას აღარ უსმენდა, კისრისტეხით გარბოდა საჯინიბოსკენ. მეფეც უკან გაეკიდა, მაგრამ, რა თქმა უნდა, ისე ყოჩაღად ვერ დარბოდა და კარგა გვარინანად ჩამორჩა. უფლისწულმა თავისი ცხენი გამოიყვანა, მოახტა და გააჭენა.

სამი დღის შეუსვენებელი მგზავრობის შემდეგ ანდრიოსი უმწვანესს მიადგა. ქალაქში ხალხი ხარობდა. გაიგეს, მეფის ასული დაბრუნებული და არავის დაუვალეზია, თვითონ გამართეს ქუჩებში ზეიმი. ზოგან თეატრი მოანყვეს, ზოგან – კონცერტი. მოკლედ, დიდი მხიარულება იყო. ყველგან მუსიკის ხმა ისმოდა. ანდრიოსმა ძლივს გაიკვლია ხალხის ნაკადში გზა და კითხვა-კითხვით სასახლემდე მივიდა. მებაღე, მეჯინიბე, მოსამსახურეები – ყველანი ქალაქის ქუჩებში იყვნენ გასულნი და სინყნარე სუფევდა. პრინცმა ცხენი ეზოში დატოვა და სირბილით განაგრძო გზა. გაიარა მშვენიერი ბაღი, აუყვა მაღალ კიბეებს. გზაში არავინ შეხვედრია. დერეფნები ცარიელი იყო. ანდრიოსი დაიბნა, არ იცოდა, საით წასულიყო. გარბოდა და ეძახდა. ტალანები ექოს გამოსცემდნენ. „პალომაა... პალომაა...“ – ისმოდა ყველა მხრიდან. პრინცი შეჩერდა. საიდანღაც როიალის ხმა მოესმა. უცბად ბგერები შეწყდა, შემდეგ ისევ გაგრძელდა. ანდრიოსი ნელა უახლოვდებოდა იმ ოთახს და მუსიკაც უფრო და უფრო მკაფიოდ ისმოდა. ეს იყო წყნარი და მშვენიერი მელოდია. როიალთან ლამაზ კაბაში გამოწყობილი არსება იჯდა. თავზე პატარა გვირგვინი ედგა.

– პალომა, – ჩაიჩურჩულა პრინცმა.

მეფის ასული ადგა და შემობრუნდა. მართლა ლამაზი იყო. ანდრიოსი კი სულ არ ჰგავდა პრინცს, მტვერში ამოსვრილი და დაღლილობისაგან გათანგული.

– რატომ არ მითხარი? – ჰკითხა.

– რა?

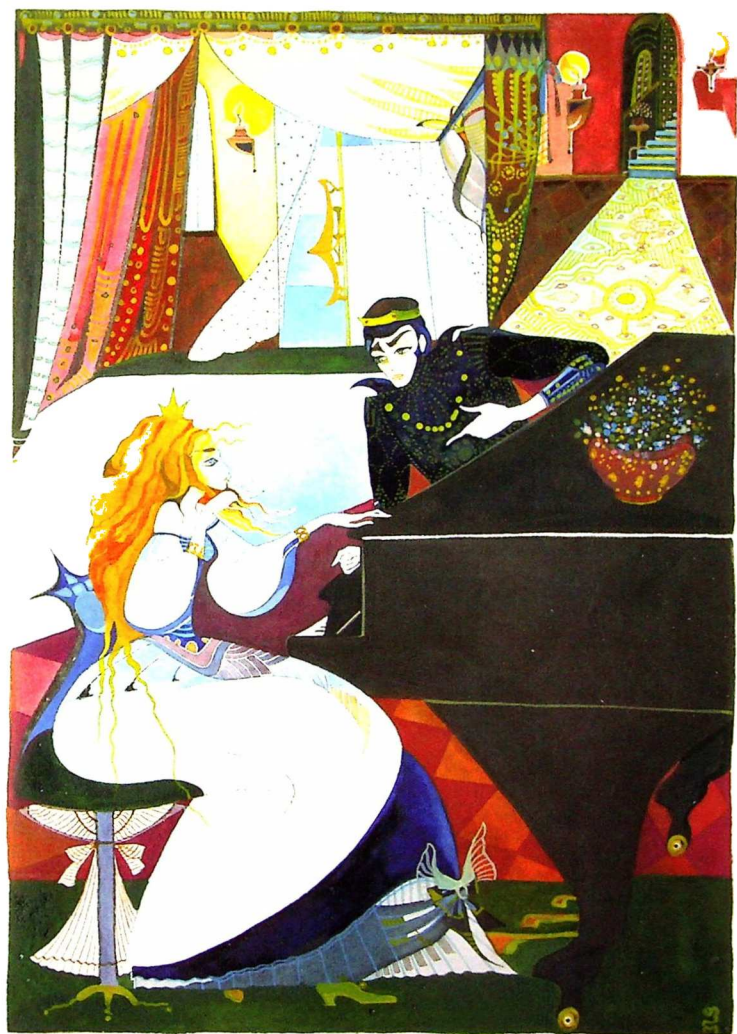
– რომ მეფის ასული იყავი.

პალომას გაეღიმა.

– მე არა ვარ ნამდვილი მეფის ასული... რადგან არ მინდა მეფის ასულობა... ესეც იმიტომ გავიკეთე, რომ მამამ მთხოვა, დღეს ხომ ზეიმია! – პალომამ გვირგვინი მოიხსნა და როიალზე გააგორა.

– რატომ არ მითხარი? მე ხომ ძალიან განვიცდიდი, მე ხომ მიყვარხარ.

– მგონი, თქვენ ერთი მებაღე გოგო გიყვარდათ, მაგრამ მეფის ასულზე უნდა დაქორწინებულიყავით. ასე არ არის? მაგრამ მართლა რომ გყვარებოდათ ის მებაღე, რაიმეს ილონებდით, – პალომა ანდრიოსს მიუახლოვდა და მტერიან სახელოზე ხელი გადაუსვა.

jaw dropped —You thought she was a gardener and you still fell in love with her? No, we don't need that marriage any more. On the contrary, we won't be able to take tribute from them.

Andrios wasn't listening to his father. He rushed to the stables. The King raced after him, but of course he couldn't run as fast and lagged behind. The prince took his horse out of the stable, mounted it and galloped away.

After three days' travelling Andrios came to The Greenest. The people of the town were celebrating. They had learnt that the princess had returned and they cheered in the streets of their own accord. They arranged shows in some places and concerts in others. In short, it was a grand celebration, one could hear the sounds of music everywhere. Andrios was at last able to find his way through the crowd and, after asking directions several times, he approached the palace. The gardener, the stable-man and the servants were all in the streets of the town, so everything was quiet there. The prince left his horse in the yard and ran on. He passed a beautiful garden and went up the stairs. He met no one on his way. The halls were empty. Andrios was confused. He didn't know which way to go. He ran and called out; the halls echoed him. "Palomaaa... Palomaaa..." The echo was everywhere. The prince stopped. He could hear the sounds of a piano coming from somewhere. Suddenly the sounds ceased, then they started again. Andrios was getting nearer and nearer to that room and the sounds could be heard more and more clearly. It was a quiet and beautiful tune. At the grand piano there was sitting a creature in a lovely dress. There was a small crown on her head.

— Paloma. — the prince whispered.

The princess stood up and turned around. She was really beautiful. But Andrios didn't look like a prince at all, covered in dust and exhausted.

— Why didn't you tell me? — he asked.

— What?

— That you were a princess.

Paloma smiled.

— I'm not a real princess... because I don't want to be... I'm wearing this because dad's asked me. Today is a celebration!

Paloma took the crown off and rolled it upon the grand piano.

— Why didn't you tell me? I was so worried, I love you.

— I think you loved a gardener, but you had to marry a princess, didn't you? But if you had really loved that gardener you would have attempted to do something — Paloma went up to Andrios and put her hand on his dusty sleeve.

— Now you can tell the king of Valunia that the princess, for whose sake

- ახლა კი შეგიძლიათ გადასცეთ ვალუნიის მეფეს, რომ ის პრინცესა, ვისი გულისთვისაც მებაღე მიატოვეთ, ცოლად არ მოგყვებათ. თუმცა... თუმცა მეფეს ეს საერთოდ აღარც უნდა აინტერესებდეს, მე ხომ ძმა მყავს, - პალომას გაეცინა, - ეს ყველაფერი ძალიან სასაცილოა.

მაგრამ ანდრიოსი სულ არ იცინოდა. თავისი დიდი, სევდიანი, დაქანცული თვალებით შესცქეროდა.

- მე ხომ მიყვარხარ, თავს არ დაგანებებ, წარამარა შეგახსენებ, რომ ვარსებობ.

- არაფერი დამეინცებია. ყველაფერი კარგად მახსოვს, - ახლა მეფის ასულიც დანალღლიანდა, - უბრალოდ, ჯერ არ ვაპირებ გათხოვებას. მითუმეტეს, პრინცზე. და მითუმეტეს, ვალუნიის პრინცზე. თუ ვინმეს შეუუყვარდი, მინდა, რომ მე მთხოვდეს ხელს და არა სხვას.

პრინცმა თავი გააქნია, რალაცის თქმა დააპირა, მერე გადაიფიქრა და თავისთვის რალაც ჩაიბუტბუტა, მგონი, ვიცოდი, რომ არ მაპატიებდიო და გაბრუნდა. მძიმე და ნელი ნაბიჯებით გაიარა გრძელი დერეფანი, ჩაიარა კიბე, ეზო, მოჰკიდა თავის ცხენს აღვირში ხელი და წავიდა.

პალომა ფანჯარასთან იდგა და ხედავდა, როგორ გაუჩინარდა ანდრიოსი. უკნიდან ვილაცამ ხელები მოხვია. დედა იყო.

- რატომ გააგდე, ის ხომ მშვენიერი უფლისწულია, ნუთუ არ მოგწონს? - ჩასჩურჩულა დედამ.

- ის მართლაც კარგია, ძალიან კარგი, მაგრამ... სულ სხვანაირი, - პალომამ თავი გააქნია, - მე კი ბედნიერი ვარ თქვენთან ერთად და მინდა, სულ ასე ვიყო.

და დაიწყეს ახლებურად ცხოვრება. მეფემ მოინდომა, რომ პალომა ქვეყნის მართვაში დახმარებოდა. მის სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა, როცა აღმოაჩინა, რომ ძალიან გონიერი ქალიშვილი ჰყავდა. ისინი ერთად ზრდიდნენ უფლისწულს. სალამოობით ბუხართან იკრიბებოდნენ და საუბრობდნენ. ქვეყანას, ალბათ, ახლა სჭირდებოდა კიდევ, რომ პალომა ვალუნიის პრინცს გაჰყოლოდა, მაგრამ მამას ამაზე ხმაც არ ამოუღია. მეფის ასული ანდრიოსს საერთოდ არ ახსენებდა. ოღონდ ხანდახან ძალიან დარდიანად ჩაფიქრდებოდა ხოლმე...

მე ჯერჯერობით აქ ვამთავრებ. თუმცა, პალომასა და ანდრიოსის ამბავი ამით არ დამთავრებულა. ან კი როგორ შეიძლებოდა, ასე უბრალოდ დამთავრებულიყო?

you left the gardener, is not going to marry you. Though... though the King can't be interested in this marriage any more, as I have a brother — Paloma laughed. — This is very funny.

But Andrios wasn't laughing. He was looking at her with his large, sad, tired eyes.

— But I love you. I won't leave you alone. I'll keep reminding you that I exist.

— I haven't forgotten anything. I remember everything quite well. — now the princess looked sad too. — It's just that I'm not going to get married yet, let alone get married to a prince and even less to the prince of Valunia. If someone falls in love with me, I would like him to ask me to marry him and not someone else.

The prince shook his head, decided to say something, then changed his mind, muttered something like "I knew you wouldn't forgive me," and turned away. He passed through the long hall with heavy, slow steps, went down the stairs, across the yard, took the reins of his horse and left.

Paloma stood at the window watching him go. Someone embraced her from behind. It was her mother.

— Why did you let him go? He's a prince charming, don't you like him?
— whispered the Queen.

— He's nice, very nice, but... very different — Paloma shook her head.
— And I am happy with you all.

So they started living in a new way. The King decided that he needed Paloma's help in ruling the country. He was very glad to discover that he had a very clever daughter. They brought the prince up together. In the evenings they gathered by the fire and talked. Probably the country now needed Paloma's marriage to the Prince of Valunia, but the King never said a word on this subject. The princess never mentioned Andrios either, but sometimes she became very sad and thoughtful...

I am going to stop here for the time being. The story of Paloma and Andrios doesn't end here though; after all, how could it end so simply?

ანდრიოსი სახლში ბრუნდებოდა. არაფერზე ფიქრობდა, უბრალოდ, გზას გასცქეროდა. უაზრო, დაღლილი გამომეტყველება ჰქონდა. მამა მოუთმენლად ელოდა, ყველა დარიგებული ჰყავდა, როგორც კი გამოჩნდება, შემატყობინეთო. როცა გააფრთხილეს, ანდრიოსი სასახლეში შემოდისო, მეფე სასწრაფოდ იმ ოთახში შევარდა, რომელსაც შვილი აუცილებლად გაივლიდა. სავარძელში მოკალათდა და ნაღვლიანი სახე მიიღო, მაგრამ ანდრიოსმა უხმოდ ჩაუარა.

– რაო, რა გაიგე? – მიადახა განზილებულმა მეფემ.

იმას არც გამოუხედავს, ხელი ჩაიქნია და თავისი ოთახისკენ სიარული განაგრძო. მამა წამოხტა და აედევნა.

– იქნებ შეჩერდე მაინც, როცა გელაპარაკები!

ანდრიოსი გაჩერდა და მისკენ შემობრუნდა. შპუნტიკოსი გაოცებული დარჩა. შვილი ფიუტად შესცქეროდა თვალებში და სრულიად უცხო გამოხედვა ჰქონდა. საერთოდ არც ჰგავდა მის შვილს. თითქოს ყველა ნაკვთი მისი ჰქონდა, მაგრამ მაინც სხვა იყო. მეფეს გული გადაუქანდა, მაგრამ არაფერი შეიმჩნია და დამცინავი ლიმილით ჰკითხა:

– ალბათ, ცოლობა სთხოვე, არა?

ანდრიოსი კვლავ უსიტყვოდ შესცქეროდა.

– რაო, უარი გითხრა? – გაეცინა მეფეს.

შვილმა თავი დაუქნია.

– ხუმრობ.

– სრულიად არა, ზუსტად ისე მოხდა, როგორც მოველოდი.

– კი, მაგრამ, რატომ? – გაოცება ვერ დამალა შპუნტიკოსმა.

– ვერ აგიხსნი, შენ მაინც ვერ გაიგებ.

– რაო?! – დასჭექა მეფემ, – ჩემს შვილს, ერთადერთ მემკვიდრეს, ყოველმხრივ შემკულს, ვინ უნდა უთხრას უარი, რა თავხედობაა?! – მერე უცებ ხმას დაუნია, – ძალიან აღმაშფოთებელი ამბავია, მაგრამ მე ასე უფრო მირჩევნია.

გადიოდა დღეები, მეფე სულ უფრო ბრაზდებოდა და სულ უფრო ავიწყდებოდა, რომ მას ასე ერჩია. ანდრიოსი უჩვეულოდ იქცეოდა. ზოგჯერ თავისი ოთახიდან სულ არ გამოდიოდა, ხან კი მთელი დღით გადაიკარგებოდა სადღაც. არავითარი ნადირობა, გართობა და ამხანაგები. ცხენსაც არ ეკარებოდა, ფეხით დაბორიალობდა. შპუნტიკოსმა შვილის გადარჩენის აღსანიშნავად დიდი წვეულება გამართა. სასახლე მუსიკით და მხიარულებით აივსო, მაგრამ ვალუნიის ლამაზმანები ამაოდ ელოდნენ: პრინცი იმ დღეებში საერთოდ არ გამოჩნილა. ამან უამრავი ჭორი გამოიწვია. ზოგი ამბობდა, ანდრიოსი

Andrios was returning home. He wasn't thinking about anything, he was just looking at the road. He had an expressionless, tired look. His father awaited him impatiently. He had warned everybody to inform him immediately on his son's arrival. When he was told that Andrios was entering the palace the King rushed to a room that his son was sure to pass through. He sat in an armchair and made a sad face but Andrios passed him silently.

- So what have you learned ? asked the disappointed King.

Andrios didn't even look at him, he just made a helpless gesture and went on to his room. The father jumped up and followed him.

- Maybe you could at least stop when I'm talking to you!

Andrios stopped and turned towards him. Shpuntikos was amazed. His son was gazing stubbornly straight into his eyes and had a strange look. He did not resemble his old son. He had all the same features, of course, but still he was different. The King's heart thumped but he made no sign of it and with an ironical smile he questioned his son.

- You asked her to marry you, eh?

Andrios was still looking at him without a word.

- What, did she refuse? laughed the King.

The son nodded.

- You're joking, aren't you?

- Not at all. Everything happened just as I thought.

- But why? - Shpuntikos couldn't hide his surprise.

- I can't explain, you wouldn't understand anyway.

- What?! - roared the King. - Who can refuse my son, my sole heir, gifted in every way, what impudence?! - Then he lowered his voice. - It's an exasperating thing but you know, I prefer that.

The days passed. The King was becoming angrier and angrier and he was forgetting that he "preferred that". Andrios acted weirdly. Sometimes he stayed in his room all day, but sometimes he would disappear somewhere for the whole day. No hunting, no entertainment, no friends. He even stayed away from his horse and wandered around on foot. Shpuntikos arranged a great party to celebrate his son's survival. The palace was full of music and joy, but the beautiful ladies of Valunia waited in vain: the prince didn't even show up. This gave rise to a lot of gossip. Some people

უცხო ქვეყანაში სიკვდილს კი გადაარჩინეს, მაგრამ სამაგიეროდ მოჟადოე-ბული დარჩაო. მეფე საბოლოოდ წახდა. ერთად ასტიკვდა გული, ღვიძლი, წნევა მაც აუნია და მადაც დაკარგა. როცა ანდრიოსი ბოლოს და ბოლოს დაბრუნდა, მამა საშინელ დღეში დაუხვდა. თავნაკრულს ფეხები ცხელ წყალში ჩაეყო და კოტიტა თითებს ასავსავებდა. მსახურები, რა თქმა უნდა, თავს დასტრიალებდნენ. მეფემ ყველა გაუშვა და შვილს საყვედურით შეხედა.

– მთელი ცხოვრება შენზე ვფიქრობდი, არაფერს გაკლებდი. შენ კი როგორ მიხდი სამაგიეროს? აი... – ამოიხრა და განითლებულ, ჩაფუფქულ ფეხებზე დაიხედა.

– ჯობდა, გესწავლებინა, რომ, როგორც ყველა სხვას, ცხოვრებაში შეცდომის დაშვების უფლება არ მქონდა და არ მეპატიებოდა. შენ კი სულ იმას ჩამჩინებდი, შენთვის ყველაფერი შეიძლება, შენ ყველას სჯობიხარო, – ანდრიოსმა ხელი ჩაიქნია, – დედა რომ ყოფილიყო, ალბათ, ყველაფერი სხვაგვარად იქნებოდა.

შპუნტიკოსს გული ჩასწყდა, კინალამ ცრემლებიც მოერიო, მაგრამ მალე გამოფხიზლდა.

– ეგ დემეტრი მთელი ცხოვრება სისხლს მიშრობს. წარმოგიდგენია? უმწვანესი – ერთი ქალაქი და ხუთიოდე სოფელი. რა გახდა ამისთანა დაუპყრობელი... ერთი ბენოა, მაგრამ რა ლამაზი და აბიბინებული, – მეფეს თვალი გაუშტერდა და თავის ჩვეულ ფიქრებში წავიდა, – რა ხილი მოდის, რა ბოსტნეული... ეეჰ... – უცებ ანდრიოსს შეხედა და მის დამცინავ მზერას რომ წაანყდა, ცოტა ხნით ჩაჩუმდა.

– კი მაგრამ, რას მოდიოდი, რით ვერ მოაწონე თავი მაგ პალომას. ვინ არის ამისთანა, მამამისს ჰგავს?

ანდრიოსს გაეცინა.

– ის სულ სხვანაირია, არავისაც არ ჰგავს.

– ეჰ, მე კი ერთი-ორი ისეთი პრინცესა შეგირჩიე, შენ მარტო ამოირჩიე, საზღვრებსაც გავიფართოებდით.

– მამა! – გაბრაზდა ანდრიოსი, – არასოდეს, გესმის? არასოდეს. რა სულელი ვიყავი, რომ ამას მაშინ, იქვე ვერ მივხვდი, – იატაკზე ჩამოჯდა და თავზე ხელები შემოიწყო.

„ჩემი სანყალი შვილი“, – გაიფიქრა შპუნტიკოსმა: „იქნებ, მართლა მომიჯადოვეს? იქნებ, იმ ექიმმა წამლებში რამე გაურია?“ უეცრად სახე შეეცვალა.

– ომი უნდა გამოვეუცხადო! – თქვა ხმამაღლა და წყლიდან ფეხშიშველა ამოტყაპუნდა, – სამხედრო მინისტრი გამომიძახე!

– იპოვე ხომ ომის საბაბი? – გაოცდა შვილი.

– არ არის საკმარისი მიზეზი? ცოლად არ გატანს ქალიშვილს. მერე ვის? მთელ ქვეყანაზე განთქმულ ვალუნიის პრინცს! – მეფეს სახე გაბრწყინე-

said it was true that the prince's life had been saved in the foreign country, but now he was under some spell. The King felt dreadful. He started having problems with his heart and liver, his blood pressure went up and he lost his appetite. When Andrios finally came back he found his father in a terrible state. The King had a handkerchief round his head, his feet were in a bowl of hot water and he was moving his fat toes helplessly. His servants were of course looking after him. The King ordered everyone out and looked at his son with eyes full of reproach.

- I've been thinking about you all my life. I've never deprived you of anything. And you, how are you paying me back? Look...- He sighed and looked down at his red, scalded feet.

- It would have been better to teach me that unlike others I had no right to err. You have always told me I could do anything, that I was better than everyone else - Andrios made a gesture.- If mother had been alive everything would have been different.

Shpuntikos' heart sank, he almost cried, but he soon recovered himself.

- That Demetrius has been troubling me all my life. Can you imagine? The Greenest - one town and five villages around it. What's the problem? Why can't I invade it?...It's tiny, but so pretty and so green, - the King was staring in front of him, lost in thought, - what fruit they have, what vegetables... well.... - He suddenly looked at Andrios and, as he saw the ironical look on his face, was silent for a while.

- But why did you come back? How come you couldn't make that Paloma like you? Who does she think she is! Does she take after her father?

Andrios smiled.

- She is very different. She doesn't take after anyone.

- And I have picked a couple of such princesses! You just choose; we could expand our borders.

- Father! - Andrios got angry. - Never, do you hear me? Never. What a fool I was not to have guessed this there and then. - He sat down on the floor and put his head in his hands.

"My poor boy" Shpuntikos thought: "Maybe he is under some spell after all? Maybe the doctor added something to those medicines." Suddenly his face changed.

- We should declare war! - He said aloud, and paddled barefoot out of the water. - Call the Minister of Defence.

- So you have found an excuse for war? - the son was surprised.

- Isn't that enough of a reason? He doesn't allow his daughter to marry you. And who? The Prince of Valunia is famous all over the world! - The

ბოდა, ხელებს იფშენებდა და გეგმებს ანყობდა: მთელი ძალებით შეეუტევეთ ორი მხრიდან ერთდროულად, უეჭველად უნდა გავიმარჯვოთო. მერე მსახურებს დაუნყო ძახილი.

– ნავალ და აღარასოდეს დავბრუნდები. პირობას გაძლევ, რომ ზუსტად ასე მოვიქცევი, – მშვიდად ჩაილაპარაკა ანდრიოსმა და ოთახიდან გავიდა.

მეფეს მთელი ღამე არ დაეძინა. აბა, რა დააძინებდა? რამდენი ხანია, ასეთ ხელსაყრელ შემთხვევას ელოდა. აქამდე სახელს ვერ გაიფუჭებდა და უმიზეზოდ ომს ვერ გამოუცხადებდა თავისზე ბევრად პატარა ქვეყანას. ახლა კი... რა უნდა ექნა? აჩქარება არ შეიძლებოდა: ანდრიოსი ისეთ მდგომარეობაში იყო, ჭკუა არ მოეკითხებოდა. აღარც მეფე და ქვეყანა ენაღვლებოდა. „მართლა რომ გადაიკარგოს სადმე?“ – მამას ამის გაფიქრებაზე გააფრთხილა. „ეჰ, რას არ გააკეთებ შვილის სიყვარულით, უფრო სწორად, რას არ გადაიფიქრებ“.

მომდევნო დღეებში არაფერი შეცვლილა. ისინი ერთმანეთს თითქმის არ ელაპარაკებოდნენ. დიდი ხნის ფიქრის შემდეგ პრინცი მიხვდა, რომ ასე უაზროდ სახლში ჯდომა საშინელება იყო. ცხენი შეაკაზმინა და სამგზავროდ გაემზადა. მეფე უხმოდ ადევნებდა თვალს მის სამზადისს. როცა ანდრიოსი ცხენზე ჯდებოდა, მამა ფანჯრიდან უყურებდა. უცებ, თვითონაც ვერ მიხვდა რატომ, ფანჯარა გააღო და გაბრაზებულმა ჩასძახა:

– იცოდე, არ დაგინახო უკან მარტო დაბრუნებული!

პრინცმა ამოხედა, გაულიმა და ხელი დაუქნია.

ასე თბილად და აღერსიანად არასოდეს შემოუხედავსო, გაუკვირდა შპუნტიკოსს. „არა, ნამდვილად რაღაც უბედურებაა ჩემს თავს“. უცებ ღმერთი გაახსენდა, ან კი ამდენ ხანს როგორ დავინწყებოდა და თვალები ცისკენ აღაპყრო: „ღმერთო! შენ უშველე ჩემს შვილს და გონება დაუბრუნე. სწორ გზას ნუ ააცდენ და ნუ გაასულელებ“.

თუმცა ვალუნიას და უმწვანესს ერთმანეთისაგან მეტად განსხვავებული ნარსული და ადათ-წესები ჰქონდა, ღმერთი ერთი და იგივე ჰყავდა. იგი ახლა ნყნარად იჯდა თავის საყვარელ ადგილას, ესმოდა შპუნტიკოსის ვედრება და მხრებს გაოცებული იჩეჩავდა.

უმწვანესში ცხოვრება ძველებურად მიედინებოდა. პალომა დღითიდღე რწმუნდებოდა, რომ დედა საოცრად შეცვლილიყო. მისი გარდერობის ამბავმა ხომ სულ გააოცა. დედოფალი ბედით ძალიან კმაყოფილი გახლდათ. მთელ დღეს ქალიშვილთან ერთად ატარებდა, პატარასაც ერთად ასეირნებდნენ, სადილსაც გემრიელად მიირთმევდა და თავისი სასწორი აღარც კი ახსენდ-

King's face was beaming, he was rubbing his hands and making plans - We'll attack them with all our forces from two sides at the same time. We must win. Then he started calling his servants.

- I'll leave and never come back. I promise I will, Andrios muttered calmly and left the room.

The King couldn't sleep a wink the whole night. How could he sleep? He'd been waiting for such a convenient moment for so long. So far he hadn't wanted to stain his good name and declare war on a much smaller country without any reason. And now....what should he do? He shouldn't hasten: Andrios was in such a state - he was clearly out of his senses. He couldn't care less about the King and the country.

"What if he really never returns?" He shivered at the thought. "Well, one can do anything for the love of one's child, more precisely, one can change one's mind about anything."

In the following days nothing changed. They barely spoke to each other. After long thought the prince realised that it was unbearable to sit at home and do nothing. He ordered his horse to be saddled and got ready to leave. The King watched his preparations silently. He watched Andrios mount his horse from the window. Suddenly he opened the window and shouted angrily:

- And don't you come back alone!

The prince looked up at him, smiled and waved his hand.

"He has never looked at me so warmly before." Shpuntikos was surprised. "There's surely something awful impending. Suddenly he remembered God. - how could he have forgotten him before? - and he looked up at the heavens: God! please help my son and give him back his mind. Don't let him stray from the right path and don't let him be stupid.

Although Valunia and The Greenest had very different pasts and habits, they still had the same God. Now He was sitting calmly in his favourite place, listening to Shpuntikos' words and shrugging his shoulders in surprise.

Life in The Greenest was the same as before. Paloma was becoming more certain from day to day that her mother had changed a lot. She was amazed at her clothes. The Queen was quite content with her life. She passed her days with her daughter. They walked the baby together and she ate her dinner with an appetite, not even remembering her scales. But

ებოდა. ოღონდ ის მაინც ვერ აიტანა, რომ მის ვაჟიშვილს, მომავალ მეფეს, ერთი, და ისიც იმ ქვეყანაში მეტად გავრცელებული სახელი ერქვა. ამიტომ მეორე სახელად ჯარჯი დაარქვა. ჰოდა, ბავშვს ხან გიორგის ეძახდა, ხან – ჯარჯის და ხანაც – ჯარჯ-გიორგის. ისტორიკოსსაც თავზე დაადგა და ასე ჩაანერინა – უმწვანესის უფლისწული – ჯარჯ-გიორგი. მგონი მშვენივრად უღერსო, – კმაყოფილებას ვერ მალავდა. პანიას კი სულ არ ენალელებოდა, რას დაუძახებდნენ. დედის და დის დანახვაზე ხელ-ფეხს იქნევდა და მხიარულად ჭყლოპინებდა.

პალომა სწავლას აგრძელებდა. ბევრს კითხულობდა, უკრავდა, ხან ბაღში ხატავდა, ხანაც თავისი საღებავებით ზღვის სანაპიროზე მიემგზავრებოდა. უმწვანესის ზღვა ლურჯი და ლივლივია იყო. მთები – მწვანე და ცაში აზიდული. ჰოდა, აბა, დასახატს რა გამოუღევედა?

ახლა აღარავინ საყვედურობდა, რატომ იქცევი ჩვეულებრივი, უბრალო ადამიანივითო. სამაგიეროდ, ახალი გასაჭირი ჰქონდა. უცნაური რამ ხდებოდა: სადაც არ უნდა წასულიყო, მარტო არასდროს იყო. აკი უთხრა, თავს არ დაგანებებო. თუმცა მორჩილად გაბრუნდა და წავიდა, სინამდვილეში აქ დარჩენილა. პალომა ყოველ წუთს და წამს ამას გრძნობდა. ანდრიოსი ყველგან მასთან ერთად იყო: ზღვის ნაპირას, ქუჩაში, საკუთარ სახლში, ვერსად მარტო ვერ რჩებოდა. საოცარი გრძნობა ეუფლებოდა, თითქოს რასაც ამბობდა, იმასაც ყველაფერი ესმოდა. ფიქრისაც კი ეშინოდა, გეგონება, გაუგებდა. ამაზე ძალიან ბრაზობდა, მაგრამ ამაოდ ცდილობდა საკუთარ თავთან მარტო დარჩენას.

მეფე ძველებურად საქმიანი იყო. სულ რალაცას ითვლიდა და ანგარიშობდა, მაგრამ ახლა პალომასაც ეკითხებოდა რჩევას. ვერ გადამინყვეტია, ხალხს მინის, წყლის და ჰაერის გადასახადი გაუზარდო თუ არაო. ზოგჯერ შვილის პასუხზე დამფრთხალი წამოხტებოდა, აბა, ეგრე როგორ შეიძლება, ვის გაუგონია, ხალხი მეფეს არაფერს უხდიდესო. თავიდან კი ბრაზობდა, მაგრამ მერე მაინც უთმობდა და მომატების მაგივრად უკლებდა კიდევც.

თუმცა უმწვანესს მდიდარი ქვეყანა ეთქმოდა, აქ ლარიბები მაინც იყვნენ. შიმშილით არავინ კვდებოდა, მაგრამ ფეხშიშველა და დაკონკილი ბავშვები საკმაოდ მოიძებნებოდნენ. დედოფალს კი ჯერ კიდევ შემორჩენოდა ქსოვილების დიდი მარაგი. ჰოდა, დედის ნებართვით, ამდენ ხანს უსაქმობისგან გაბეზრებულ მკერავებს პალომა პატარებისთვის ტანსაცმელს აკერინებდა.

ახლა არავინ ჩიოდა, მეფის ასული ნანახი არ გვყავსო. ხშირად ხედავდნენ ქუჩაში მარტოს. ვინც ცნობდა, მდაბლად უკრავდა თავს და გზას უთმობდა. უბრალო ხალხს ძალიან მოსწონდა მისი ასეთი საქციელი, მაგრამ დიდგვაროვნები წუნუნებდნენ, ნეტავ, რას ფიქრობს ჩვენი მეფე, ასე მარტოდმარტო ხეტიალის უფლებას როგორ აძლევს, აბა, ეს სადაური წესიაო.

she couldn't bear the fact that her son, the future king, had only one name and even that was the most common one in the country. So she gave him another name - Jarge. She sometimes called the baby Giorgi, sometimes - Jarge, even Jarge - Giorgi. She pestered the historian and made him write "the Prince of The Greenest - Jarge - Giorgi". She thought it sounded wonderful and couldn't hide her satisfaction. But the baby couldn't care less what they called him. At the sight of his mother and sister he played with his tiny arms and legs and chirruped happily.

Paloma continued her studies. She read a lot, played the piano, painted in the garden or sometimes went to the seashore with her paints. The sea of The Greenest was blue and calm, its mountains green and soaring to the skies, so she always had something interesting to paint.

Now nobody reproached her that she behaved like normal, simple people, but she had another problem. A strange thing happened: wherever she went she was never alone. He had told her he would never leave her. Although he had turned round obediently and left, he had in fact stayed here. Paloma felt it every minute, every second. Andrios was with her everywhere: at the seaside, in the street, in her own house, she couldn't be alone anywhere. It was a strange feeling. As if whatever she said he could hear too. She was afraid to think of something, feeling sure that Andrios would guess it. She was very angry about it, but she tried in vain to be alone with herself.

The King was very busy as usual. He was always counting and calculating something, but now he often asked Paloma's advice. He couldn't decide whether to increase the charges for land, water and air. Sometimes he would jump at his daughter's answer - how could people pay nothing to their King? He was angry at first, but then he yielded and even reduced the rent instead of increasing it.

Although The Greenest was considered a rich country there were still poor people here. Nobody was dying of starvation, but there were a lot of shabbily-dressed barefoot children. The Queen had kept a pile of different sorts of fabrics. So with her mother's permission Paloma had the seamstresses, bored to death with nothing to do for a long time, sewing clothes for the children.

Now no one could complain that they hadn't seen the princess. She was often seen in the street, alone. Whoever recognized her bowed their head and gave way to her. Common people liked her behaviour very much, but the noblemen complained: -What's the King thinking about! How can he allow her to wander about all by herself? Have you ever heard of such a thing? Their wives were worried as well. How could they bring up their no-

მათი ცოლებიც დარდობდნენ, აბა, როგორ უნდა აღვზარდოთ ჩვენი კეთილ-შობილი ქალიშვილები, როცა მეფის ასული ასე იქცევაო: მსახურთან ერთად ეტლიდან ბოხჩებს ეზიდება, ბავშვებს ტანსაცმელს ურიგებს და ხანდახან წვიმამში უქოლგოდაც დადისო.

ეს მითქმა-მოთქმა მეფის ყურამდეც აღწევდა. შეიძლება, გულის სიღრმეში თვითონაც ეთანხმებოდა, მაგრამ არც უფიქრია, შვილისთვის რამე დაეშალა. კარგად ახსოვდა ის საშინელი წელიწადი, მისი ასაველ-დასაველი რომ არ იცოდნენ. თანაც ფიქრობდა, პალომა ჩვენ არ გვგავს, ძალიან უცნაურია, ალბათ, ასეთი ცხოვრება სჭირდება და რა ვქნათო. დიდხანს ამაზე საფიქრად არც ეცალა. ხომ გახსოვთ, ბევრი პრობლემა ანუხებდა. ისევ ჩაჰკირკიტებდა ქვეყნის რუკას, ისევ ხშირად შესცქეროდა ბაბუის ბაბუის სურათს და ოხრავდა.

ერთხელ, ზაფხულის მიწურულს, უკვე გადაყვითლებული მინდვრებიდან დაბრუნებულ პალომას მამა აფორიაქებული დაუხვდა. ხელში რალაც კონვერტი ეჭირა და ოთახში ბოლთას სცემდა. ბოლოს, როგორც იქნა, დამშვიდდა, თავის სამუშაო მაგიდას მიუჯდა და პალომას უთხრა, დეიდაშენ მარგოტის წერილი მოვიდა და, ალბათ, მის მოსანახულებლად წასვლა მოგიწევსო. ცდილობდა, უკმაყოფილება დაეფარა, მაგრამ არაფერი გამოსდიოდა.

– რა ვქნათ, ამდენი ხანი არაფერი მოუთხოვია ჩვენგან, თავისთვის ცხოვრობდა, არ გვანუხებდა. როგორ ვუთხრა უარი? ძალიან მომენატრა და იქნებ, ცოტა ხნით მესტუმროსო. აბა, როგორ მოენატრე, როცა არც კი გიცნობს?

პალომას სულ არ ახსოვდა დეიდა. იგი დიდი ხნის წინ წასულიყო უმწვანესიდან. რატომ, არც ეს იცოდა. სასახლეში მას არავინ ახსენებდა. ქალაქში კი ბევრს ჩურჩულებდნენ: ზოგი ამბობდა, ჯადოქარიო, ზოგიც – ძალიან ჭკვიანი ქალია, დემეტრიზე უფრო ჭკვიანი, ამიტომ ვერ აიტანა მეფემ მისი ჭკუის სწავლება და აიძულა წასულიყოო. ასე იყო თუ ისე, პალომას ძალიან აინტერესებდა დეიდის ნახვა და სიხარულით ემზადებოდა.

– ის არასერიოზული ქალია, ეცადე, ყური არ უგდო და არაფერი დაუჯერო, – უთხრა კოპებშეკრულმა დედამ, მაგრამ მერე გაელიმა: ასე ადრე მეგონა, ახლა კი აღარ ვიცი, რა ვიფიქროო.

უთენია მეფის ასული ყველას დაემშვიდობა, პატარა ძამიკოს ბევრჯერ აკოცა და ეტლში ჩაჯდა. კმაყოფილი მიემგზავრებოდა სულ რალაც რამდენიმე კვირით. ბოლოს და ბოლოს უცნობ გარემოში მოვხვდები და ძველი ფიქრებისგან თავს დავიხსნიო, – ფიქრობდა.

ის კი არ იცოდა, რომ დიდხანს, დიდხანს ველარ დაბრუნდებოდა სახლში.

ble daughters when the princess behaved in such a way? She carried packages from the carriages with the servants, handed round the clothes to the children and sometimes even walked in the rain without an umbrella.

These rumours reached the King as well. Deep in his heart he might have agreed, but he didn't even dream of forbidding his daughter to do anything. He could remember very clearly that awful year when they had known nothing about her. He also thought that Paloma wasn't like them, she was very strange and maybe she needed such a life, so what could one do? He didn't have much time to think about that though. As you remember he had a lot of problems on his hands. He was still busy with the map of his country, and often looked at the portrait of his grandfather's grandfather and sighed.

Once, as summer was drawing in, Paloma, having just returned from the yellowing fields, found her father worried. He had an envelope in his hand and was racing back and forth across the room. Eventually he calmed down, sat at his desk and told Paloma that they had received a letter from her Aunt Margot and that the princess would probably have to visit her. He tried to conceal his discontent, but he couldn't.

- We can't do anything. She hasn't asked a thing from us for such a long time. She has lived all by herself and hasn't bothered us. How can I refuse her? She says she is missing you and asks you to visit her for a short while. How can she be missing you? She hasn't even met you.

Paloma couldn't remember her aunt at all. She had left The Greenest a long time ago. Paloma didn't know why. Nobody talked about her in the palace, but there was a lot of whispering in the town: some said she was a magician, some that she was an extremely clever woman, cleverer than Demetrius, which is why the King had no longer been able to bear her preaching and advice and made her go. Whatever the truth, Paloma was very much interested in seeing her aunt and got ready joyfully for the trip.

- She is a frivolous woman, try not to listen to her and don't believe anything she says, - said her mother with a frown, but then she smiled: that's what I thought earlier, but now I'm not sure what to think.

At dawn the princess bade everyone goodbye, kissed her little brother many times and sat in the carriage. She was very content at going away for a couple of weeks. After all, she would find herself in a new environment and would free herself from her old thoughts.

But she didn't realise that she wouldn't be able to come back home for a long, long time.

შეზინდებისას მეეტლემ პალომა დეიდის ჭიშკართან ჩამოსვა. სახლის პატრონი ამ დროს პატარა ბოსტანში საქმიანობდა. იგი დედასავით ტანადი და ლამაზი აღმოჩნდა, ოღონდ თმაში ჭაღარა გამოჩნდა, სათვალე ეკეთა და ერთი შეხედვით, საკმაოდ მკაცრად გამოიყურებოდა. სუფთად, უბრალოდ ეცვა და წინსაფარი ეკეთა.

– აი, თურმე, როგორი ყოფილხარ! – ნამოიძახა და მეფის ასული გულში ჩაიკრა. მას ისეთი ნაცნობი სურნელი ჰქონდა, რომ პალომამ იმნამსვე იგრძნო, ეს ქალი მისთვის ძალიან ახლობელი იყო და გული დასწყდა, რატომ აქამდე ვერ ვნახულობდიო.

დეიდა მარგოტის სახლი ტყის პირას იდგა – პატარა, წითელი კრამიტით გადახურული, უკან ბოსტანი ეკრა და გარს დაბალი ლობე ევლებოდა. ეს იყო და ეს. სახლში უამრავი საინტერესო ნივთი ჰქონდა. კედლები სურათებით და ძველი წიგნებით სავსე თაროებით დაფარულიყო. ყველგან ფაიფურის სათამაშოები და ხისგან გამოჭრილი ფიგურები ეწყო. თუმცა პალომა დაღლილი იყო, მაინც კედლების თვალიერებას შეუდგა. დეიდა კი იჯდა და გულდასმით აკვირდებოდა, თვალს არ აშორებდა. თან ხშირ-ხშირად იმეორებდა, აი, თურმე, როგორი ყოფილხარო. ბოლოს კი დააყოლა: „ჩემი სანყალი გოგო“.

– რატომ? – გაუკვირდა პალომას, თვალიერებას თავი ანება და შემობრუნდა.

– სხვანაირი ვერც იქნები შენი მშობლების ხელში, – თქვა მარგოტმა და უცბად პირზე ხელი იტაცა. – არა, არა, ამაზე მეტს არაფერს ვიტყვი, აკი, წერილშიაც შეეპირდი მამაშენს.

– ეს ასე არაა, ბევრი რამ შეიცვალა.

– მეეჭვება, – ამოიოხრა დეიდამ, – დიდი ხანია, ისინი არ მინახავს, მაგრამ მაინც არა მგონია, ვცდებოდე. შენ კი როგორ გაიზარდე. როგორი კარგი გახდი. ბედი გვაქვსო, მაგათ უნდა თქვან: შენ მართლა ყველაზე ჭკვიანი მეფის ასული ხარ, ვისაც კი მაგ სასახლეში უცხოვრია.

პალომას გაეღიმა, გულში კი გაიფიქრა, არავინ იცის, როგორი სულელი ვარო.

– არა, არა, ასე ნუ ფიქრობ, – ხმამაღლა უპასუხა დეიდამ.

ის იყო მეფის ასულმა კინალამ პირი დაალო გაოცებისგან, როგორ გაიგო, მე რას ვფიქრობო, რომ მარგოტმა მხიარულად გადაიკისკისა და ლოყებზე ხელი მოუთათუნა.

– შენ რა, არ გაგიგია, ჩემზე რა ხმები დადის?

– ჯადოქარიო... – ჩაიბუტბუტა შემცბარმა პალომამ.

– ჰო, და კიდევ ათასი ჭორი და მართალი. ახლა კი უნდა დავიძინოთ. დღეს კომბოსტოს მორწყვის საუკეთესო დღე იყო. ხვალ კი მიღების დღე მაქვს და ადრე უნდა ავდგე.

At dusk the coachman dropped Paloma off at her aunt's gate. The owner of the house was busy in a small vegetable garden. She was slim and beautiful like her mother, but her hair was going grey, she was wearing glasses and had quite a strict appearance at first sight. She had a clean simple dress and an apron on.

- Look at you, so that's what you're like! - she said, embracing the princess. She had such a familiar fragrance that Paloma felt this woman was very close to her and regretted she hadn't met her before.

Aunt Margot's house was at the edge of a wood. It was a small house, covered with red tiles. It had a small vegetable garden at the back and a low fence around it. She had loads of interesting things in the house. The walls were covered with paintings and the shelves were full of old books. There were china toys and wooden figures all over the place. Although she was tired Paloma started looking round the walls. Her aunt sat looking intently at her and saying over and over again "So that's what you are like," then she added: "My poor girl."

- Why? - Paloma was surprised. She stopped looking round and turned.

- You cannot be anything else with the parents you have, - said Margot and then checked herself. - No, no, I won't say one more word, I promised that to your father in my letter.

- It's not like that. A lot of things have changed.

- I doubt it, - sighed her aunt, - I haven't seen them for a long time but I don't think I'm mistaken. But you have grown so. You've become wonderful. They're fortunate: you really are the most intelligent princess that has ever lived in that palace.

Paloma smiled, and thought to herself that nobody really knew how stupid she was.

- No, no don't think that. - answered her aunt out loud.

The princess' jaw dropped - How could she guess what I was thinking about? - she thought, as Margot laughed happily and patted her on the cheek.

- Haven't you heard the rumours about me?

- That you are a magician- mumbled Paloma, embarrassed.

- Yes and thousands more things true and false. Now I must say that today was the best day to water the cabbages, but tomorrow I have a reception day and I have to get up early.

დეიდამ პალომას ლოგინი თავისი სანოლის გვერდით გაუშალა, სხვა საძინებელი არც ჰქონდა (მისი სახლი სულ ოროთახიანი იყო). მეფის ასული დანვა თუ არა, ტკბილად დაეძინა. ასეთი ლამაზი სიზმრები აქამდე არასდროს უნახავს. დილითაც ბედნიერმა გაიღვიძა. ჩუმი საუბარი მოესმა. სახლის წინ ხის სკამზე ჩამოძვდარი დეიდა ვილაც კაცს ყურადღებით უსმენდა. მერე ერთი-ორი წინადადება უთხრა და გაისტუმრა. შემდეგ მოხუცი, შავებში ჩაცმული ქალი მოვიდა, შემდეგ ისევ კაცი და ასე გაუთავებლად. ამ ხალხიდან ზოგი მახლობელი სოფლიდან იყო, ზოგიც – შორეული ქვეყნიდან. ისინი მარგოტთან რჩევის მისაღებად მოდიოდნენ. ისიც მშვიდად ეტყოდა რამეს, მოსულები დიდ მადლობას უხდიდნენ, კაცები ხელზე კოცნიდნენ და მიდიოდნენ.

სანამ დეიდა სტუმრებით იყო დაკავებული, პალომა სასტუმრო ოთახს ათვალეირებდა. კედლებიდან უცხო სახეები უმზერდნენ. ოთახი ბნელი იყო და იდუმალი. თაროზე უამრავი ხელნაწერი წიგნი იდო. პალომამ ყველაზე სქელტანიანი გამოიღო და გადაშალა. „უმწვანესის ისტორია“ – ასე ერქვა. გაუკვირდა: „უმწვანესის ისტორია“ მის სასახლეში ინახებოდა. მას უხსოვარი დროიდან ისტორიკოსები წერდნენ რიგრიგობით. ეს კი სულ სხვა იყო. ამ დროს დეიდის ფეხის ხმა მოისმა. პალომამ წიგნი თავის ადგილას დადო და ოთახიდან გავიდა.

მარგოტს მიღება დაემთავრებინა და სამზარეულოში ჩაის ამზადებდა.

– ცოტა დავილაღე, – თქვა მან. – ამ ხალხს ყველას ერთნაირი გასაჭირი აქვს. ყველას უმარტივესი ჭეშმარიტება არ სცოდნია ან დავინწყებია. შენ რას აკეთებდი უჩემოდ?

– სურათებს ვათვალეირებდი.

– ჰოო, ეგ ძველი ნახატებია. გამიგია, შენც ხატავ. იცი, შენი სახელი ერთ შორეულ ქვეყანაში ერთი დიდი მხატვრის ქალიშვილს ერქვა. დედაშენმა ეს სულ არ იცოდა, თუმცა, აბა, როგორ შეიძლებოდა მას რამე სცოდნოდა? – ეშმაკურად ჩაიციხა დეიდამ.

– თქვენ ძალიან არ გიყვართ ერთმანეთი, არა? – ჰკითხა შენუხებულმა პალომამ.

მარგოტს გაელშია.

– განა მე ვთქვი, არ მიყვარს-მეთქი? როცა შენ მოველინე ქვეყანას, მე თქვენს სასახლეში ვცხოვრობდი. ჩემი და შენიშვნებს ვერ იტანდა, მეფე – მითუმეტეს. თუმცა მამაშენი კარგი ხელმწიფეა, ზოგიერთი სხვა მეფე ვერც კი შეედრება, მაგრამ მინც ბევრ გამოუსწორებელ შეცდომას სჩადიოდა. ამ ბოლო დროს ხომ სულ ნუნუნებს და ვიშვიშებს საქმის კეთების მაგიერ. უმწვანესში ჯერ კიდევ ჰგონიათ, რომ ქალმა არ შეიძლება კაცს რჩევა მისცეს. ჰოდა, ჩემგან არაფრის გაგონება სურდათ. მეც ავდექი და წამოვედი. შენი წამოყვანა მინდოდა, მაგრამ, როგორც მოსალოდნელი იყო, არ დამანებეს. მთელი კვირა ისე გავიდოდა, დედაშენი ზედ

Her aunt made up a bed for Paloma next to her own bed. She didn't have another bedroom (her house only had two rooms). As soon as the princess lay down, she fell asleep. She had never had such beautiful dreams before and woke up the next morning feeling extremely happy. She could hear voices talking quietly. Her aunt, sitting on a bench in front of the house, was listening attentively to a strange man. Then she said a couple of words to him and he went away. Next there came an old woman dressed in black, then another man and so on endlessly. Some of these people were from nearby villages, some of them from far-away countries. They came to Margot for some advice. She talked to them calmly, they thanked her a lot, the men kissed her hand and went away.

While her aunt was busy with her visitors Paloma looked around the living room. Strange faces looked down at her from the walls. The room was dark and mysterious. There were a lot of hand-written books on the shelves. Paloma took the thickest one and opened it. "The History of The Greenest" it read. She was surprised: "The History of The Greenest" was kept in her palace. Different historians in turn had been writing it since times immemorial, but this was something completely different. Suddenly she heard her aunt's footsteps. Paloma put the book back in its place and left the room.

Margot had finished her reception and was making tea in the kitchen.

- I'm a little tired, - she said. - All these people have the same problem. All of them either don't know or have forgotten the simplest truth. What have you been doing without me?

- I've been looking at the paintings.

- Yes, those are old paintings. I hear you also paint. Do you know that the daughter of a great painter in a distant country had your name? Your mother didn't know that, how could she have known, though? - her aunt chuckled gaily.

- You're not terribly fond of each other, are you? - asked Paloma, worried. Margot smiled.

- Have I said I wasn't fond of her? When you were born I was living at your palace. My sister couldn't stand my remarks, let alone the King. Although your father is a good king, and many other kings are a far cry from him, he has still made a lot of irreparable mistakes. And these days he is always complaining and moaning instead of doing business. They still think in The Greenest that a woman cannot give advice to a man. So they didn't want to listen to me. That's why I left. I wanted to take you with me, but as I expected, they wouldn't let me. Weeks would pass without your mother

არ დაგხედავდა, მაგრამ მაინც არ გამომატანეს შენი თავი. მე კი ისე მიწოდდა ჩემს გვერდით გაზრდილიყავი... ნამოსვლის წინ პირობა ჩამოვართვი, რომ, როცა სრულწლოვანი გახდებოდი, სტუმრად მაინც გამოგიშვებდნენ ჩემთან.

პალომა ჩუმად იჯდა და ყველაფერ ამაზე ფიქრობდა. „ნუთუ, მართალს ამბობდნენ, დეიდა მამაზე უფრო ჭკვიანი იყო და ამიტომ ვერ აიტანა მეფემ მისი იქ ყოფნა?“ უცებ ის სქელი წიგნი გაახსენდა: „ნეტავ, რა წერია შიგ?“

– ის წიგნი მე დავწერე, – ამაყად უთხრა მარგოტმა.

პალომა შეერთა.

– ჰო, მაშინ, როცა თქვენი ისტორიკოსი სისულელეებს ჯღაბნიდა და ამას ყველა უწონებდა, მე ნამდვილი ისტორიის წერა დავიწყე. ბევრი რამის მოძებნა და მოჩხრეკა მომიხდა, მაგრამ მაინც ღირდა, თუნდაც იმიტომ, შენ რომ ამ წიგნს კარგად წაიკითხავ, მისგან ბევრ რამეს ისწავლი და შენგან მშვენიერი დედოფალი დადგება, დარწმუნებული ვარ.

– ჩემგან? – გაუკვირდა პალომას და გაეცინა, – ჩემგან მეფის ასულიც არ გამოვიდა და...

– ვითომ რატომ? შენ ნამდვილი მეფის ასული ხარ, ნამდვილზე ნამდვილი.

– არა, მე სულ უბრალო გოგოობაზე ვოცნებობდი და ასეც ვიქცეოდი. აკი, ყოველთვის ამისათვის მსაყვედურობდნენ.

– ოო, ჩემო კარგო, მე ბევრის მომსწრე ვარ. დამიჯერე, შენ ჩვეულებრივი მეფის ასული ხარ, თუმცა კეთილი და ნიჭიერი, მაგრამ ამაყი და უკარება. პატიება არ შეგიძლია. ამას რატომ გეუბნები, თვითონაც კარგად იცი. ჰოდა, აბა, რით განსხვავდები სხვებისაგან? უმწვანესის არც ერთი მეფის ასული არ გაჰყოლია ცოლად თავის ამორჩეულს. ვისაც სამეფო კარი აურჩევდა, იმაზე თხოვდებოდნენ. მეფეებზე ხომ აღარაფერს ვამბობ. მამაშენი, ამ მხრივ, იშვიათი გამონაკლისია. მისმა სათაყვანებელმა წინაპარმაც ვერ მოახერხა თავის გულის სწორზე ექორწინა. ეს სასახლის კარზე ჩვეულებრივი ამბავია და შენც მაგ გზას ადგახარ.

– მაგრამ, შენ ხომ... შენ ხომ ჩემზე არაფერი იცი! – აღელვებისგან ენა დაეხრა პალომას.

– მე ყველაფერი ვიცი. ისიც, რომ არასოდეს რჩევის მომცემი არ გყოლია.

ამ საუბარმა პალომა საშინლად ააფორიაქა, მაგრამ ცოტა ხანში დეიდამ თბილი, გულშიჩამწვდომი, ჯადოსნური თვალებით შეხედა და გაუღიმა. დისშვილს ერთიანად მოაშორა ყველა ფიქრი და იმანაც მშვიდად განაგრძო ჩაის სმა.

დეიდასთან ცხოვრება ძალიან სასიამოვნო იყო. სახლში ხის საამო სუნი იდგა, იატაკს ჭრატაჭრუჭი გაჰქონდა, ეზოში ცაცხვის ტოტები შრიალებდა, ბოსტნის გვერდით პატარა რუ მოჩხრიალებდა, დაბალი ღობიდან კი გზის

even looking at you, but they still wouldn't let me take you. And I wanted so much for you to grow up by my side ... Before my departure I made them promise me to let you visit me when you came of age.

Paloma sat silently, thinking about all this. "Is it possible that the people were telling the truth? That my aunt was more intelligent than father and that's why the King couldn't bear her presence?" Suddenly she remembered the thick book: "I wonder what's written in there?"

- I wrote that book. - said Margot with pride.

Paloma started.

- Yes. While your historian was scribbling nonsense which everyone approved of I started writing the real history. I had to search for and hunt out a lot of things, but it was worth it, if only because as you read that book carefully you will learn a lot from it and I'm sure you'll make a wonderful queen.

- Me? - Paloma laughed, amazed. - I couldn't even make a decent princess and.....

- Do you think so? You are a real princess. More real than ever.

- No, I've always dreamt of being a simple girl and have acted accordingly. They have always reproached me for that.

- Oh, my dear, I've seen a lot. Believe me, you are a normal princess, although you are kind and talented, you are proud and unapproachable as well. You cannot forgive. You know why I'm telling you that. So how do you differ from others? No princess of The Greenest has ever married anyone of her choice. They married whoever the court chose for them. Let alone the kings. Your father is a rare exception in that sense. Even his adorable ancestor couldn't marry the one he loved. This is a common thing at the court and you are following that tradition too.

- But you you don't know anything about me! - Paloma was so nervous her tongue failed her.

- I know everything, I even know that you've never had anyone by your side to give you advice.

This conversation really made Paloma anxious, but then her aunt looked at her with warm, moving, magic eyes and smiled. She freed Paloma from all the worrying thoughts and the girl went on drinking her tea calmly.

It was very nice to live at her aunt's. There was a pleasant scent of wood in the house, the floors creaked, the lime trees rustled in the garden, a tiny brook bubbled by the vegetable garden and a part of the road and the

ნაწილი და ტყე მოჩანდა. ყველაფერი ეს ზღაპარში წაკითხულს ჰგავდა. დღეებიც ზღაპარით მიიპარებოდნენ.

დეიდა მთელი დღე ბოსტანში და სამზარეულოში დაფუსფუსებდა. საჭმელს მხოლოდ ბოსტნეულისაგან ამზადებდა, თანაც ყოველდღე ახალ-ახალ რეცეპტებს იგონებდა. საღამოობით კი პალომას სხვადასხვა ამბებს უყვებოდა. თავად არაფერს ეკითხებოდა. პალომა უკვე მიეჩვია, რომ დეიდას მისი ფიქრების გაგება შეეძლო, ამიტომ ახლა აღარ კრთებოდა, როცა იგი უეცრად ეტყოდა, ეგეთი აზრები ჯანმრთელობისთვის საზიანოა ან, თუ გინდა, რამე საიდუმლო გქონდეს, ამდენს ნუ ფიქრებ მასზეო. თუკი აქ წამოსვლამდე საკუთარ თავთან მარტო დარჩენას ვერ ახერხებდა, ახლა ფიქრიც აღარ შეიძლებოდა. მაგრამ ეს სულ არ აღიზიანებდა, პირიქით, ისეთი ბედნიერი იყო, ძალიან ეცოდებოდა ის პატარა გოგო, რომელსაც, თურმე შეეძლო, ყოველი არდადეგები აქ გაეტარებინა. და, იქნებ, აღარ ყოფილიყო ისეთი ნაღვლიანი და ცრემლიანი, როგორიც იყო.

– მაშინ ხომ არსად გადაიკარგებოდი სასახლიდან და ბევრ საინტერესო ადამიანს ვერ გაიცნობდი, – წაუღიღინა დეიდამ.

პალომას უკვირდა, ნუთუ შეიძლებოდა, ასეთი ჭკვიანი ადამიანი ასე მზიარული ყოფილიყო? დეიდა მხოლოდ სამშაბათობით არ იცინოდა. ეს ის დღე იყო, როცა მასთან რჩევის მისაღებად მოდიოდნენ და სიცილისათვის არ ეცალა. იგი ყურადღებით უსმენდა და უსმენდა. ბოლოს კი ზოგს ეტყოდა: მთავარია, ცხოვრებაში პატიების უნარი არ დაკარგო, ზოგს – მთავარია, საკუთარ თავს არ უღალატო და ის არ აკეთო, რასაც შენ არ გააკეთებდიო, ზოგს კი – „ნუ ეცდები, გახდე სხვა, იყავი ის, ვინც ხარ, ოღონდ უფრო უკეთესი“. მოკლედ, ყველას სხვადასხვა რამეს ურჩევდა. ერთხელაც, პალომამ ჰკითხა, ბოლოს და ბოლოს, რა არის მართლა მთავარი, ყველაფერი ერთად ხომ არაო?

– მე ყველას იმას ვახსენებ, რაც მისთვის არის მთავარი, იმიტომ, რომ სულ დავინწყებია, ან ნახევრად.

– ჩემთვის, ჩემთვის რა არის?

– არ არის საკმარისი იყო კარგი და ჭკვიანი. მთავარია, შეგეძლოს იყო ბედნიერი. მიხვდე ამას მაშინ, როცა ხარ ბედნიერი და არა მისი დაკარგვის შემდეგ, – უთხრა დეიდამ, მერე ხელით მოუხმო და ფანჯარაში ფრთხილად გაახედა. ბოსტანში მწვანე ფოთლებზე კურდღელი დასკუპულიყო და კმაყოფილი აკნატუნებდა დიდ სტაფილოს.

– ისწავლე მისგან. აქვს სტაფილო და შეხედე, რა ბედნიერია. – მეტად სერიოზულად დასძინა დეიდამ, პალომას გადახედა და ორივეს სიცილი აუვარდა.

ანდროსი თავისი ქვეყნის საზღვარს უახლოვდებოდა. მსლებლები არ მოჰყვებოდნენ და გამვლელ-გამომვლელბები ვერ ცნობდნენ. საით უნდა წასულიყო, ჯერ ვერ გადაეწყვიტა. უმწვანესში ჩასვლას, აბა, რა აზრი ჰქონ-

wood could be seen over the low fence. All these resembled the setting for a fairy-tale and the days sneaked past like one.

Her aunt potted in the vegetable garden and the kitchen from morning till night. She only cooked vegetables and made up new recipes every day. In the evening she told Paloma various stories but she never asked her anything. Paloma got accustomed to her aunt's ability to read her thoughts, so she no longer gave a start when her aunt told her that such thoughts were bad for her health or that she should not think so much about something if she wanted to keep it a secret. If before coming here Paloma could not be alone with herself, now it was impossible even to think. However, this didn't annoy her. On the contrary, she was very happy and pitied the little girl who could have spent all her holidays here. Maybe she would not have been so sad and tearful as she used to be.

- But then you would not have left the palace and got to know so many interesting people- hummed her aunt.

Paloma was amazed at how such a clever person could be so cheerful. The only days when her aunt didn't laugh were Tuesdays. That was the day when people came to ask her for advice and she didn't have time for laughing. She listened and listened attentively and in the end she would tell one person that the main thing in life was not to lose the ability to forgive, and another that the main thing was to stay yourself and never do something you shouldn't do, and a third "Don't try to be someone else, be yourself and a little bit better." In short, she gave everyone different advice. Once Paloma asked what actually was the main thing - maybe everything together?

- I remind everyone of what is the main thing for them, because they have completely or partially forgotten that.

- And for me, what is the most important thing for me?

- It's not enough to be good and clever. The main thing is to be able to be happy, to realise this when you are happy and not after losing that happiness - said her aunt, beckoning her to look out of the window. On the green leaves in the vegetable garden a rabbit was sitting munching a big carrot with satisfaction.

- Learn from him. He's got a carrot: look how happy he is - added her aunt seriously, then she looked at Paloma and they both burst out laughing.

Andrios was approaching his country's borders. His entourage wasn't accompanying him so passers-by didn't recognize him. He hadn't decided yet where to go. What was the point of going to The Greenest? His heart

და? იქაურობის გახსენებაზე გული ეკუმშებოდა. თუმცა გადაჭრით უთხრა, თავს არ დაგანებებო, მაგრამ... პალომა სხვას არავის ჰგავდა და ამიტომ ვერ ხედებოდა, როგორ უნდა მოქცეოდა. ის კი დანამდვილებით იცოდა, რომ ძველებურად ცხოვრება აღარ სურდა. ის, ვინც მთელ დროს მხიარულებას, ქათინაურებს, ნადირობას, ცეკვას და სხვადასხვა ქალაქებში ხეტიალს ანდომებდა, სულ არ ჰგავდა ამ მტკრიან გზაზე მიმავალ მგზავრს. რომც შეეჩვილა, ამხანაგები ვერას გაუგებდნენ, მამა — მითუმეტეს. გულდასაწყვეტიც ეს იყო: შპუნტიკოსს ყველაზე მეტად საზღვრების გაფართოება ადარდებდა. მაგრამ, ქვეყანა რომ დაქცეულიყო, მამას სამუდამოდ ვერ მიატოვებდა. ანდრიოსმა კარგად იცოდა, რაც მოუვიდოდა მეფეს, თავისი ერთადერთი, როგორც თვითონ თვლიდა, „ყოველმხრივ შემკული შვილი“ რომ არ დაბრუნებოდა. მაგრამ განა ამ „შემკულს“ შეეძლო იმ უცნაური მებალის გარეშე ცხოვრება? ნეტავ, მაშინვე მიმხვდარიყო, რომ არაფრის გულისათვის არ შეეძლო. მაშინვე, როცა ეუბნებოდა, ჩემს ქვეყანას ვერ ვუღალატებ, დიდი მოვალეობა მაკისრიაო.

გზაჯვარედინზე რომელიღაც, აქამდე მისთვის უცნობ გზას დაადგა. მალე შორს შენობებიც გამოჩნდა. საკმაოდ დიდი სოფელი ჩანდა. სოკოებივით სახლები იდგა ყავისფერი მრგვალი სახურავებით. ეზოებს ლამაზი, მწვანე სუროთი დაფარული დაბალი ღობეები ამშვენებდა. ცოტა ხანში სოფლის მოედანზე აღმოჩნდა. ცხენიდან ჩამოხდა და ფეხით გააგრძელა გზა. თან აქეთ-იქით იხედებოდა, იქნებ, რაიმე სასტუმროს მსგავსს მოეკრა თვალიო. უკნიდან ვილაცის აჩქარებული ნაბიჯის ხმა მოესმა.

— მისტერ! — დაუძახა ბიჭმა.

ბავშვი ათი-თერთმეტი წლის იქნებოდა. შავი აჩეჩილი თმა და შავივე თვალ-ნარბი ჰქონდა. ძველი, დაკრებული ტანსაცმელი ეცვა. იდგა წელში ოდნავ მოხრილი და უცნობს შეშინებული თვალებით შესცქეროდა.

— მივხვდი, რომ აქაური არა ხართ. ვიფიქრე, ოთახის დაქირავება ხომ არ უნდა-მეთქი... დედამ და მე გადავწყვიტეთ, ერთი ოთახი გავაქირაოთ. მშვენიერი, ნათელი ოთახია, თან სულ იაფად...

მგზავრი ჯერ ვერ გამორკვეულიყო ფიქრებიდან და ბიჭს გაოცებული შესცქეროდა. ბავშვი შეცბა, უკაცრავადო, — ჩაიბუტბუტა და უკან გაბრუნდა. ანდრიოსი უცბად მოვიდა გონს და მიაძახა:

— ახლა სწორედ ერთ კარგ ოთახს ვნატრობდი დასასვენებლად. შორს არის?

ბიჭი გახარებული მოუბრუნდა. თვალები გაბრწყინებოდა. ერთი შეიკუნტრუშა და წინ გაუძღვა. თან წამდაუნუნე უკან გამოხედავდა და გაუღიმებდა ხოლმე.

სახლს რომ მიუახლოვდნენ, ბავშვი შევარდა და დედა გამოიყვანა. ოთახი მართლაც ნათელი და მყუდრო აღმოჩნდა. ეტყობოდა, რაც კი წესიერი ავეჯი მოქმედებოდათ, ყველაფერი აქ დაედგათ. დედა-შვილი დაფაცურდა, კიდევ ორი სკამი და რაღაც ნივთები მოუტანეს.

sank every time he remembered the country. He had told her firmly that he would never leave her alone, but Paloma wasn't like anyone else and he wasn't sure how to behave with her. What he was absolutely sure about, though, was that he didn't want to go on living as he had used to. The person who used to spend all his time on entertainment, flattery, hunting, dancing, and wandering in different cities wasn't a bit like this wanderer riding along a dusty road. Even if he tried to explain his friends wouldn't understand him, let alone his father. This was what disappointed him: Shpuntikos worried only about widening the borders, but whatever happened Andrios couldn't abandon his father for good. He knew quite well what would happen to the King if his only son, gifted in every way - as he thought - didn't return. But could this gifted one live without that strange gardener? If only he had realised this then, at the time when he was telling her he couldn't let his country down, that he had great responsibilities.

At the crossroads he chose a road which was unknown to him. Soon he could see buildings in the distance. It appeared to be quite a big village. It had houses like mushrooms with round brown roofs. The yards were enclosed by low fences covered in beautiful green ivy. After a while he found himself in the village square. He dismounted from the horse and continued his journey on foot, looking around him in search of a hotel. He suddenly heard someone's rapid footsteps behind him.

- Hey, mister! - a boy called out to him.

The child was about ten or eleven. He had tousled black hair and dark eyes and was wearing old patched clothes. He was standing a bit stooped, looking at the stranger with fearful eyes.

- I guess you are a stranger here. I thought maybe you wanted to rent a room... My mother and I have decided to let a room. It's a nice, light room and very cheap too...

The wanderer was still lost in thought and was looking at the boy in surprise. The boy was embarrassed, he mumbled that he was sorry and turned round to go. Andrios came to himself suddenly and called out:

- I was just wishing I had a nice room to rest in. Is it far away?

The boy turned happily, his eyes shining. He jumped up and down and led the way. Every now and then he would turn his head and smile at him.

When they approached the house the child rushed in and brought his mother out. The room was actually really light and cosy. It seemed they had brought all the decent furniture they had to that room. The mother and son bustled about and brought him two more chairs and other things as well.

შემოდგომის ღრუბლიანი ამინდი იყო. ანდრიოსი თავისი ოთახიდან არ გამოდიოდა, მთელი დღე ფანჯარასთან იჯდა და ფიქრობდა. პირველსავე საღამოს გადაწყვიტა, რამდენიმე დღეში უმწვანესისკენ აელო გეზი. მივა და ეტყვის: „აი, ხომ გითხარი, თავს არ დაგანებებ-მეთქი“. საოცარი იყო, რაზეც არ უნდა ეფიქრა, ყველა აზრი ბოლოს ისევ პალომასთან მიდიოდა. საკუთარ თავზე ხომ სულ დაკარგა წარმოდგენა. აბა, რაში სჭირდებოდა იმდენი სწავლა-განათლება?! საქმე საქმეზე რომ მიდგა, პრინცესა მებალისაგან ვერ გაარჩია.

თუმცა მტკიცედ გადაწყვიტა, ორ-სამ დღეში აქედან წავალო, ფეხიც ვერ მოიცვალა. დედა-შვილს ისე ახარებდა ოთახის და ცხენის მოვლის საფასურად გადახდილი მცირედი თანხა, რომ ანდრიოსისათვის წარმოუდგენელი გახდა ასე მალე აქაურობის დატოვება. ისინი ხომ ძალიან ღარიბები იყვნენ. არაფერი ებადათ, ეზოში სამი ქათამი დაუდიოდათ, ეს იყო და ეს.

გასაოცარი ბიჭი გახლდათ: საკმარისი იყო ოდნავ რამე გახარებოდა, მთელ დარდს გულიდან გადაიყრიდა და ამქვეყნად იმაზე ბედნიერი არავინ გეგონებოდათ. დარდი კი ბევრზე ბევრი ჰქონდა. ყოველდღე, უთენია დგებოდა და რაიმე სამუშაოს საშოვნელად მიდიოდა. სოფელი დიდი იყო, ხომ შეიძლებოდა ვინმეს შეშის დაჩეხვა ან წყლის მოზიდვა სდომებოდა? ჰოდა, მაშინ ცოტაოდენ ფულს შოულობდა. მაშინ დედა ცოტა მეტ საქმელს გააკეთებდა და თეფშზეც დიდ ულუფას დაუდებდა. თუ ორი დღე ზედიზედ იმოვიდა საქმეს, სანთლებს იყიდდა და დედა ისე ადრე აღარ ჩაანვენდა ლოგინში. აბა, რა სასიამოვნოა ნოლა, როცა არ გეძინება. სანთლის შუქზე კი რაიმეს წაიკითხავ, დაათვალიერებ, ფიქრი და ოცნებაც უფრო კარგად გამოდის. მაგრამ ასე ხშირად როდი ხდებოდა, უმეტეს შემთხვევაში მთელი დღე უაზროდ დაეხეტებდა.

ბავშვს პერკე ერქვა, მაგრამ ყველა მჭედლის ბიჭს ეძახდა. ერთი შეხედვით, ჩვეულებრივი, გამხდარი ბავშვი იყო (მაგრამ ეს მხოლოდ ერთი შეხედვით). თავიდანვე მიეჩვია ანდრიოსს. შეფარვით, ალტაცებით უყურებდა. ცდილობდა, თუ დრო ჰქონდა, მის გვერდით ყოფილიყო. დედა კი უწყრებოდა, უცხო ადამიანს ანუხებო, მაგრამ ქალი ცდებოდა. ეს ბიჭი ანდამატივით იზიდავდა ანდრიოსს. ალბათ, იმიტომ, რომ მას ბავშვისათვის შეუფერებელი, მკაცრი ცხოვრება ჰქონდა. თუმცა, რაც მდგმური იშოვეს, სამუშაოს საძებნელად დღეგამოშვებით დადიოდა. სამაგიეროდ, ახლა დედას აღარ უშვებდა ბაზარში. დილით ქათმების საბუდარში ერთი ან ორი, ძალიან იშვიათად კი სამი კვერცხი ხვდებოდათ. პერკე ამ კვერცხებს ბაზარში ვინმეს მიჰყიდდა, იმ ფულით რაიმე საქმელს შეიძენდა და შინ მოჰქონდა.

რამდენიმე დღეში გამოიდარა და ანდრიოსმა ბიჭს სთხოვა, სოფელი დამათვალიერებინეო. აბა, რა უნდა ყოფილიყო მისთვის საინტერესო ამ სოფელში? მაგრამ ბავშვი ძალიან მოსწონდა და მასთან ყოფნა სურდა.

It was cloudy autumn weather. Andrios stayed in his room all day, sitting at the window and thinking. He had decided the first evening to leave for The Greenest in several days. He would come to her and say: "You see, I told you I would never leave you alone." It was amazing - whatever he started thinking about all his thoughts would ultimately go back to Paloma. He lost respect for himself. What did he need so much education for?! When it came down to it he couldn't tell a princess from a gardener.

Although he had firmly decided to leave in a couple of days, he couldn't go. The mother and son were so happy at the modest sum they got for the room and looking after him that Andrios realised it was impossible to leave so soon. They were so poor, they had nothing apart from three hens in the yard, that was all.

The boy was amazing: if he was glad about something he would forget all his worries and you would think he was the happiest person in the world. And he had so much to worry about. Every day he would get up at dawn and go in search of some work. The village was big. Someone might need to have wood chopped or water brought. So he could get a little money and then his mother would cook a slightly bigger meal and he would get a bigger helping on his plate. If he found work for two days at once he could buy candles and his mother wouldn't make him go to bed so early. It is so unpleasant to go to bed when you don't feel sleepy at all. By candle-light you can read something and it is even easier to think or dream about something. But this didn't happen very often, most of the time he wandered around in vain.

The boy's name was Perke, but everyone knew him as the smith's boy. He was an ordinary, thin boy at first sight (but only at first sight). He got on with Andrios from the very beginning. He looked at the prince with admiration and when he had time tried to be by his side. His mother reprimanded him, saying that he was bothering the foreigner, but she was wrong. Andrios was very much attracted to the boy, probably because he had a very hard life, unfit for a child of his age. However, after the lodger appeared in their house Perke went in search of work every other day and he never let his mother go to the market any more. Every morning there was one, two or, very occasionally, three eggs in the hen-coop. Perke took these eggs to the market, sold them, and with the money bought some food.

The weather got better in a few days and Andrios asked the boy to show him round the village. What could be of any interest to him in this village? But he liked the boy very much and wanted to be by his side.

ისინი მთავარ ქუჩას გაუყვნენ. ანდრიოსის გასაკვირად, ამ ნახევრად-მშვიერმა ბავშვმა სურსათის მაღაზიის ნაირნაირი ნუგბარით გამოვსებულ ვიტრინას მოზრდილისათვისაც შესაშური გულგრილობით ჩაუარა. ნარბიც არ შეტოკებია. სამაგიეროდ, წიგნების დახლთან რომ გაიარეს, თვალები აენ-თო. შეჩერდა, გამყიდველს რალაც ჩუმად ჰკითხა და რომელიღაც ფერადყ-დიან წიგნს ისე მოუთათუნა თავისი პატარა, დაკოჟირილი ხელი, გეგონება, ეფერებო. ანდრიოსს ეს არ გამოპარვია და შესთავაზა, ახლავე გიყიდო, მაგრამ ბიჭმა სასტიკად იუარა, ტუჩები ჯიუტად მოკუმა და გზა განაგრძო.

ამის შემდეგ ისინი ხშირად სეირნობდნენ და საუბრობდნენ. ანდრიოსმა ბევრი რამ შეიტყო მათ შესახებ: მჭედელი ერთი წლის წინ გარდაცვლილი-ყო. ქალმა ჯერ სამჭედლო გაყიდა, მერე – რაც კი ოდნავ ძვირფასი ნივთი გააჩნდათ და ბოლოს აღარაფერი დარჩათ გასაყიდი. დედა-შვილი არასოდეს ნუნუნებდა, ერთმანეთსაც კი არ უტყუებოდნენ, რომ უჭირდათ. ღარიბები იყვნენ, მაგრამ თავს უფლებას არ აძლევდნენ, თავისი გაჭირვებით ვინმე შეენუხებინათ, ან ის ენატრათ, რისი საშუალებაც არ ჰქონდათ. თუმცა ცდილობდნენ, არაფერი შეემჩნიათ, ასეთ ღარიბ გარემოს მიუჩვეველი პრინ-ციპთვისაც კი თვალშისაცემი იყო ქალის ცრემლიანი თვალები, როცა მისი შვილი სკოლიდან მომავალ ამხანაგებს ნაღვლიან მზერას აყოლებდა. დედა ამ დროს ჩხირებს მაგრად უჭერდა თითებს, თავს კი საქსოვში რგავდა, რომ არაფერი დაენახა და დარდისაგან გული არ გასკდომოდა. ზურგჩანთიანი ბავშვები რომ ჩაივლიდნენ, პერკე, ვითომც არაფერიყო, ფანჯარას სცილდე-ბოდა, დედას კოცნიდა და ანდრიოსთან საუბარს აგრძელებდა.

ბიჭმა თავიდანვე შენიშნა, რომ სტუმარი სულ სხვა ცხოვრებიდან იყო მოსული. ეს ჭყარტილიანი სანთლები, თიხის უბრალო ჭურჭელი და ჭრი-ალა სანოლი მისთვის უცხო იყო. დილაადრიან არც მამლების ყივილი სიამოვნებდა და არც მეზობლის ძროხების ბლავილი. ეტყობა, მდიდარია, და ნეტავ, აქ რაზე ჩამოვიდაო? — უკვირდა. ერთხელაც ჰკითხა:

– შენ, ალბათ, ორი ან სამი სკოლა დაამთავრე, არა?

ანდრიოსს გაელიმა და თავი დაუქნია.

– მერე იქ რას გასწავლიდნენ?

– ყველაფერს.

– წიგნებსაც კითხულობდი?

– რა თქმა უნდა.

– მაინც რამდენი გაქვს წაკითხული?

– აბა, რა გითხრა, არ ვიცი, არასოდეს დამითვლია.

ბიჭი ჩაფიქრდა და ცოტა ხნით მოიწყინა.

– მე კი მხოლოდ სამი. ისინი ადრე მამამ მიყიდა. სამივე ზეპირად ვიცი.

სკოლაშიც დავდიოდი, სანამ მამა მომიკვდებოდა, – ამაყად თქვა პერკემ, აქაოდა, სულ მთლად გაუნათლებელი არ ვეგონოო.

They walked along the central street. To Andrios' surprise this half-starved child passed by the grocery shop windows full of different dainties with an indifference that even grown-ups would envy. He didn't turn a hair, but when they passed a book-stall his eyes shone, he stopped, asked the salesman something and patted one of the multicoloured paperbacks with his coarse little hand as if he was stroking it. This didn't escape Andrios and he offered to buy him the book immediately, but the boy flatly refused his offer, pursed his lips obstinately and continued walking.

They often went for walks after that, talking about different things. Andrios learnt a lot about their family: the smith had died a year earlier. The woman had first sold the smithy, then all the valuables they owned, until they had nothing left to sell. The mother and son never complained; they didn't even reveal to each other that they were so hard up. They were poor but they never allowed themselves to disturb others with their poverty or to long for something they couldn't afford. Although they tried not to make any sign, the prince, not accustomed to such a poor environment, couldn't help noticing the tearful eyes of the woman watch the sad eyes of her son following his friends just coming back from school. At those moments the mother clutched her knitting needles tightly and buried her head in her knitting so as not to see anything, so that her heart wouldn't break from sorrow. After the children with their backpacks had passed, Perke would walk away from the window as if nothing had happened, kiss his mother and go on talking with Andrios.

The boy had guessed from the very beginning that their visitor must have come from a completely different world. These sooty candles, the plain earthenware crockery and the creaky bed were alien to him. In the mornings he was disturbed by the cock's crowing and by the bellowing of their neighbour's cows. "He must be rich. Why has he come here?" he wondered. Once he asked the prince:

- You must have studied at two or three schools, didn't you?

Andrios smiled and nodded his head.

-What did they teach you there?

- Everything.

- Did you read books as well?

- Of course I did.

- How many have you read?

- Well, I don't know, I haven't counted.

The boy thought and was sad for a while.

- I have read only three. My father bought them for me earlier. I know all three of them by heart. I even went to school before my father died. - said Perke proudly, afraid that Andrios would think he was totally uneducated.

ანდრიოსს გული დასწყდა.

– მე ხომ მინდოდა, შენთვის წიგნი მეყიდა, რატომ იუარე? – ჰკითხა ცოტა ხნის შემდეგ.

– არ შეიძლება, – მკაცრად თქვა ბიჭმა. – დედა თვითონ მიყიდის, როცა თავის მოქსოვილ ფარდებს ქალაქიდან ჩამოსულ ვაჭარს ჩააბარებს. ის კაცი წელიწადში ერთხელ ჩამოდის ხოლმე და აქაური ქალების ნაქსოვ და ნაქარგ ნივთებს ყიდულობს.

ბიჭი ოცნებაში გაერთო. მერე ისევ წიგნებს დაუბრუნდა.

– მაინც რამდენი წიგნი ნაიკითხე, ასზე მეტი?

– ჰო, მაგდენი ნამდვილად ნამიკითხავს.

– ყველაზე ძალიან რომელი მოგეწონა? – არ ეშვებოდა ბავშვი.

ანდრიოსი ჩაფიქრდა, თავს ძალა დაატანა და გაიხსენა კიდევც.

– ბავშვობაში ერთი დიდი, ფერადსურათებიანი წიგნი მქონდა. ძალიან მიყვარდა. დაძინების წინ ბალიშის ქვეშ ვიდებდი. გინდა, მოგიყვე, რა ეწერა იქ? პერკეს თვალები გაუნათდა და თავი დაუქნია.

ამ დღიდან ანდრიოსი ისე უჩვეულოდ იქცეოდა, ნებისმიერ მნახველს გააოცებდა. საბედნიეროდ, ისეთი ვერავინ დაინახავდა, ვინც შუშუნტიკოსს ამბავს შეატყობინებდა. ამ ბიჭს ყოველ საღამოს თავის ოთახში დაისვენებდა და ბავშვობაში ნაკითხული რომელიმე წიგნის შინაარსს უყვებოდა. ძალიან ცდილობდა, არც ერთი დეტალი არ გამოეჩინებინა, არც თხრობის თანმიმდევრობა დაერღვია. ბავშვი გაცოცხლებული, გაფართოებული და მადლიერი თვალებით შესცქეროდა. ხან იცინოდა, ხან ნერვიულად იკვნეტდა ტუჩებს. არ ვიცი, ვინ უფრო ბედნიერი იყო ამ დროს, მთხრობელი თუ მისი მსმენელი, ორივეს ერთნაირად ანთებოდა სახე.

ანდრიოსს გულით უნდოდა, ფულით დახმარებოდა დედა-შვილს, მაგრამ ამაზე ლაპარაკიც არ შეიძლებოდა. ადრე ვერც კი წარმოედგინა, თუ არსებობდნენ ლარიბი, მაგრამ ასე ამაყი ადამიანები. და რადგანაც არ შეეძლო მათი გაჭირვების ყურება, იძულებული გახდა, რამე მოეფიქრებინა. სწორედ რომ სასაცილო იყო: ყოველდღე უჩუმრად ბაზარში ორ ახალ კვერცხს ყიდულობდა და თავის ოთახში მალავდა. დილაადრიან კი, როცა ბიჭს ჯერ კიდევ ეძინა, იმ სულები ქათმების საბუდართან მიდიოდა. თუ ერთი კვერცხი იდო, ორს უმატებდა, თუ ორი – ერთს. სამწუხაროდ, სულ სამზე მეტი არ უნდა ყოფილიყო. ოთახში შემობრუნებულს, კარგა ხნის შემდეგ ესმოდა ბიჭის მხიარული შეძახილი, დედა, ჩვენს ქათმებს ნამდვილად რალაც დაემართათ, თითქოს ძველებურად ვაჭმევთ და შეხედე, ისევ სამი კვერცხი დაუდიათო. ანდრიოსს თავიდან ძალიან უჭირდა ასე ადრე გაღვიძება, მაგრამ მერე შეეჩვია, გეგონება, ეგაა და მთელი ცხოვრება მზეს ასწრებს ადგომასო. წარმოიდგინე, ვინმეს რომ დაენახა, როგორ მიიპარებოდა გარი-ურაუზე კვერცხებით ხელდამშვენებული ვალუნიის პრინცი საქათმისაკენ.

www.illustrationart.com

Andrios felt sorry.

- I wanted to buy that book for you. Why didn't you let me? he asked the boy after a while.

- No, you mustn't - said the boy firmly. - Mother will buy it when she sells her hand-made curtains to the city merchant. That man comes once a year and buys things which have been knitted or embroidered by local women.

The boy was lost in his dreams, then went back to the subject of books again.

- How many books you have read, more than a hundred?

- Yes, around that.

- Which is your favourite one? - he wouldn't leave the prince alone.

Andrios thought, made an effort, and forced himself to remember.

- I had a big book with coloured pictures when I was a child. I liked it very much. I used to put it under my pillow before going to bed. Do you want me to tell you what was written in it?

Perke's eyes shone and he nodded his head.

From that day on Andrios behaved so strangely that anyone would have been surprised to watch him. Luckily no one who could tell Shpuntikos his story could see him. Andrios would sit the boy down in his room every evening and tell him a story from a book he had read in his childhood. He tried his best not to omit any details and to keep strictly to the order of the story. The boy looked at him with big amazed eyes full of gratitude. Sometimes he laughed, sometimes bit his lips nervously. I don't know who was happier, the story-teller or the listener, as both had the same shining faces.

Andrios wanted to help the mother and son with money with all his heart, but he couldn't even talk about it. Earlier he couldn't even have imagined that such poor but proud people existed and as he couldn't bear to watch their hardships he was forced to think of something. It was really funny: every day he would secretly go to the market, buy two new eggs and keep them in his room. Early in the morning, when the boy was still asleep, he would go to the hen-coop. If there was only one egg he would add two, if there were two of them - he would add one. Unfortunately he couldn't make them more than three. After some time, when he had returned to his room, he would hear the cheerful voice of the boy. He was amazed that although they were feeding the hens the same way they had started laying three eggs. At first Andrios found it very hard to get up so early, but then he got used to it as if he had got up with the sun all his life. Can you imagine if someone had seen the Prince of Valunia, eggs in his hands, sneaking to the hen-coop at dawn? But this was nothing. Two weeks later the city

მაგრამ ეს ჯერ კიდევ არაფერი. ორი კვირის შემდეგ, ის ქალაქელი ვაჭარი ჩამოვიდა. თვითონ ჩამოიარა სახლები და შინნაქსოვი და ნაქარგი ფარდები, სუფრები, წინსაფრები, საბნისპირები და სანოლის გადასაფარებლები შეაგროვა. პერკეს დედის ნახელავი რომ დაინახა, თქვა, ასეთი მშვენიერი ჯერ არაფერი უნახავს ჩემს თვალებს, ძალიან გთხოვთ, გაისად კიდევ დამახვედრეთო. მერე ქალს ხელში შეუფერებლად დიდი თანხა ჩასჩარა, ფარდები სასწრაფოდ თვითონვე დაკეცა, ილიაში ამოიდო და კარებისაკენ გააქცუნა. იქ კი შემთხვევით მათ მდგმურს შეეჩეხა და რატომღაც ეშმაკურად ჩაუკრა თვალი. ეს, რა თქმა უნდა, ვერავინ შენიშნა, დედა-შვილი ხომ გაკვირვებული შესცქეროდა ერთმანეთს.

ქალმა მართლა უყიდა ბიჭს წიგნი, თუმცა მხოლოდ ერთი. თან გულში ჩაიხუტა: რალაც სასწაული მოხდა ჩვენს თავს და ხომ იცი, ეს ფული დიდხანს უნდა ვიმყოფინოთო. ადრე თუ სულ შუბლშეკრული დადიოდა, ახლა ხანდახან ილიმებოდა კიდევ და აღარც ისეთი ნაადრევად მოტეხილი ჩანდა, თავიდან რომ მოეჩვენა ანდრიოსს.

როგორც კი თავისუფალ დროს მონახავდა, პერკე წიგნს გადაშლიდა და ამ დროს ქვეყანაზე არაფერი ესმოდა. ისე გატაცებით კითხულობდა, ათჯერ რომ დაგეძახა, ვერაფერს გააგონებდი. ღამით კი წიგნს ისიც ბალიშის ქვეშ ინახავდა. თუმცა დედა ეჩხუბებოდა, ისედაც სიფრიფანა ბალიში გაქვს და ასე სულ ქეასავით ხდებოა, ვერაფერს აგებინებდა.

უყურებდა ანდრიოსი ამ ბიჭს და მისთვის აქამდე უჩვეულო კითხვები ებადებოდა. ნეტავ, მის სამშობლოში თუ იყვნენ ბავშვები, ასეთი დაკოჟრილი ხელები რომ ჰქონდათ, სწავლა რომ უნდოდათ და წიგნი და სანთელი არ ჰქონდათ, მაინც იმედიანად რომ იყვნენ და ოცნების უნარი არ დაეკარგათ? ამით ადრე არასოდეს დაინტერესებულა და აბა, საიდან ეცოდინებოდა? ან კი რა უნდა სცოდნოდა, მას ხომ ვალუნიაში ზედიზედ სამი თვეც არ უცხოვრია. არა, იქ რა ხდებოდა, არ იცოდა, მაგრამ ამ ბავშვის ცხოვრების ასე გაგრძელება და უსწავლელად დარჩენა რომ არ შეიძლებოდა, კარგა ხანია მიხვდა.

ერთ დილას, პერკე რომ წავიდა, ანდრიოსმა ქალს პირდაპირ სთხოვა, ნება მომეცით, სწავლის ფული მე გადავუხადოო. იმან ნაზად გაუღიმა, მაგრამ ცივი უარი სტკიცა. ანდრიოსი ძალიან გაბრაზდა. აბა, ეს რა სიჯიუტეა, ეს რა საშინელებააო, – ბუზღუნებდა და თავის ოთახში ბოლთას ცემდა. მერე უცებ შეჩერდა, თითქოს რალაც გადანყვეტილება მიილოო, სწრაფი ნაბიჯით გავიდა ქუჩაში, გამვლელს სკოლის მისამართი ჰკითხა და გზას გაუდგა.

სკოლის დარაჯი დერეფანში დადიოდა და პატარა რკინის ზარს მონდომებით აწკრიალებდა. ეს გაკვეთილების დამთავრებას მოასწავებდა და ბავშვები ჟრიაშულით გამორბოდნენ ოთახებიდან. მალე იქაურობა სულ დაცარიელდა, მხოლოდ მელოტი, გამხდარი ღირექტორი იჯდა თავის კაბინეტში და მოულოდ-

merchant arrived. He went round the houses and gathered home-made knitted and embroidered curtains, table-cloths, aprons, slip-covers and bed-covers. When he saw the goods made by Perke's mother he said he had never seen anything so beautiful in his life and asked her to prepare such things again for him the next year. Then he pushed an incredibly big sum into her hands, folded the curtains himself, put them under his arm and hurried to the door. There he came across their tenant and winked at him mischievously. Of course no one noticed that, as the mother and son were looking at each other in amazement.

The woman bought her son a book, only one though. She held him in her arms telling him that a miracle had happened to them and they had to make that money last them for a long time. If earlier she had always been frowning, now she smiled sometimes and no longer seemed prematurely aged as she had appeared to Andrios at first.

The moment Perke could find some spare time he would open his book and cared about nothing else in this world. He concentrated on reading so much that he wouldn't hear you even if you called him ten times. At night he also kept his book under his pillow. Although his mother told him off for that, telling that that way his thin pillow would become as hard as stone, she couldn't get through to him.

Andrios was watching the boy and unaccustomed questions were forming in his head. He wondered whether there were children with such coarse hands in his homeland, children who wanted to study, but had no books or candles and who were still hopeful and hadn't lost the ability to have dreams. He had never before been concerned by that so how would he know? And what could he know, he hadn't lived even three consecutive months in Valunia. No, he didn't know what happened there but he did know that the boy's life couldn't go on like that, he couldn't remain uneducated.

One morning, after Perke had left home, Andrios asked the woman directly to allow him to pay for her son's education. She smiled gently but flatly refused him. Andrios was very angry. "What stubbornness, what an awful thing" - he stopped as if he had made up his mind, hurried out into the street, asked a passer-by for the school's address and set off.

The school warden was marching along the corridor ringing the small iron bell with feeling. This meant the classes were over and the children rushed out of the rooms cheering. Very soon the school was completely empty. Only the thin bald director sat in his room listening to this unexpected visitor with surprise. This was the first time he had

ნელად მოსულ უცხოს გაოცებული უსმენდა. ამ ახალგაზრდა კაცს პირველად ხედავდა, ჩანდა, აქაური არ იყო. უცნაურად ლაპარაკობდა. რომელიმე საგნის მასწავლებელი ხომ არ გჭირდებათ? – კითხულობდა. მზად ვარ ხვალვე დავინყო მუშაობა, ოღონდ, ჯერ უნდა მოვილაპარაკოთ: ხელფასზე უარს ვამბობ, სამაგიეროდ, ერთ ბავშვს არ უნდა მოსთხოვოთ სწავლის გადასახადიო. არ გეგონოთ, ვხუმრობდეთ, – ელიმებოდა და თან იმ სასწავლებელს უსახელებდა, სადაც განათლება ჰქონდა მიღებული. დირექტორი შემცბარი შესცქეროდა მოსულს და ფიქრობდა, ჭკუაზე მწყრალად ხომ არ არისო? კარგად იცოდა, იმ სასწავლებელს მხოლოდ უნარჩინებულენი ამთავრებდნენ და განა შეიძლებოდა, რომელიმე მათგანს თავში აზრად მოსვლოდა, სოფლის სკოლაში ემუშავა? მაგრამ სტუმარი დამაჯერებლად ესაუბრებოდა და სულ არ ჰგავდა შეშლილს. პირიქით, ძალიან ჭკვიანი გამოხედვა ჰქონდა. ჰოდა, უპასუხა, რა ხანია, გეოგრაფიის პედაგოგი არა გვყავს და ძალიანაც ვწვავლობთო.

– თანახმა ხართ გეოგრაფიაზე? – ჰკითხა.

ანდრიოსმა კვერი დაუკრა, დიდი ხანია, სწორედ გეოგრაფიის მასწავლებლობაზე ვოცნებობო. მერე კი დირექტორის მიერ შედგენილ დოკუმენტს ხელი მოაწერა. იქ აღნიშნული იყო, რომ მასწავლებლის ხელფასი ორჯერ აღემატებოდა სწავლის საფასურს, ამიტომ, რამდენ ხანსაც იმუშავებდა პატივცემული ხელისმომწერი, ორ იმდენ ხანს უფასოდ ისწავლიდა მჭედლის ბიჭი – პერკე. მოილაპარაკეს და ერთად გაემუზნენ ბავშვის დედასთან ამ ამბის შესატყობინებლად.

ბიჭი სახლში დაუხვდათ. როგორც კი დირექტორმა ლაპარაკი დაიწყო, ანდრიოსი თავის ოთახში გავიდა და კარი მიიხურა. საშინლად ლელავდა: ხომ შეიძლებოდა, ამ ჯიუტ ქალს ესეც ეუარა, მაშინ რაღას იზამდა? მაშინ ველარაფრით დაეხმარებოდა ბავშვს. გონებაში თითქოს ვილაც კარნახობდა, სამაგიეროდ აქედან წახვალ, ისედაც ზედმეტად შეყოვნდით. რა უცნაური იყო, ამ ადგილას სულ არ აპირებდა დარჩენას. ახლა კი ისეთი რამ ჩაიფიქრა, თვითონვე იკრავდა ხელ-ფეხს და დიდხანს მართლაც ველარსად წავიდოდა. მაგრამ რატომღაც სხვანაირად მოქცევა არაფრით შეეძლო.

გვერდით ოთახიდან ჩამიჩუმე არ ისმოდა. უცებ კარი გაიღო და პერკე შემოვიდა. რაღაცის თქმა უნდოდა, მაგრამ სიტყვებს ვერ პოულობდა. სახეზე კი ენით აუნერელი ბედნიერება ეწერა. მივიდა, იატაკზე დაეშვა და სკამზე ჩამომჯდარ ანდრიოსს თავი მუხლებში ჩაუდო. იმან ხელით ჯიუტი თმები მოუჩეჩა და გახარებულმა წამოიძახა: „ესე იგი, ხვალიდან ვინყებთ!“

მართლაც, მეორე დღიდან დაიწყეს. დილით ერთად დგებოდნენ, საუზმობდნენ და სკოლაში მიდიოდნენ. გზაში მხიარულად საუბრობდნენ და იცინოდნენ. დირექტორმა პერკე თავის ძველ ჯგუფში დააბრუნა, იმ პირობით, რომ ამხანაგებს ჩქარა უნდა დასწეოდა. ახალი მასწავლებელი კი სხვადასხვა კლასებში ატარებდა გაკვეთილს, კედელზე გაკრულ დიდ რუკასთან იდგა და

seen this young man. It showed that he was a stranger. He was talking strangely too. He asked the director if the school needed a teacher of any subject. He was ready to start work the next day but first they had to make an agreement: he refused the salary. In return they had to free one child from the school fees. "Don't think I'm kidding" - Andrios smiled and named the school where he had received his education. The director looked at the stranger in amazement, clearly thinking that he was crazy. He knew quite well that only noblemen could afford that school, and would a nobleman consider working in a village school? But the visitor sounded convincing and didn't look like a madman. On the contrary, he appeared very clever. So the director answered that they hadn't had a geography teacher for a long time and that it was getting very difficult.

- Would geography be suitable for you? - he asked.

Andrios agreed, saying that he had been dreaming of becoming a geography teacher for a long time. Then he signed the document that the director had prepared. It said that a teacher's salary was twice as much as the cost of education, so the smith's boy - Perke - would study for twice as much time as the highly respected undersigned worked. They made a deal and went to the boy's mother to break the news to her.

The boy was at home. As soon as the director started talking Andrios went to his room and closed the door behind him. He was very nervous: this stubborn woman could refuse this as well. What would he do then? In that case he wouldn't be able to help the boy. A voice in his mind told him that in return he could leave this place, he had stayed there longer than necessary anyway. How strange. He hadn't planned to stay there and now he intended to tie himself hand and foot and wouldn't be able to leave for a long time, but somehow he couldn't do otherwise.

Nothing could be heard from the next room. Suddenly the door opened and Perke came in. He wanted to say something but failed to find the words. His face was shining with great happiness. He came up to Andrios who was sitting on a chair, sat on the floor and put his head into the prince's lap. The prince tousled his unruly hair and exclaimed cheerfully: "So, we're starting from tomorrow!"

And they really started from the next morning. In the mornings they got up together, had breakfast and went to school. On their way they talked cheerfully and laughed. The director took Perke back to his old class but on condition that he soon caught up with the others. The new teacher had lessons in different classes. He stood at a big map on the wall and had a long pointed

ხელში გრძელი, წვეტიანი ჯოხი ეჭირა. ეტყობა, გეოგრაფია მაშინაც ძალიან საინტერესო საგანი იყო ან ის ბავშვები იყვნენ ძალიან ნესიერები: ხმას არავინ იღებდა და პირდაღებულები შესცქეროდნენ მასწავლებელს. ის ხომ ისეთ ამბებს ჰყვებოდა, აქამდე რომ არც გაეგონათ. თურმე ადრე დედამინა ბრტყელი და სამ ვეშაპზე მოთავსებული ეგონათ, ის კი ბურთივით მრგვალი აღმოჩნდა. მის ზედაპირზე ზღვებითა და ოკეანეებით გარშემორტყმული სხვადასხვა მინები ყოფილა. ეს ლამაზი მზე, მათ სოფელს რომ დაჰნათოდა, თურმე ზოგან ზღვაში ჩადიოდა, ზოგან კი, პირიქით, ზღვიდან ამოდიოდა. ვერ მოისვენებდა რომელიმე მოგზაური, – ახალი მინა უნდა ვიპოვოო, ააშენებდა გემს და მიემგზავრებოდა. ბევრ ზღვას გადაცურავდა. ზოგი წყნარი და ლივლივა იყო, ზოგმა კი გიგანტური ტალღები იცოდა. დიდი ხნის შემდეგ, დაუცხრომელი მოგზაური აუცილებლად აღმოაჩენდა ახალ ქვეყანას, უცხო მცენარეებითა და ცხოველებით. ისეც ხდებოდა, ერთი ინვალეზი, მიაგნებდა, სახელს კი იმ მინას მეორის საპატივცემულოდ არქმევდნენ.

დღე დღეს მისდევდა, მასწავლებელს კი სათქმელი არ ელეოდა. ყოველთვის სულ უფრო და უფრო საინტერესო, უცნაური ამბები მოჰქონდა მათთვის. ასე რომ, ბავშვები სულმოუთქმელად ელოდნენ გეოგრაფიის გაკვეთილს. გოგოები საგულდაგულოდ ივარცხნიდნენ თმებს და თვალებს ნახად აფახულებდნენ. ბიჭები კი ცდილობდნენ მასწავლებელივით გაეცლოთ, გაეცინათ და საჩვენებელი ჯოხიც მასავით დაეჭირათ ხელში. ყველა მათგანს ბავშვურად შურდა პერკესი, იმიტომ, რომ მათი მიბაძვის და პრანჭვის საგანი სწორედ მის სახლში ცხოვრობდა. ისინი სულ ერთად დადიოდნენ. მასწავლებელი ბიჭს თავის ტოლივით ექცეოდა და ისიც უბრალოდ, „ანდროს“ ეძახდა. აბა, როგორ არ შეშურდებოდათ? პერკე ამით, რალა თქმა უნდა, ამაცობდა, ერთი-ორად ფრთაშესხმული იყო და ძალიან ბევრს მეცადინეობდა. არც ანდროსი იყო უქმად. ყოველ საღამოს მომდევნო გაკვეთილისთვის ემზადებოდა. თუმცა გვიან იძინებდა, დილით ადრე ადგომა სულ აღარ უჭირდა. მაგრამ, აი, კვერცხებით აქეთ-იქით სიარულს ველარ გაუძლო. ამიტომ უჩუმრად სამი კარგი, კვერცხისმდებელი დედალი იყიდა. ძალიან ცდილობდა, ცოტა იმ გაძვალტყავებულებს ჰგვანებოდნენ. არ ვიცი, როგორ მოახერხა, ეს კია, ქათმები შეუმჩნევლად შეცვალა და თავისუფლად ამოისუნთქა.

პერკე სამუშაოდ აღარ დადიოდა. ქალი ისევ მთელი დღე ქსოვდა, ოღონდ ახლა სახეზე სულ ღიმილი დასთამამებდა. კვერცხები ბაზარში დღეგამომშვებით დაქონდა. ყოველ მეორე დილას კი თოხლოდ მოხარშულს მასწავლებელს და მონაფეს აჭმევდა, ამბობდა, ძალიან სასარგებლოაო.

თუ პერკე გაკვეთილებს უცბად მოამზადებდა, საღამოობით უწინდებურად ანდროსთან ერთად სეირნობდა ხოლმე. ერთხელ ტყის პირას, კუნძებზე ჩამოსხდნენ. მეჩხერი, ნათელი ტყე იყო. ტოტებზე ციყვები დახტოდნენ და ჩიტები ჟღურტულებდნენ. ბოლო დროს ანდროსი ისე გაერთო ახალი საქმიანობით,

თავის პრობლემებზე საფიქრად სულ აღარ ეცალა. არადა, ოდესმე ხომ უნდა წასულიყო აქედან? ახლა სწორედ ამაზე ფიქრობდა. ბიჭი იქვე ჩაცუცქულიყო და ბალახებში ჭიანჭველებს ათვალიერებდა. მერე მწერებს თავი დაანება და ანდრიოსს ახედა. კარგა ხანს აკვირდებოდა ფიქრებში გართულს. უცბად უთხრა:

– თუ რაიმე განუხებს და არ იცი, როგორ მოიქცე, მე გასწავლი ერთ კარგ გზას.

– მაინც რას? – ბავშვის სერიოზულობაზე გაეცინა ანდრიოსს.

– აი, ამ ტყის გაღმა ერთი ძალიან ჭკვიანი ქალი ცხოვრობს. ამბობენ, მთელ ქვეყანაზე უჭკვიანესიაო. ქალბატონი მარგოტი ჰქვია. ის აუცილებლად რამე სასარგებლოს გირჩევს.

ანდრიოსმა მხარზე ხელი შემოჰკრა.

– სამწუხაროდ, ეგ შენი ქალბატონი მე ვერაფერს მიშველის.

– ვითომ რატომ? – არ ცხრებოდა ბიჭი.

– შენ ვერ გაიგებ, ჯერ პატარა ხარ.

პერკემ ნაწყენი თვალებით შეხედა და ანდრიოსმა სასწრაფოდ გააგრძელა:

– აბა, როგორ აგიხსნა? მე ერთი ადამიანი მიყვარს. იმას კი არ ვუყვარვარ.

– კი, მაგრამ, რატომ?! – აღშფოთდა ბავშვი.

– შენთვის „პერკე“ ტყუილად არ დაურქმევიათ, – გაეცინა ანდრიოსს (ერთ-ერთ ენაზე „პერკე“ „რატომს“ ნიშნავს), – მიზეზს რა მნიშვნელობა აქვს?

– დაუფერებელი ამბავია. შენს ადგილას არაფრით დავიჯერებდი, – პერკემ ჩაფიქრებულმა გაიარ-გამოიარა, – არა, ალბათ, იმ გოგოს რალაც კარგად ვერ გააგებინე.

– მერედა, ვინ გითხრა რომ გოგოა? – გაუკვირდა ანდრიოსს.

– არც ისეთი პატარა და სულელი ვარ, შენ რომ გგონია, დამიჯერე.

მარგოტის ბოსტანში ყველანაირი ბოსტნეული მოდიოდა, მაგრამ ხანდახან მაინც უწევდათ სოფლის ბაზრობაზე წასვლა რძის ნაწარმის, ხილისა და ათასი წვრილმანის საყიდლად. სოფელი შორს არ იყო. გზა, უფრო სწორად ბილიკი, ტყეზე გადიოდა. დეიდა ხუთი თითივით იცნობდა იქაურობას. ტყე მეჩხერი და ძალიან ნათელი იყო. ციყვები ტოტებზე დახტოდნენ, მზე შემოდგომის ფოთლებში იჭყიტებოდა. ტყე თავდებოდა და სოფელიც იქვე იყო. გზაზე შემხვედრები მარგოტს მოკრძალებით ესალმებოდნენ და თავს ლამის მიწამდე უკრავდნენ. ბაზრობაზეც ჩოჩქოლი ატყდებოდა ხოლმე. მის დანახვაზე ყველას სახე უნათდებოდა. დეიდა კალათებს ავსებდა და მალე უკან ბრუნდებოდნენ. რომ ეთხოვა, ალბათ, ყველაფერს სახლში მიართმევდნენ, მაგრამ ეს გასეირნება ძალიან სიამონებდა.

no time to think about his problems, but he would have to leave sometime. Now he was thinking about this. The boy squatted in the grass looking at ants. Then he left the insects alone and looked up at Andrios. He observed the prince - lost in thought - for a long time. Suddenly he said:

- If something is worrying you and you don't know what to do I'll teach you the way out.

- And what is that? - Andrios laughed at the boy's seriousness.

- A very clever lady lives beyond this wood. They say she is the cleverest in the world. Her name's Lady Margot. She is sure to give you some helpful advice.

Andrios patted him on the shoulder.

- Unfortunately that lady of yours won't be able to help me.

- Why do you think so? - The boy didn't stop.

- You wouldn't understand, you're too small.

Perke looked at him with hurt eyes and Andrios went on hurriedly:

- Well, how can I explain this to you? I'm fond of one person but that person is not fond of me.

- But why?! - The boy was indignant.

- You haven't been given your name just for nothing - Andrios laughed (in one of the languages "Perke" means "Why"). - What does it matter why?

- It's an unbelievable story. If I were you I wouldn't believe it for anything,

- Perke went to and fro deep in thought - No, you probably couldn't get through to that girl properly.

- But who told you that it's a girl? - Andrios was surprised.

- I'm not as small and stupid as you think, believe me.

Margot grew all kinds of vegetables in her vegetable garden, but sometimes they still had to go to the village market to buy dairy products, fruit and lots of other things. The village wasn't far away. The road, or, to be more precise, the path, went through the wood. The aunt knew the surroundings like the palm of her hand. The wood was sparse and very bright. The squirrels jumped in the branches, the sun shone through the autumn leaves. At the end of the wood there was the village. The people they met on the road greeted Margot with respect and bowed their heads towards the ground. When she appeared at the market there would be a commotion. Everyone's faces brightened up at sight of her. The aunt would fill her baskets and soon they would return home. If she asked, the people would deliver everything to her house, but she enjoyed having a walk.

ერთ მშვენიერ დღეს პალომამ ბაზრობაზე უმწვანესელი ხილის გამყიდველი შენიშნა. თუ აქამდე დეიდის სახლში ყველაფრისგან თავისუფლად გრძნობდა თავს, ახლა უცბად მოენატრა ყველა: დედა, მამა და ძმის ფუნჩულა ხელები. ახლა ისევ აედევნა ანდრიოსის თვალები და ამ დღეს მოელო ბოლო პალომას ტკბილ ძილს და მოსვენებას. ღამეში რამდენჯერმე ეღვიძებოდა და ხედავდა, რომ დეიდასაც არ ეძინა, იქვე პატარა მაგიდას მისჯდომოდა და სანთლის შუქზე რალაცას წერდა. ერთხელ პალომაც ადგა და წიგნების თაროს დათვალიერებას შეუდგა. მერე ის სქელი წიგნი გამოიღო, „უმწვანესის ისტორია“ რომ ერქვა და კითხვას შეუდგა.

ასეთი საოცრება არასოდეს ნაუკითხავს. ამ წიგნში ერთი პატარა ქვეყნის მთელი წარსული იყო ჩატეული, ბედნიერებითა და უბედურებით. იქ მხიარული ადამიანები ცხოვრობდნენ. მინას ამუშავებდნენ და ბალებს აშენებდნენ, სახლებს მართავდნენ, მოსაავალს იღებდნენ, მღეროდნენ და იცინოდნენ. მერე ვიღაც გადამთიელი მოდიოდა, ანგრევდა და კრეფდა, წვავდა, ზოგს კლავდა, ზოგს იტაცებდა და მიდიოდა. ისინი კი რჩებოდნენ გალატაკებულნი. წასული მამები უკან აღარ ბრუნდებოდნენ. ბავშვები ობლდებოდნენ. ტიროდნენ და ტიროდნენ. იმათ შოოსანი ქალები და მოხუცები ზრდიდნენ და რალაც სასწაულით იზრდებოდნენ მაინც მხიარულები და ბედნიერები. თავიდან აშენებდნენ, აახლებდნენ. იმათი მეფეები არასოდეს იყვნენ მაინცდამაინც მდიდრები და არასდროს ეძინათ მშვიდად. ხან მარჯვენა მეზობლის ემინოდათ, ხან – მარცხენასი, რადგანაც მათი ბევრს შურდა. ეს რა ლამაზი და კარგი ქვეყანააო, – ფიქრობდნენ. ეს რა ჭკვიანი ხალხიაო. ამ მეფეს როგორ უყვარს თავისი ხალხი და ამ ხალხს კი – მეფეო. არ მოსწონდათ, ბოლმით ივსებოდნენ და ელოდნენ შესაფერის დროს. მერე ეს დროც დგებოდა და ყველაფერი თავიდან იწყებოდა... მაგრამ ეს პატარა უმწვანესი განა ყოველთვის მარცხდებოდა?! ჰოდა, მაშინ მღეროდნენ და მერე როგორ! ტანზე ცხოველების ტყავს მოისხამდნენ, ნიღბებს იკეთებდნენ და ქუჩებში წარმოდგენებს მართავდნენ. შემდეგ ბედნიერად ცხოვრობდნენ, სანამ ისევ შემურდებოდა ვინმეს, ეს რა ლამაზი და კარგი ქვეყანააო...

პალომამ თვალებდასიებულიმა დახურა წიგნი. განა არ იცოდა? ყველაფერი ბავშვობიდანვე იცოდა, მაგრამ მარგოტის წიგნი ისე ჯადოსნურად იყო დანერილი, რომ ნაიკითხა, თითქოს თვითონ გამოიარა ეს გრძელი გზა, ყველაფერი თავის თავზე გამოსცადა და ახლა, ერთ ღამეში საოცრად გაზრდილი, ბავშვობაუკანმოტოვებული და მხრებჩამოყრილი იჯდა. ძალიან ეცოდებოდა მამა, იმიტომ, რომ ახლა მიხვდა, რა ძნელი იყო იმ ქვეყნის მეფობა, ასეთი ისტორია რომ ჰქონდა.

– ნუ ფიქრობ ასე, ნუ გეცოდება, – უთხრა დეიდამ, რომელიც შეუმჩნევლად შემოსულიყო, – რამდენადაც ვიცი, დემეტრი პირდაპირ ღმერთის

One day Paloma noticed a fruit-seller from The Greenest at the market. If so far she had felt herself freed from everything at her aunt's house, now she suddenly started missing everybody: her mother, father, and the plump hands of her little brother. Andrios' eyes started haunting her again and that day was the end of Paloma's peaceful sleep and sweet dreams. She would wake up several times during the night and see that her aunt wasn't asleep either. She was sitting at a small table writing something by candle-light. Once Paloma got up as well and started looking at the bookshelves. Then she took down that thick book - "The History of The Greenest"- and started reading.

She had never read anything as amazing before. In this book there was the entire past of one small country with its happinesses and its misfortunes. Cheerful people inhabited that country. They cultivated the land and planted gardens, they built houses and gathered the crops, they sang and laughed. Then some foreigner would come. He would destroy and ransack, burn, kill, kidnap and leave. The people stayed poor. The fathers never returned, the children were orphaned and they cried and cried. They were brought up by grieving women and old people and miraculously they grew up cheerful and happy. They rebuilt and renovated. Their kings were never too rich and they never slept peacefully. They were scared of their neighbours left and right, as a lot of people envied them. They thought what a beautiful and wonderful country it was, what clever people they were. The king loved his people and the people loved their king. The neighbours didn't like this, were green with envy and awaited the right moment. Then this moment came and everything started anew..... but this little Greenest didn't always lose. And then they sang, and how they sang! They put animal-skins around themselves, put on masks and acted performances in the streets. After that they lived happily until someone was jealous again of this beautiful and wonderful country...

Paloma closed the book. Her eyes were swollen. Hadn't she known that? She'd known everything since her childhood, but Margot's book was written so magically that having read it she had a feeling she had gone down that long road herself, had experienced everything, and now she was sitting as if she'd grown up in one night, with her childhood left behind and her head hanging down. She pitied her father so much, as she guessed how difficult it must have been to reign in a country with such a history.

- Don't think that, don't pity him, - said her aunt, who had entered the room unnoticed. - As far as I know Demetrius is God's chosen one: people

რჩეულია: ხალხი პატივის სცემს, კარგი შვილები ჰყავს, ცოლიც ძალიან უყვარს. მოკლედ, ბედნიერია. ხომ გითხარი, მეფეებში ეს დიდი იშვიათობაა.

პალომა დეიდას ჩაეხუტა და იმ ნაცნობ, ბავშვობის სურნელში ჩაიძირა. უცებ ისევ წიგნი გაახსენდა და გააყრუოლა. მარგოტის „უმწვანესის ისტორია“ ვალუნიასთან ბოლო ომზე წყდებოდა. ნეტავ, რა უნდა ამ უშველებელ ქვეყანას, რას ედავება მის პატარა სამშობლოს! ასეთი რა ხრიოკია, რომ უმწვანესის ვაშლები და ატმები მშვიდად ვერ აუტანია? არა, ამას, ალბათ, ვერ გაიგებს, თუ საკუთარი თვალით არ ნახა.

– უნდა ნავიდე, – უთხრა დეიდას.

იმანაც გაუღიმა და თავი დაუქნია.

როგორც მარგოტმა გამოთვალა, ცოტა ხანში ვალუნიისკენ მიმავალ „საჩუქრებით“ დატვირთულ ურემებს და ეტლებს ზუსტად მისი სახლის წინ ჩაატარებდნენ. მართლაც, ორი დღის შემდეგ ისინი დეიდის ქიშკართან მიჭრი-ალებდნენ. ბოლო ურემი რომ გაუსწორდათ, მარგოტს ცრემლები მოერიო.

– არ მინდა, რომ ნახვიდე. იცი, ეს სულ არ იქნება ადვილი.

– ვიცი, გული მიგრძნობს, გამიჭირდება, მაგრამ... – პალომამ აღარ დაასრულა, მეურმის შეუმჩნეველად, მოხერხებულად აძვრა და დიდ ფუთებს შორის მოკალათდა.

– მე ურმით ჩახჩახს ვგულისხმობდი, – გაუცინა დეიდამ.

– მეც, – მიუგო დისშვილმა და ხელი დაუქნია.

მეფის ასულს მთელი ღამე მშვიდად ეძინა. ურემი შეუჩერებლად აგრძელებდა გზას. ზემოთ ვარსკვლავებით მოჭყდილი ცა იყო, წინ კი უსასრულოდ გრძელი გზა. პალომა ქსოვილების დაკეცილ ნაჭრებზე იწვა. ურემი თანაბრად არწევდა, ზუსტად ისე, როგორც ბავშვობაში – გამზრდელი.

გვიან გაელვინა, უკვე შუადღე იყო. ციოდა, ეტყობოდა, რომ დეიდის სახლს და უმწვანესის მიდამოებსაც კარგა გვარიანად გასცდენოდა. გზის პირას უკვე უცხო ჯიშის ხეები ჩამწკრივებულიყო. ვილაცას შეცდომით ამ ურემზე ერთი ყუთი ვაშლი შემოედო. პალომამ ღამაზი, ნითელ-ყვითელი ნაყოფი ამოიღო. ვაშლის გემომ ყველაფერი თავიდან გაახსენა. უეცრად თავის თავზე ძალიან გაბრაზდა, ნეტავ, ჭკუა სად მქონდა, იმ ქვეყანაში ნასვლა რამ მაფიქრებინაო (ხომ იცით, მეფის ასულებს ხშირად ცვალებადი ხასიათი აქვთ). თავი საშინლად უცხოდ იგრძნო. მაინც რა სულელი ვარ, დავმჯდარვარ აქ, ერთ-ერთი მისართმევი საჩუქარივით და არხეინად ვაშლებს ვჭამო, – ჩაიჩურჩულა და გზას დაუნყო თვალიერება. შორს, რაღაც ქალაქის მსგავსი დაინახა, ჩუმად გახედა მეურმეს, არ შემნიშნოსო და ჩამოხტა. ურმები თვალს მიეფარა, პალომამ კი ლოდინი დაიწყო. დიდხანს იცდიდა, მაგრამ არაფერს და არავის ჩამოუვლია, უკან რომ გაჰყოლოდა. მაშინ ადგა და შორს რომ მოჩანდა, იმ ქალაქისაკენ ფეხით გაუყვა გზას.

respect him, he has wonderful children and he is fond of his wife. In short - he's happy. I've told you that is a great exception in kings.

Paloma embraced her aunt and sank into that familiar fragrance of childhood. Suddenly she remembered the book and shuddered. Margot's history of The Greenest stopped at the last war with Valunia. What did this huge country want from her tiny homeland? What barren land must it have to envy The Greenest its apples and peaches, not to be able to bear it calmly? No, she wouldn't understand it until she saw it with her own eyes.

- I have to go. - She told her aunt.

She smiled and nodded.

As Margot had calculated after a short while that the carts and carriages laden with tribute going to Valunia would pass exactly in front of her house. And so it was that a couple of days later they creaked by her aunt's gate. When the last cart drove past tears welled in Margot's eyes.

- I don't want you to go. You know this won't be easy at all.

- I know. I can feel it will be hard for me, but... - Paloma didn't finish, she climbed into the cart adroitly and sat between some large packages without the coachman noticing it.

- I meant the jolting of the cart. - The aunt smiled at her.

- Me too - answered the niece and waved goodbye to her.

The princess slept peacefully all night. The cart went on without stopping. The sky shone with myriads of stars and there was an endless road in front. Paloma lay on folded pieces of cloth. The cart cradled her just as her nanny used to in her childhood.

She woke up late in the afternoon. It was cold. She guessed that they had passed her aunt's house and the surroundings of The Greenest long ago. Apple trees of a strange sort stood along the road. Someone had put a large box of apples on the cart by mistake. Paloma took a lovely red and yellow apple. Its taste reminded her of everything again. Suddenly she got very angry with herself for having decided to go to that country (as you know princesses often have very changeable moods). She felt herself an alien here. "How stupid I am - sitting here like one of the gifts and eating apples blissfully," she murmured and started looking at the road. She made out something like a city in the distance, glanced stealthily at the cart-man, afraid that he would see her, and jumped off the cart. She soon lost sight of the carts and started waiting. She waited for a long time but nothing and nobody passed that she could ask for a lift back. At last she set off to the distant city on foot.

თვის ბოლოს ყველა მასწავლებელმა ერთხმად აღნიშნა, რომ პერკე გასაოცრად ნიჭიერი ბავშვი იყო. ამის შესახებ, დირექტორი პირადად ესაუბრა ანდრიოსს. აღფრთოვანებას ვერ მალავდა. ისიც უთხრა, თუმცა თქვენი დაკარგვა დიდი დანაკლისი იქნება ჩვენთვის, მინდა იცოდეთ, რომც წახვიდეთ, ამ ბიჭს ჩვენ ყურადღებას აღარ მოვაკლებთო. თვითონ სულ რომ არ უნდოდეს, ამას უსწავლელს როგორ დაეტოვებთ ან გადასახადს როგორ გამოვართმევთო. პირადად მე ვადევნებ თვალყურს მის განათლებასო.

ამ ამბავმა პერკეს სახლში დიდი სიხარული გამოიწვია. დედას მეზობლები ულოცავდნენ და ისიც ბედნიერებისაგან მეცხრე ცაზე იყო. ყველას არწმუნებდა, ეს ჩვენი სტუმრის დამსახურებაა, ნამდვილად ღმერთმა გამოგვიგზავნაო. ის, ღმერთის გამოგზავნილი კი, ამის გაგონებაზე მხრებს იჩეჩავდა, მე რა შუაში ვარო. ძალიან ახარებდა ბიჭის წარმატება, მაგრამ მარტო რომ რჩებოდა, მინც სევდიანად გამოიყურებოდა.

– ტყუილად არ გამიგონე, – უთხრა ერთხელ პერკემ, – ქალბატონ მარგოტთან სწორედ შენსავით ჩაფიქრებული ხალხი დადის. აბა, როგორ დაიჯერე, ვინმეს არ ვუყვარვარო. შენნაირები ხომ სანთლით საქებარნი არიან.

ანდრიოსმა ქოჩორი აუჩეჩა. ბიჭს გაელიმა და გააგრძელა:

– უბრალო ქალი არ გეგონოს, ოდესღაც სასახლეში ცხოვრობდა. თურმე მისი დისშვილი მეფის ასულია. ამას წინათ, დავინახე კიდევ, ბაზარში საყიდლებზე ვილაცასთან ერთად მოსულიყო. ეტყობა, სწორედ ის იყო უმწვანესის მეფის ასული.

ანდრიოსი შეკრთა.

– აბა, რას იგონებ?

– ჰო, ჩაცმულობით მაინცდამაინც პრინცესას არ ჰგავდა, მაგრამ ამბობენ, ის იყოო. თავის ქალაქშიც ასე დადის, ვითომც არაფერიარო.

ანდრიოსს სახეზე აღმური მოედო, მაგრამ მაინც მშვიდად უთხრა:

– აბა, მაჩვენე, სად ცხოვრობს ეგ შენი ქალბატონი.

მალე ისინი ტყეში მიაბიჯებდნენ. პერკე კმაყოფილი იყო, რომ, როგორც იქნა, დაუჯერეს და გაუთავებლად ლაპარაკობდა. ანდრიოსიც თავს უქნევდა, მაგრამ მისი ერთი სიტყვაც არ ესმოდა. ძნელი წარმოსადგენი იყო: თურმე რა ახლოს ყოფილა მისგან. მხოლოდ ეს ფოთლებით ხალიჩასავით მოფენილი მიწა და ტანწერილი ხეები ამორებდა. ტყე მალე გათავდა და იქვე პატარა სახლი გამოჩნდა.

ბიჭი ჭიკვართან დარჩა, ანდრიოსი კი ეზოში შევიდა. სახლის წინ, სკამზე წინსაფრიანი ქალი თვალდახუჭული მზეს ეფიცებოდა. ნაბიჯების ხმა რომ მოესმა, ჩაილაპარაკა, დღეს ხომ სამშაბათი არ არისო. მერე თვალები გაახილა. სულ არ გაჰკვირვებია უცხო ადამიანის დანახვა, პირიქით, მაშინვე და-

By the end of the month all the teachers had unanimously admitted that Perke was an amazingly bright child. The director personally talked to Andrios about this. He couldn't hide his ecstasy. He even told Andrios that although losing him would be a big loss for the school, even if he left they would keep an eye on the boy anyway. Even if he didn't want to study they wouldn't let him stay uneducated and wouldn't charge him any money. The director himself would watch over the boy's education.

This news caused great happiness in Perke's family. The neighbours congratulated his mother and she was in the seventh heaven with happiness. She assured everyone that this was thanks to their guest who had been sent by God. And the one sent by God shrugged his shoulders on hearing this, saying that he had nothing to do with it. He was very happy at the boy's success but he looked very sad when he was alone.

- You have to believe me, - Parke told him once - troubled people like you visit Lady Margot. How could you believe that someone doesn't love you? People like you are so rare.

Andrios tousled his hair. The boy smiled and went on.

- Don't think she is an ordinary woman. Once she used to live in the palace. They say her niece is a princess. I saw her a while ago at the market. She was with someone else. That must have been the princess of The Greenest.

Andrios was taken aback.

- What are you imagining?

- Yes, her clothes didn't look like those of a princess but people say it was her. She goes round her town like that too.

Andrios blushed, but responded calmly:

- Can you show me where that lady lives?

Soon they were marching through the wood. Perke was very content that in the end Andrios had followed his advice, and he carried on talking. Andrios nodded but couldn't hear a word the boy said. It was so hard to believe: she had been literally at his side. Only this land covered with leaves like a carpet and these thin trees separated them. Soon the wood ended and a small house emerged.

The boy stayed at the gate and Andrios went into the yard. In front of the house a woman in an apron was sitting on a chair basking in the sunshine with her eyes closed. When she heard the footsteps she was surprised, as it wasn't a Tuesday. She opened her eyes but wasn't disconcerted by the

ჯდომა შესთავაზა და მთელი ყურადღებით გისმენთო, – უთხრა. მაგრამ ანდრიოსმა პირის გაღება ვერც კი მოასწრო, ქალმა თვალი შეავლო და შესძახა, ზუსტად ისეთი ყოფილხართ, როგორიც წარმომედგინეთო. მამათქვენი ხომ ჯანმრთელად ბრძანდებო?

მოსული საშინლად დაიბნა, მაგრამ, ჩანს, ქალი მისგან არაფრის თქმას ელოდა. ხელები მუხლებზე დაიწყო, თვალებში ჩახედა და ახლა უკვე სრული დამაჯერებლობით თქვა:

– ის აქ აღარ არის. ვალუნიისკენ წავიდა, მაგრამ, როგორც ვხვდები, იქამდე ვერ მიაღწია. მეტს ვერაფერს გეტყვით.

ანდრიოსმა მადლობა გადაუხადა, ხელზე ეამბორა და ჭიშკრისაკენ გავარდა. პერკე მიხვდა, რომ რალაც უცნაური ხდებოდა და იქითობისას კრინტი აღარ დაუძრავს. ანდრიოსი კი გაოგნებული ფიქრობდა, ნეტავ, რატომ წავიდა პალომა ვალუნიისკენ, ნუთუ ჩემი ნახვა უნდოდაო. ასეთ ბედნიერებას ადვილად ვერ დაიჯერებდა, ამიტომ სრულიად დაბნეული ჩანდა. სოფელი რომ გამოჩნდა, შეჩერდა, დაიხარა და ბიჭს შუბლი შუბლზე მიაღო.

– უნდა წავიდე.

პერკე დუმდა, მერე გაელიმა:

– ვგრძნობდი, რომ ქალბატონი მარგოტის ნახვის შემდეგ მალე ნახვიდოდი. მეშინოდა კიდევ, მაგრამ აბა, რა უნდა მექნა?

– თუმცა ადრე ბავშვებს არ ვაკვირდებოდი, მაგრამ ნამდვილად ვიცი, შენ ამქვეყნად ყველაზე ჭკვიანი ბიჭი ხარ, – უთხრა ანდრიოსმა.

მეორე დღეს ყველა მოსწავლის სამწუხაროდ, გეოგრაფიის მასწავლებელმა უკანასკნელი გაკვეთილი ჩაატარა, ბავშვებს და დირექტორს დაემშვიდობა, სახლში დაბრუნდა და თავისი სამგზავრო ჩანთის ჩალაგებას შეუდგა. ბიჭი იქვე იჯდა და დალონებული ადევნებდა თვალ-ყურს. ცოტა ხნის შემდეგ ჰკითხა:

– საით მიდიხარ?

– საიდანაც მოვედი, ვალუნიისკენ მიმავალ გზას უნდა დავადგე.

– იქაური ხარ?

ანდრიოსმა თავი დაუქნია.

– კიდევ კარგი, აქედან ვალუნიამდე მეორე გზაც მიდის, თორემ ახლა უმწვანესთან გავლა ალბათ სახიფათოა. ისტორიის მასწავლებელმა გვითხრა, გუმინ იქ ომი დაიწყო.

ამ სიტყვების გაგონებაზე ანდრიოსს ცივმა ოფლმა დაასხა. ბარგის ჩალაგებას თავი მიანება და იქვე, სანოლზე ჩამოჯდა. „ნუთუ მამამ მაინც ჩაიღინა ეს?“ ამის პასუხად თითქოს გამყინავი ხმა ჩაესმოდა: ამდენი ხანი ასეთ შემთხვევას ველოდი და აბა, რას ვიზამდიო. ბოლოს, მოთმინება მოიკრიბა და ბიჭს დაწვრილებით გამოჰკითხა, რაც იცოდა. იმან კი, რა თქმა უნდა, ყველაფერი

stranger at all. On the contrary, she offered him a chair at once and told him that she was listening to him carefully. But no sooner had Andrios opened his mouth than she looked at him and exclaimed that he looked exactly as she had imagined. Then she asked him how his father was.

The guest was very confused but the woman didn't seem to be waiting for an answer. She put her hands on her knees, looked into his eyes and said with confidence:

- She's not here any more. She went to Valunia, but I don't suppose she has reached it yet. I can't tell you anything else.

Andrios thanked her, kissed her hand and ran to the gate. Perke guessed that something strange was going on and didn't utter a word on their way back. Andrios wondered why Paloma might have gone to Valunia, could it be possible that she wanted to see him? He couldn't believe in such a wonderful thing, so he was totally confused. When the village appeared in the distance he stopped, bent down and put his hand in the boy's.

- I have to go.

Perke was silent, then smiled:

- I knew you'd go soon after your visit to Lady Margot's. I was afraid of that but what could I do?

- Although I have never before observed children I'm quite sure you're the cleverest boy in the world.- Andrios said.

The next day, unfortunately for every student, the geography teacher gave his last lesson, said goodbye to the children and the director, went home and started packing his suitcase. The boy was sitting nearby watching him. Then he asked:

- Where are you going to?

- Where I've come from. I have to go to Valunia.

- Are you from there?

Andrios nodded.

- It's a good thing there's another road to Valunia too, as it could be quite dangerous to pass near The Greenest now. Our history teacher has told us that war began there yesterday.

Andrios broke out in a cold sweat on hearing these words. He stopped packing and sat on the bed. "I can't believe my father has done this! (A shrill voice kept ringing in his ears: "I've been waiting for such a moment for so long, so what else could I do?"). In the end he gathered all his patience and asked the boy to tell him in detail everything he knew. And he of course knew

იცოდა. უმწვანესს აქამდე მათთვის უცნობი ქვეყნის დიდი ჯარი დასხმოდა თავს. არავინ იცოდა, საიდან და როგორ გაჩნდნენ ასე მოულოდნელად.

ამის შემდეგ, ანდრიოსი პერკესათვის სრულიად გაუგებრად იქცეოდა. ჯერ, რატომღაც, შვებით ამოისუნთქა, მერე თითქმის ბოლომდე ჩალაგებული ბარგი დაუფიქრებლად ამოყარა და ჩანთის ფსკერიდან ნაირ-ნაირი იარაღი ამოაძვრინა. დანარჩენი ყველაფერი უკანვე ჩატენა და რადგან გასამგზავრებლად უკვე ჩაცმული იყო, იარაღიც აისხა. პერკე გაშტერებული შესცქეროდა. განა ხშირად ნახავ შეიარაღებულ გეოგრაფიის მასწავლებელს? ბოლოს ძლივს ამოღერდა:

– შენ რა, გზაზე ყაჩაღების გეშინია, თუ..?

ანდრიოსმა გაულიმა და ცხვირზე ნკიპურტი ნაჰკრა.

– მართლა საომრად მიდიხარ?

იმან თავი დაუქნია.

– კი, მაგრამ, რატომ?

იმან ისევ გაულიმა და მხრები აიჩეჩა.

–ჰოო, ამას კი ვერ გავიგებ, ეტყობა ჯერ მართლა პატარა ვარ, მაგრამ სულ ასეთი ხომ არ ვიქნები? – ეშმაკურად ჩაილაპარაკა ბიჭმა და დედასთან გაიქცა.

ქალმა რომ გაიგო, ჩვენი მდგმური ომში მიდისო, ცრემლები ლაპალუპით ნამოუვიდა. ანდრიოსმა, როგორც შეძლო, დაამშვიდა და გამოემშვიდობა.

პერკემ სოფლის ბოლომდე გააცილა. ცრემლები ახრჩობდა, მაგრამ როგორღაც ითმენდა. იქ, გზის გასაყართან ანდრიოსმა ხელები მოჰხვია, აბა, შენ იციო, აკოცა და წავიდა. ცოტა რომ გაიარა, უკნიდან ვილაცის აჩქარებული ნაბიჯის ხმა მოესმა.

– მისთერ! – დაუძახა ბიჭმა, ზუსტად ისე, როგორც პირველად.

ანდრიოსი შემობრუნდა.

– იმის კითხვა დამავინწყდა, იმ სკოლაში იარაღის ხმარებასაც თუ გასწავლიდნენ? – ჰკითხა აქომინებულმა.

– მასწავლიდნენ.

– მერედა, როგორ სწავლობდი?

– სხვა ყველაფერზე უკეთ.

– ჰოო? მაშინ, ალბათ, აუცილებლად ისევ შეეხვდებით, – გაიბადრა ბიჭი, მაგრამ თუმცა მგზავრმა ველარ დაინახა, ერთი პატარა ცრემლი მაინც ჩამოუგორდა.

პალომა ქუჩაში მიაბიჯებდა. ძალიან უცნაური ქალაქი ჩანდა. ძირს ქვაფენილის ნაცვლად ერთიანი, ნაცრისფერი მასა იყო დაგებული. ყველა სახლი მუქი ფერის იყო და ერთმანეთს წააგავდა. ხეებისათვის ძირში წაესხიპათ ტოტები და ხელებნაჭრილი ადამიანებივით იდგნენ ქუჩის გაყოლებაზე. რუხ ტანსაცმელში გამონყობილი, ცხვირჩამოშვებული ხალხი დადიოდა. ერთმანეთს თითქმის არავინ ესალმებოდა და არ უღიმოდა.

everything. A huge army from a strange country had attacked The Greenest. Nobody knew where from nor how they had come so unexpectedly.

After that Andrios behaved so strangely that Perke couldn't understand anything. First he breathed with relief for some reason, then he turned his packed bag inside out and took out different sorts of weapons from the bottom of his bag. Then he put everything else back and as he was already dressed in his travelling clothes he got armed. Perke was looking at him in amazement. It's not a usual sight - an armed geography teacher. At last he mumbled.

- Are you afraid of robbers on the road, or ...?

Andrios smiled and pinched him on the nose.

- Are you really going to fight?

He nodded.

- But why?

He smiled again and shrugged his shoulders.

- Well, I can't understand this, I may be very small after all, but I'm not going to stay so small forever - said the boy roguishly and ran to his mother.

When the woman learnt that their tenant was going to the war tears ran down her cheeks. Andrios reassured her and said goodbye.

Perke saw him off at the end of the village. Tears were choking him but he didn't show it. At the crossroads Andrios held him in his arms, kissed him and left. A few seconds later he heard someone's hurried steps.

- Mister! - called out the boy just as he had done the first time.

Andrios turned round.

- I forgot to ask, did they teach you how to use weapons in that school?
- he asked, out of breath.

- They did.

- How did you study?

- Better than anything else.

- Well, see you around then - smiled the boy, but one small tear still rolled down his cheek, although the wanderer didn't notice that.

Paloma was walking through the streets. It was a very strange town. There was some grey stuff everywhere instead of pavement. All the houses were dark and resembled one another. Branches had been cut low on the trees, which stood along the street like armless people. People walked in the streets dressed in grey, pulling long faces. They didn't greet each other and almost never smiled.

პალომას ძალიან შიოდა. როგორც კი პატარა სასადილოს მოჰკრა თვალი, კარი შეაღო და დახლთან მივიდა. მაგრამ გამყიდველმა მისი ფული რომ დაინახა, მხრები გაკვირვებით აჩეჩა, ასეთს პირველად ვხედავ და ვერაფერს მოგყიდო. თან მოყავისფრო მონეტა დაანახა, ჩვენ მხოლოდ ამას ვიღებთო.

პალომა სასონარკვეთილი გამოვიდა. არ ვიცი, დაღლილობისაგან, შიმშილისაგან თუ შიშისაგან მუხლები უკანკალებდა. იქვე, ქუჩის ბოლოს პატარა სკვერი შენიშნა და მერხზე ჩამოჯდა. თავი ხელებში ჩაერგო და გამალებული ფიქრობდა. ცდილობდა, რამე ეღონა, რომ სახლში ან დეიდასთან დაბრუნებულიყო, მაგრამ სანუგეშო აზრი არ მოსდიოდა. სამაგიეროდ, თავი გვარიანად ასტიკოვდა. უცებ ვილაცამ მხარზე ხელი დაადო. შეშინებულმა აიხედა და დაბალი, ზოლიან კოსტუმში გამოწყობილი კაცი დაინახა. მკაცრად დასცქეროდა, ბოლოს ჰკითხა:

– მონმობა გაქვს?
– რა ბრძანეთ? – ვერ გაუგო პალომამ.
– ვინაობის მონმობა თუ გაქვს-მეთქი.
– არა.
– არც აქაური ნესები იცი, რა თქმა უნდა, – კმაყოფილებით ჩაიცინა კაცმა.

– არა, – სულ დაიბნა პალომა.
– ჩვენთან მონმობის გარეშე სიარული არ შეიძლება. თუ აქაური არა ხარ, მაშინ დღეში ათი მონეტა უნდა გადაიხადო.

კაცი პასუხს დაელოდა და როცა პალომამ ხმა არ ამოიღო, განაგრძო:

– თუ არც ფული გაქვს, დაგიჭერენ, სანამ ვინმე პატრონი გამოგიჩინდება და ყველა აქ გატარებული დღის ფულს გადაგიხდის.

მეფის ასული დუმდა, უბრალოდ, არ იცოდა, რა ეთქვა.

– სადაცაა პატრული გამოივლის და გვიან იქნება. ერთი შეხედვისთანავე გეტყობა, რომ უცხოელი ხარ, – თქვა კაცმა, ხელი ჩასჭიდა და წაყვანა დაუპირა.

პალომა გაუძალიანდა. წამოდი, სახლში რაიმე საქმეს გამოგიძებნი, საპყრობილეში ჯდომას არ გირჩევენიაო? – ჩასძახა კაცმა და უფრო ღონივრად მოქაჩა. თუმცა პალომას ციხე არასდროს ენახა, მაინც იფიქრა, ალბათ იქ ყოფნას ყველაფერი სჯობსო და წალასლასდა. კაცს თითქმის ძალით მიჰყავდა, იმას კი ცრემლები ჩამოსდიოდა. უხმოდ ტიროდა, მაგრამ ლამის იყო გული გასკდომოდა. ასე ძალიან ჯერ არასდროს შეშინებია. აბა, როგორი საქმე იყო: თურმე ასეთ საშინელ ადგილას მოხვედრილა და ეს ბოროტი კაციც სადღაც მიათრევდა.

ეს კაცი მართლაც არ იყო კეთილი. მას პალომას ბედი სულ არ ანუხებდა. უბრალოდ, სასადილოში შენიშნა, დაბნეული და უპატრონო რომ იყო და

Paloma was starving. As soon as she spotted a small tavern she opened the door and walked to the counter. But when the salesman saw her money he shrugged his shoulders and said he had never before seen such money and that he couldn't sell anything to her. Then he showed her a brownish coin, saying that this was the only money they accepted.

Paloma went out in despair. Her knees trembled. I'm not quite sure why, either because she was tired, hungry or frightened. She saw a small park at the end of the street and sat down on a bench. She held her head in her hands and thought rapidly. She was trying to think of the way to return home or to her aunt's place, but she could think of nothing. She had a splitting headache. Suddenly someone put a hand on her shoulder. She looked up in panic and saw a short man dressed in a striped suit. He looked down at her severely and then asked:

- Do you have a card?

- Pardon? - Paloma couldn't understand.

- I was asking if you had an identity card.

- No.

- And of course you don't know anything about our rules - chuckled the man with satisfaction.

- No - Paloma was confused.

- You can't walk about without an identity card here. If you are a foreigner you have to pay 10 coins a day.

The man waited for an answer but as Paloma didn't utter a word he went on:

- If you haven't got any money you will be arrested until someone appears who will pay for all the days you've spent here.

The princess remained silent, she just didn't know what to say.

- Now the patrol will come and it will be too late. It is clear at first glance that you are a foreigner - said the man, who took her arm and tried to take her with him.

Paloma resisted. Come on! I'll find some work for you to do at home. Don't you prefer that to sitting in jail? - The man shouted and pulled her more strongly. Although Paloma had never seen a prison before she thought anything would be better than that and dragged her feet. The man was taking her somewhere almost by force and tears rolled down her face. She was crying quietly but she was scared out of her wits. She had never been so frightened before. That's how things were here! She had come to such a nasty place and this evil man was taking her somewhere.

Paloma was right. This man wasn't kind at all. He couldn't care less what happened to Paloma. He had just noticed in the tavern that she was con-

იფიქრა, მგონი, უფასო მოსამსახურე ვიშოვეო. ძალიან ძუნწი იყო და დიდი ხანია, ამაზე ოცნებობდა. ღარიბი სულაც არ გახლდათ, მაგრამ ყოველი მონეტის გადახდაზე გული მწუხარებით ევსებოდა. ცოლ-შვილი არ ჰყავდა, მარტოდმარტო ცხოვრობდა დიდ, ორსართულიან სახლში. თუმცა ისიც რუხი იყო, ბევრ სხვას სჯობდა.

მალე მივიდნენ კიდევ. კაცმა პალომა შეიყვანა და კარი უამრავი საკეტით ჩარაზა. ახლალა შეამჩნია მისი ცრემლები.

– ნუ ტირი. არც იცი, რას გადაგარჩინე. ახლა კი ერთ-ერთ სანიმუშო მოქალაქესთან ხარ.

პალომამ გოცვებით შეხედა.

– კი მაგრამ, როგორ მოხვდი აქ ისე, რომ არც კი იცი, სადა ხარ. ეს ხომ სანიმუშოთა ქალაქია.

– ეგ რას ნიშნავს?

– აქ ადამიანს სანიმუშობა მოეთხოვება. არ არის კარგი, იყო ცოტა ასეთი ან ისეთი. უნდა იყო სანიმუშოდ ნიჭიერი, სანიმუშოდ მონესრიგებული ან სანიმუშოდ ზარმაცი, სანიმუშოდ უკმეხი და ასე შემდეგ. მართალია, ამას ყველა ვერ ახერხებს, მაგრამ მე ზუსტად ასეთი ვარ. ჩემნაირებს ყველა პატივს სცემს, ასე რომ, უნდა გიხაროდეს, ჩემთან რომ მოხვდი და არა ვინმე რიგით ადამიანთან.

კაცმა ბუხარი აანთო. ოთახი ღამაზად მონყობილი და კარგად დალაგებული აღმოჩნდა. ამიტომ, მეფის ასულმა იფიქრა, აქაურობის პატრონი, ალბათ, სანიმუშოდ მონესრიგებულად ითვლებო. ამასობაში კაცმა საქმიანობა მოათავა და მაგიდას მიუჯდა. აბა, მაჩვენე, როგორი ფული გაქვსო, – უთხრა პალომას. მეფის ასულმა ერთი მონეტა გაუწოდა. კაცმა დახედა თუ არა, ნამოიძახა:

– ოჰ, ეს უმწვანესი ფულია. იქიდან ხარ?

პალომამ თავი დაუქნია. ცოტა გახალისდა მშობლიური სიტყვა რომ გაიგონა. მე იუველირი ვარ და მონეტებშიც კარგად ვერკვევიო, – თქვა კაცმა (იმ ქალაქში ოქრომჭედელს იუველირს ეძახდნენ). ყურადღებით ათვალეირებდა ფულს და სახეზე კმაყოფილი ღიმილი დასათამაშებდა. ეს, ალბათ, ქალაქის სანიმუშო იუველირიანო, ფიქრობდა პალომა, იქნებ, რომ ვუთხრა ვინცა ვარ, გაუხარდეს და სამშვიდობოს გამიყვანოსო. მაგრამ შიში ჯერ არ განელეზობდა, ამიტომ გადანყვიტა, ცოტა ხანს დაეაკვირდებო.

კაცმა მონეტა ჯიბეში ჩაიდო და ცბიერად გაუღიმა.

– აბა, ახლა მითხარი, რისი კეთება შეგიძლია. სახლის დალაგება, ქურჭლის და სარეცხის რეცხვა, ალბათ, იცი.

– არა, – თავი გააქნია პალომამ.

იუველირმა ბევრი რამ ჩამოუთვალა, მაგრამ მეფის ასული გაჯიუტდა, არაფერი ვიცო. თუმცა ძველებურად ემინოდა, საშინლად არ უნდოდა ამ ბოროტად მოღიმა-

fused and homeless and thought that he might have found a free housemaid. He was very mean and had been dreaming about that for a long time. He wasn't poor but his heart filled with sorrow on spending every coin. He had no family and lived alone in a big two-storey house. Although it was grey too it was better than a lot of other houses.

They soon reached his home. The man let Paloma in and locked the door with numerous locks. He now noticed Paloma's tears.

- Don't cry. You don't know what I've just saved you from. Now you are in the house of a perfect citizen.

Paloma looked at him in amazement.

- How did you happen to come here without even knowing where you are? This is the city of perfect people.

- What does that mean?

- Here people are required to be perfect. It's not nice to be a little of something. You should be perfectly gifted, perfectly tidy or perfectly idle, perfectly rude etc. It is true not everyone manages that, but I am precisely such a man. Everyone respects people like me, so you should be glad to have found yourself in my place and not in the house of someone ordinary.

The man lit the fire. The room turned out to be nicely furnished and well-kept. So Paloma thought that her host must have been regarded as perfectly tidy. Meanwhile the man finished his work and sat at the table. He asked Paloma to show him what kind of money she had. The princess handed him one coin. As soon as the man looked at it he cried:

- Oh, this is The Greenest's currency. Are you from there?

Paloma nodded. She cheered up at hearing familiar words. "I'm a jeweller and I'm quite good with coins as well," said the man. (In that city people called goldsmiths jewellers). He observed the money carefully with a smile of satisfaction on his face. Paloma thought he might be the most perfect jeweller in the city. Maybe he could take her safely out of the city if she told him who she was, but she was still a little bit scared so she decided to watch him for a while.

The man put the coin into his packet and smiled at her slyly.

- Now tell me what you can do around the house. You can probably clean the house, wash and do the washing up.

- No, Paloma shook her head.

The jeweller listed a lot of things but the princess kept saying stubbornly that she could do nothing. Although she was still frightened she had

რი კაცისათვის რამე გაეკეთებინა. ის კი უფრო და უფრო ბრაზდებოდა. აბა, რა გამოვიდა, მუქთამჭამელი სახლში რად სჭირდებოდა? არ მეგონა, უმწვანესში ეგეთი არაფრისმაქნისი ხალხი თუ ცხოვრობდაო, – საშინლად ნაწყენი იყო.

– დიდი ვინმე ბრძანდები. ასე როგორ გაგზარდეს? უკვე გასათხოვარი ხარ და არაფრის კეთება იცი. არც ლამაზი ხარ, თუმცა... – კაცი მიაშტერდა და კარგა ხანს აკვირდებოდა, – ლამაზი არა, მაგრამ სანიმუშოდ მომხიბვლელი ხარ, – თქვა და გაიფიქრა, მერე რა, მე რაში გამომადგება, მაინც ამ სახლში უნდა ვმალოო.

პალომა მიხვდა, თავს არ დამანებებსო და გადანყვიტა ეთქვა, რალაც მაინც შემიძლია, თუნდაც ხატვაო. ეგ რაში მჭირდებაო, – ჩაიბურღლუნა იუველირმა. მერე ადგა, მეფის ასულს საჭმელი მისცა, სანოლი ოთახი მიუჩინა და რადგანაც გვიან იყო, თვითონაც დასაძინებლად წაბანცალდა.

პატარა ოთახში ერთი ლოგინი და კარადა ძლივს ეტეოდა. ფანჯარაც უჩვეულოდ ვიწრო და მუქი, დაბინდულმინებიანი ჰქონდა. თუმცა პალომას ეგონა, თვალს რა მომახუჭინებსო, როგორც კი გაუხდელად წამოწვა, ვერაფრის გაფიქრება მოასწრო, იმნამსვე მკედარივით დაეძინა. რომ გამოეღვიძა, წინა დღის ამბები სიზმარივით ახსოვდა, მაგრამ უცნაურმა ფანჯარამ უცბად გამოაფხიზლა და ყველაფერი გაახსენა. უკვე გადანყვიტილი ჰქონდა, რომ ამ კაცის მოსამსახურე არაფრის დიდებით გახდებოდა, მაგრამ რალაც გზა მაინც უნდა ეპოვა. იქნებ მართლა უთხრას, ვინც არის? საკუთარ თავზე ბრაზობდა, რამ წამომიყვანა ამსიშორეზე, რა სულელი ვარ, დეიდას რატომ დაუუჯერეო. თუმცა რა დაუჯერა, განა დეიდამ უთხრა, ვალუნიაში წადი და ნახე იქ რა ხდებაო? ან განა საერთოდ რამე ურჩია? არაფერი. იგი ჩვეულებრივად ესაუბრებოდა, მაგრამ თავისდაუნებურად იმას უღებდა გონებაში, რაც თვითონ სწამდა. პალომას გაელიმა. დეიდის გახსენებაზე გული სითბოთი აევსო. მგონი, მართლა ჯადოქარიაო, – გაიფიქრა. მერე გამბედაობა მოიკრიფა და ქვევით, პირველ სართულზე ჩავიდა.

ოქრომჭედელი მაგიდაზე თითებს ათამამებდა. პალომა რომ დაინახა, უთხრა, კარგად გახსოვდეს, არავინ უნდა იცოდეს შენი აქ ყოფნა, მაინცდამაინც ხშირად ფანჯარასთან ნუ მიხვალ, თორემ, თუ გაიგეს, რომ უფულო უცხოელი ხარ, საშინელ დღეში ჩავარდებიო.

– ჩვენ ძალიან მკაცრი კანონები გვაქვს. უკვე ერთი წელია, რაც მეფე თავიდან მოვიშორეთ და წესრიგიც დაეამყარეთ.

– როგორ თუ თავიდან მოიშორეთ? – გაოცდა პალომა.

– ჰო, მეფის მთელი ოჯახი ერთ უკაცრიელ კუნძულზე გადავსვით და დავტოვეთ. ისეთი გადაკარგული ადგილია, არცერთი გემი იქ არ ჩაივლის. ჰოდა, იმათ, მოგეხსენება, არაფრის კეთება იციან და აქამდე, ალბათ, შიმშილით დაიხოცნენ კიდევ, – გაბრწყინებული სახით ჰყვებოდა იუველირი, – ეს ყველაფერი ჩვენი ქალაქის სანიმუშო მოქალაქეებმა გვაკეთეთ და ძალიან ვამაყობთ.

no wish to do anything for this man with the evil grin. And he was getting angrier and angrier. What did he need this sponger at home for? "I didn't know such lazy people lived in The Greenest." He was very upset.

- Who do you think you are? How could they bring you up in such a manner? You are old enough to get married and you can do literally nothing. And you are not pretty at all, though...- the man stared at her for a long time, - not exactly pretty but you are perfectly charming, - he said and thought that he couldn't make use of her anyway and had to hide her in this house.

Paloma realised that he wasn't going to leave her alone and decided to confess that she could do at least something, painting for instance. "What do I need that for?" the jeweller muttered. Then he stood up, gave the princess some food, led her to her bedroom and then, as it was already late, he went to bed himself too. There was just enough room for a bed and a wardrobe in the small room. The window was unusually narrow and obscure with dark glass. Although Paloma thought she wouldn't sleep a wink, as soon as she lay on the bed without taking her clothes off she didn't even have time to think of anything, she fell asleep right away. When she woke up she thought the previous day had been a dream but the unusual window made her come to at once and she remembered everything. She had already decided that she wouldn't be a housemaid to this man, but she had to find a way out. Maybe she should tell him who she was? She was so angry with herself for coming so far like a fool and for following her aunt's advice. But did her aunt tell her to go to Valunia and see what was going on there? Or did she advise her anything at all? Nothing. She just talked to her, but without realising it she put into her mind whatever she herself believed in. Paloma smiled. Her heart warmed at remembering her aunt. "She must really be a magician," she thought, then she gathered all her courage and went downstairs.

The goldsmith was tapping his fingers on the table. When he saw Paloma he reminded her that not a soul should know she was there, warned her not to go to the window very often, otherwise if people learnt she was a penniless foreigner she would be in real danger.

- We have very strict rules. It's only one year since we got rid of our king and established order.

- What do you mean by getting rid of ? - Paloma was amazed.

- Well, we had the king's whole family taken to a desert island and left there. It's such a remote place that no ship is going to pass it. You know, they can't do anything and probably have starved to death by now - the jeweller was saying with a happy smile - we, the perfect people of our city, have done this and we're very proud of it.

სასონარკვეთილი მეფის ასული სკამზე დაეშვა.

- როგორც ვიცი, შენი ქვეყანა ჯერ ისევ მეფეს ემორჩილება.

- დიახ... მაგრამ, ჩვენ ხალხს ძალიან უყვარს თავისი ხელმწიფე...

- ყველა მეფე სულელია, აბა, როგორ შეიძლება მათ ჭკუაზე სიარული, - გაანყევტინა იუველირმა, საათზე დაიხედა და აჩქარდა. მერე კიდევ ერთხელ გააფრთხილა, ფანჯარაში ყურებას ნუ დაიწყებო და სამსახურისაკენ გასნია. რა თქმა უნდა, მხოლოდ საკუთარი თავი ადარდებდა. უცხოელის დამალვის ამბავი რომ გამჟღავნებულყო, წესის დარღვევისათვის დიდი ჯარიმის გადახდა არ ასცდებოდა. მას კი ჯერ არ დაკარგოდა იმედი, რომ ამ უპატრონო ადამიანისგან რაიმე სარგებელს ნახავდა. ამ ფიქრებში გართული მიადგა თავის მაღაზიას, რომელიც იქვე ახლოს ჰქონდა.

აქ ნაირნაირი ოქროს და ვერცხლის ნაკეთობა იყიდებოდა. უამრავი ძვირფასი თვლებით მოჭედილი ბეჭედი, საყურე, სამაჯური და ძენკვი ბრწყინავდა დახლზე, მინის ქვეშ. მყიდველიც ნარჩინებული, მდიდარი ხალხი იყო. ერთ კუთხეში კი იაფფასიანი საოჯახო ნივთები ენყო: ხის შანდლები, ფაიფურის ლარნაკები და ჭალები, ამიტომ ზოგჯერ უბრალო გამვლელიც შეივლიდა და რამეს იყიდდა ხოლმე. მოკლედ, იუველირი ვაჭრობით უკმაყოფილო არ იყო, მაგრამ გამყიდველისათვის ხელფასის გადახდა ენანებოდა და დახლშიც თვითონ იდგა. მუშტარს მლიქვნელურად უღიმოდა და ნაირნაირ საქონელს სთავაზობდა.

იმ დღეს სულ თავის „სტუმარზე“ ფიქრობდა. ძირითადად ის ანუხებდა, მოსამსახურედ რომ არ ვარგოდა. ვერ გადაენწყვიტა, ეყიდა მისთვის საღებავები თუ არა. მერედა, განა იაფი ღირდა? ჰოდა, რომ არაფერში გამოსდგომოდა მისი ხატვა, ხომ ფულის გადაყრა გამოუვიდოდა.

პალომა კი ამასობაში ისევ ისე იჯდა სკამზე, როგორც ოქრომჭედელმა დატოვა. იქაური მეფის ამბავმა ყველა იმედი დაუკარგა და ახლა წარმოდგენაც არ შეეძლო, რა ელოდა, მის ვინაობას თუ გაიგებდნენ.

შებინდებისას კაცი დაბრუნდა. ხელში საღებავები და დიდი თეთრი მუყაო ეჭირა. მაგიდას მიუჯდა და მუყაო პატარ-პატარა ოთხკუთხედ ნაჭრებად დაჭრა.

- ჩვენს ქალაქში ძალიან უყვართ წერილების წერა. ბარათები კი არ იშოვება, თან ძვირი ღირს. თუ შენ ერთ მხარეს რაიმე საინტერესოს დახატავ, უკან კი ხაზებს გავავლებ, იქნებ, გაიყიდოს კიდევ. ოღონდ ძალიან უნდა მოინდომო, რაიმე ნაცნობი და სასიამოვნო უნდა დახატო.

პალომამ ერთი ნაჭერი აიღო და ხატვას შეუდგა. კაცი თავზე ადგა, აბა, ვნახო, მართლა თუ ეხერხება, ვინ იცის, მოტყუებული დავერჩეო. მეფის ასულმა მწვანე ხეები, ბუჩქები, ლურჯი მდინარე და ცისფერი ცა დახატა. იუველირის ეჭვები გაუქრა, დარდი გულიდან გადაეყარა, მაგრამ მაინც დაინუნა: არა, ეს ჩვენს ხალხს არ მოეწონება. ეს სულ არ არის ნაცნობი. სჯობს ისეთი ქუჩები და სახლები დახატო, როგორიც სინამდვილეში არისო. და როცა პალომამ ხელი ფერადი საღებავებისაკენ გაიწოდა, კაცმა შეაჩერა, ხომ

The princess sat down on a chair in despair.

- As far as I know your country has obeyed its king so far.

- Yes...but our people love their king very much...

- All kings are fools, how can one follow them, - the jeweller interrupted her, then he glanced at his watch and hurriedly stood up. Then he warned her again not to look out of the window and went to work. He cared only about himself of course. If it were revealed that he was hiding a foreigner he would have to pay a big fine for breaking the rule. And he hadn't yet lost hope of getting some benefit from this homeless person. He reached his shop, which was nearby, lost in these thoughts.

Silver and golden goods of various kinds were sold here. Loads of rings, ear-rings, bracelets and necklaces adorned with precious stones sparkled under the glass on the counter. And the customers were rich noblemen. In one corner there were cheap consumer goods as well: wooden candlesticks, china vases and chandeliers so that sometimes a commoner would also go into the shop and buy something. In short, the jeweller wasn't dissatisfied with the trade, but he was too mean to pay a shop assistant so he himself stood himself behind the counter. He smiled hypocritically at the customers and offered them various things.

That day he thought about his "guest". The main thing that bothered him was that she was unfit to be a housemaid. He couldn't decide whether to buy her some paints. They were not cheap! What if he didn't profit from her painting? That would be an awful waste of money.

Meanwhile Paloma was sitting on the chair where the goldsmith had left her. The story of that king made her lose all hope. She couldn't even imagine what awaited her if they learnt who she was.

The man returned at dusk. He sat at the table and cut some card into small squares.

- In this city people love writing letters and postcards are hard to find and they're so expensive. If you paint something on one side and draw lines on the other it might sell. But you have to do your best and paint something familiar and pleasant.

Paloma took one square and started painting. The man stood over her to see if she was really good at it. He didn't want to be made a fool of. The princess painted green trees, bushes, a blue river and the azure sky. The jeweller had no more suspicions and he cheered up but he still found a fault: "No, our people won't like this. This is not familiar at all. It would be better if you painted the streets and houses as they are in reality. And when Paloma reached her hand towards the multi-coloured paints the man stopped her-

გითხარი, როგორც სინამდვილეშია, ყველაფერი ნაცრისფერებში უნდა იყოს. პალომამაც დახატა ნაცრისფერი ქუჩა, ნაცრისფერი სახლები, ნაცრისფერი ურნები, ნაცრისფერი ლამპიონები და ნაცრისფერივე ცა. ბოლოს კი ველარ მოითმინა და ცაზე ყვითელი მზე მიახატა. იუველირმა ნახატი ხელში აიღო და კმაყოფილმა შეათვალიერა. მზე კი არ მოენონა.

- რა ვქნათ, მზე ხომ არ შეიძლება ნაცრისფერი იყოს? - ეშმაკურად აიჩჩა მხრები მხატვარმა.

- ჰო, მაგრამ შეიძლებოდა სულაც არ დაგეხატა, ან ღრუბელი ჩამოგეფარებინა, - ბუზლუნებდა კაცი, მაგრამ მაინც გახარებული ჩანდა. მერე უთხრა, სანამ დაიძინებ, ხუთი ცალი ზუსტად ასეთი, ოლონდ უმზეო სურათი დამიხატე და ხვალვე დავდებ მაღაზიაშიო. პალომასაც სხვა რა უნდა ექნა, დახატა და გასაშრობად ბუხართან დაანყო. მერე თავის ოთახში ავიდა და ფრთხილად გაიხედა ფანჯრიდან. ქუჩაში კაციშვილი არ ჭაჭანებდა. ვინრო ფანჯრებში მუქი სინათლეები ენთო. ძირს ლამპიონების ნაცრისფერი შუქი ეცემოდა. ესეც სანიმუშოთა ქალაქი. გეოგრაფია კარგად იცოდა, ამ ქალაქზე კი არაფერი ახსოვდა. ალბათ, მეფე რომ მოიშორეს სანიმუშო მოქალაქეებმა, სახელიც მაშინ შეუცვალესო, გაიფიქრა და ნალვლიანად გაელიმა. არა, აქედან თავის დაღწევა ძალიან ძნელი ჩანდა, თითქმის შეუძლებელი იყო. პალომა ატირდა, მაგრამ თურმე მომდევნო დღეებში უარესი ელოდა. იუველირის გასახარად ხუთივე უმზეო ბარათი გაიყიდა და პალომასაც მთელი კვირა ერთი და იმავეს ხატვამ მოუწია. ეს ძალიან ძნელი აღმოჩნდა. ამას, ალბათ, სახლის ლაგება და ჭურჭლის რეცხვა სჯობდა. ოცდაათი ერთი და იგივე უფერული სურათი დახატა. იუველირს კი ნავაჭრი ფული მოჰქონდა და თავის ოთახში საიმედოდ ინახავდა. რა თქმა უნდა, აზრადაც არ მოსდიოდა ფულის ნაწილი მხატვრისთვისაც მიეცა. ყოველ დილით ბუხრის პირიდან ნახატებს წამოკრეფდა, კარებს გარედან უამრავი გასაღებით ჩაკეტავდა და მაღაზიისაკენ მიიჩქაროდა. დღე ისე არ გავიდოდა, ორი-სამი სამკაული და რამდენიმე წვრილმანი არ გაყიდულიყო. ამ ბარათებმაც მოიზიდა მყიდველი, მოკლედ, კაცი სრულიად ბედნიერი იყო და შინ დაბრუნებული, ბუხართან კმაყოფილი ისრესდა ხელებს. პალომა კი... ასე უბედური არასდროს ყოფილა. იუველირი თავის სახელოსნო ოთახში მუშაობდა. ის კი უსასრულოდ ხატავდა ერთსა და იმავეს. ერთხელ სთხოვა, თუ შეიძლება ჩემთვის დავიხატავ რამესო. ოქრომჭედელი სამინლად აღშფოთდა, აბა, გასაფუჭებელი საღებავი სად არის, როგორ გეტყობა, რომ აქაური არა ხარო, - ჩაიბურღლუნა და საყურეების კეთება განაგრძო. პალომამ თავზე ხელები შემოიწყო და თვალები დახუჭა. ასე ხშირად აკეთებდა, თითქოს აქაურობას რომ ველარ დაინახავდა, მართლაც გაქრებოდა ყველაფერი. არა, რაც მე მჭირს, სიკვდილზე უარესიაო, თვალები გაახილა, ახალი მუყაო აიღო, ფერადი საღებავები წინ დაილაგა და ხატვა დაიწყო. კაცს თვალზე ლუპა ეკეთა და ისე მუშაობ-

"I've told you - like in reality, everything should be grey." So Paloma painted a grey street, grey houses, grey letter-boxes, grey lamp-posts and the grey sky, but in the end she couldn't help painting the yellow sun in the sky. The jeweller took the painting and looked at it with satisfaction, but he didn't like the sun.

- How can I help it, the sun can't be grey, can it? - the painter shrugged her shoulders roguishly.

- No it can't, but you could have avoided painting it altogether or you could have painted a cloud in front of it, - the man was grumbling, but he was still glad. Then he told her to paint five more pictures like that, but without the sun, before she went to bed. He would take them to his shop. So what could Paloma do? She painted them and put them near the fireplace to dry. Then she went up to her room and peeped out of the window carefully. There was no one in the street. Dark lights could be seen through the narrow windows. Grey light was falling down from the lamp-posts. Well, this was the city of perfect people. She was quite good at geography but she couldn't remember anything about this city. Then she thought that probably the perfect citizens had changed its name after getting rid of their king and smiled sadly. No, it seemed very difficult to escape, even impossible. Paloma started to cry but she didn't know that the following days would be worse. To the jeweller's delight all the five cards without the sun were sold and Paloma had to paint the same thing all through the week. This turned out to be very hard. Cleaning the house and washing up might have been better. She painted thirty similar colourless pictures and the jeweller brought the money home and kept it safely in his room. Of course it didn't even occur to him to share the money with the painter. Every morning he would gather the paintings from where they stood near the fireplace, lock the door from outside with a lot of keys and hurry to the shop. A couple of items of jewellery and some other articles were sold every day. These cards also attracted the customers, so the man was very happy and on returning home he rubbed his hands by the fire with satisfaction. But Paloma.... had never felt herself so unhappy. The jeweller worked in his workshop and she kept painting the same pictures endlessly. Once she asked him if she could paint something for herself but the goldsmith was indignant "We haven't got any paints to waste. It shows that you're a foreigner," he grumbled and went on making earrings. Paloma put her head in her hands and closed her eyes. She often did so, as if everything would disappear if she couldn't see her surroundings. No, it was even worse than death. She opened her eyes, took a new piece of card and multi-coloured paints and started painting. The man was working with a magnifying

და (ოქრომჭედლობა იოლი საქმე ხომ არ გგონია?), პალომასთვის სულ არ ეცალა, იმ წუთს თავისი საყურის მეტს ვერაფერს ხედავდა. ის კი ქუჩებს ხატავდა. ზოგი სახლი მოცისფრო იყო, ზოგიც მოვარდისფრო, ფანჯრებზე ფერადი ფარდები ჩამოეკიდათ, ხეებს მწვანე ფოთლები ამშვენებდა, ცა ცისფერი იყო, მზე – მზისფერი და ზოგან ეზოში ჭრელი სარეცხით დამშვენებული თოკები მოჩანდა. ამას რომ აკეთებდა, გული ისეთი სიხარულით ევსებოდა, თითქოს ახლა დაიბადა და რალაც ძალიან დიდი აღმოაჩინაო. ერთი ბარათი რომ გადადო, მეორის ხატვას შეუდგა. ცოტა ჩქარობდა. თითები საღებავით ეთხუპნებოდა და ეს ძალიან უხაროდა. ხელებს პირდაპირ კაბის კალთაზე ინმენდა. კაბა იუველირის მოტანილი და, რა თქმა უნდა, რუხი იყო. ახლა კი ჭრელი გამხდარიყო. მეორე ნახატი პირველს ჰგავდა, მესამე – მეორეს. თუმცა ყველგან ქალაქის ქუჩები ეხატა, ფერებით ერთმანეთისგან განსხვავდებოდა.

არა, არ ეჩვენებოდა. თურმე მომკვდარა და ახლა თავიდან გაცოცხლებულა. ნამოდგა, კალთები დაიფერთხა. ბარათები ერთი მეორის გვერდით ჩაამწკრივა, თვითონაც იქვე ჩამოჯდა. ისე მშვიდად გრძნობდა თავს, თითქოს თავისი უბედური მდგომარეობიდან გამოსავალი ეპოვოს.

ამასობაში იუველირმაც დაამთავრა საქმიანობა. კიდევ ერთხელ შეათვალიერა ოქროს ლამაზი საყურეები და ყუთში შეინახა. კარებთან რომ მივიდა და ფერად-ფერადი ნახატები დაინახა, უნებურად ხელი გულზე იტაცა. პალომას ისე გადახედა, როგორც მკვლელს და თავისი ოთახისკენ წალასლასდა. დანვა, მაგრამ რა დააძინებდა? ცდილობდა ეანგარიშა, რამდენი საღებავი გაუფუჭა „ამ სულელმა გოგომ“, მაგრამ არაფერი გამოსდიოდა, ვერაფრით დათვალა ზარალი.

მეორე დილას პალომას ბარათები ადგილზე დაუხვდა, როგორც მოელოდა, იუველირს თან არ წაეღო. კაცი სამი დღე ხმას არ სცემდა. ავისმომასწავებელმა სიჩუმემ მეფის ასული დააფრთხო, მაგრამ ერთი წუთითაც არ უნანია თავისი საქციელი. პირიქით, ძალიან კმაყოფილი იყო. რატომღაც, მარგოტის სიტყვები ახსენდებოდა, ვიღაცას რომ ურჩევდა: მთავარია, საკუთარი თავი არ დაკარგო და ის არ აკეთო, რასაც შენ არ გააკეთებდიო. ახლა აღარ დაიკარგება. რაც არ უნდა შეემთხვეს, ნამდვილად აღარ დაეკარგება საკუთარ თავს. თუ ელირსა და აქაურობას თავი დააღწია, აღარასოდეს ეცდება, სხვა გახდეს. იქნება ის, ვინც სინამდვილეშია. გულიდან დარდი გადაეყარა. ისე მარტოც აღარ გრძნობდა თავს.

ზუსტად სამი დღე უბღვერდა იუველირი. სამინლად აღშფოთებული იყო, ძალიანაც იტანჯებოდა, – ის ხომ ძუნწი იყო. თან ამ გადასაყრელ სურათებზე ელეოდა გული, თანაც ამ სულელმა გოგომ გამოუცხადა, ძველებურ „საზიზღრობებს“ აღარ დაეხატავო. რომ დაემუქრა, აღარ შეგიფარებ და ციხეში აღმოჩნდებიო, იმას წარბიც არ შეუხრია. მოკლედ, ბევრი იფიქრა, ბოლოს წამოკრიფა ფერადი ნახატები, თან წაიღო და სხვებს შეუ-

glass to his eye (do you think being a goldsmith is easy?) and had no time to watch Paloma. At that moment he could see nothing but his ear-rings. She painted the streets. Some houses were blue, some pink with colourful curtains on the windows, green leaves adorned the trees, the sky was blue and the sun was golden, in some yards colourful washing could be seen hanging on the lines. As she was doing this her heart filled with such joy as if she had just been born and discovered something great. After putting aside one card she started painting another one. She was hurrying a little, so her fingers were covered in paint which made her very happy. She cleaned her hands on the dress which the jeweller had brought her and which had of course been grey but was now becoming colourful. The second painting resembled the first one, the third one the second. Although there were city streets in all of them differed in colour.

No, she hadn't imagined it. She had probably died and now was feeling alive again. She stood up and shook the dust from her dress. She put the cards side by side and sat by them. She felt calm as if she had found a way out of her miserable situation.

Meanwhile the jeweller finished his work, looked once more at the beautiful golden ear-rings and put them away in a box. When he went to the door and saw the colourful paintings he snatched at his heart, looked at Paloma as if she had just killed him and dragged himself to his room. He went to bed but how could he get to sleep? He tried to work out how much paint this stupid girl had wasted but he couldn't calculate the loss.

The next day Paloma found the cards still there as she had expected. The jeweller hadn't taken them. He didn't speak to her for three days. This sinister silence scared the princess but she didn't regret it even for a second. On the contrary she was quite content. She didn't know why, but she remembered Margot's words as she had advised someone - that the main thing is not to lose oneself and not to do something you shouldn't do. She wouldn't get lost any more. Whatever happened she wouldn't lose herself. If she ever escaped from this place she would never try to be someone else. She would be what she was in reality. She cheered up and didn't feel alone any more.

The jeweller frowned at her for three whole days. He was furious and suffered a lot, because he was so mean. He felt faint at the mere sight of these useless paintings. What is more, this stupid girl had declared that she wasn't going to paint those earlier nightmares any more. When he threatened that he would refuse her shelter and that she would have to go to prison she didn't turn a hair. In short, he thought for a long time, and

რია. თავიდან, მყიდველებს მათ დანახვაზე გაკვირვებისაგან თვალეები გაუფართოვდათ. მერე ერთმა წვერცანცარა მოხუცმა თავი ვერ შეიკავა, სახე გაუბრწყინდა, გაბედა და იყიდა. ასე იყო თუ ისე, იმ საღამოს იუველირი დამფრთხალი, მაგრამ მაინც გახარებული დაბრუნდა და მხატვარს ახალი საღებავებიც მოუტანა.

ამის შემდეგ პალომა რასაც მოისურვებდა, იმას ხატავდა. თუმცა ეს დაბინდული ფანჯრები, წესიერად მზის სხივს რომ არ ატარებდა, წარამარა ახსენებდა ტყვეობას, ახლა ოცნება მაინც შეეძლო. ჰოდა, ხატვითაც ყველაზე ხშირად თავის ოცნებას – სხვაზე უფრო აბიბინებულ უმწვანესს ხატავდა. კაცი ძველებურად სამუშაო ოთახში აღარ ატარებდა მთელ საღამოს. ჯერ შორიდან ადევნებდა თვალს პალომას ფუნჯს. მერე ნელ-ნელა ახლოს მიუჩოჩდა და ბოლოს საათობით ეჯდა გვერდით. უხმოდ შესცქეროდა ნახატებს და ვინ იცის, რაზე ფიქრობდა. ერთხელაც ფიქრებში გართულმა უეცრად ჰკითხა:

–რა გქვია? – თან თვითონვე გაუკვირდა, რატომ აქამდე არ გავიგე მისი სახელიო.

პალომა შეერთა და უცბად უპასუხა, რაც ენაზე მოადგა.

– მარგოტი.

– რა ლამაზი სახელია, – გაუღიმა კაცმა და ხელი მხარზე მოუთათუნა.

ასე მიიზღაზნებოდნენ ზამთრის დღეები. ქალაქში ყველაფერი უნინდებურად იყო, ოღონდ ერთი პატარა საოცრება მაინც მოხდა. ერთმა ზომიერად სანიმუშო მოქალაქემ ერთ მშვენიერ დღეს საღებავი იშოვა, მერე არც აცია, არც აცხელა და თავისი რუხი სახლი ვარდისფრად გადაღება.

პერკეს სოფლიდან წამოსვლის შემდეგ ანდროსი მალე ზუსტად იმ ადგილას მოხვდა, სადაც უმწვანესის ჯარში მოხალისეებს ლებულობდნენ და იარაღს ურიგებდნენ. რადგან მოსული კბილებამდე შეიარაღებული აღმოჩნდა, მაშინვე საომრად გაამწესეს.

შენ არც ისე პატარა ხარ და უკვე იცი, ომი რაც არის. ჰოდა, იქაც ისეთი, ნამდვილი ომი იყო. როგორც ხშირად ხდება ხოლმე, ერთნი ცოტანი იყვნენ, მეორენი – ურიცხვნი. და როგორც თითქმის ყოველთვის ხდება ხოლმე, ცოტანი თავის მიწას იცავდნენ, ურიცხვნი კი პირიქით – სხვისას ეპოტინებოდნენ. შენ ეს უჩემოდაც გეცოდინება. იმას, ვინც საკუთარ მიწას იცავს, უკან დასახევი გზა არა აქვს და ბოლომდე იბრძვის. ის, ვინც სხვის სახლზე, ბაღზე, ღვინოზე და წყალზე გიჟდება, ხარბია და ძალიან ხშირად, მშიშარაც. ამიტომ ერთი კარგად თუ შეაშინე, დაჰკივლე და ფეხი დაუბაკუნე, შეიძლება უკანმოუხედავად მოკურცხლოს. ჰოდა, მგონი, ასე შეაშინა უმწვანესმა მონინაალმდეგე. ალბათ, მტერმა დათვალა, რომ დიდი ზარალი ნახა, ან, შეი-

eventually he gathered all the colourful paintings and mixed them with the others. When the customers first saw them their eyes widened, then one bearded old man dared to buy one. One way or another that evening the jeweller returned home scared but still happy and even brought new paints for the painter.

From then on Paloma could paint whatever she wanted. Although those obscure windows that didn't let the sunshine in properly reminded her that she was a prisoner, she could at least have dreams now, so she mostly painted her dream - The Greenest - greener than anything else. The man didn't spend all his time in his workshop as he had used to. First he observed Paloma's brush from a distance, then he gradually shifted towards her and finally he spent hours sitting by her side. He regarded the paintings silently: who knows what he was thinking about? Once, lost in his thoughts, he suddenly asked her:

- What's your name? - And he wondered to himself how could he not have known her name before.

Paloma started and answered what she had on the tip of her tongue.

- Margot.

- What a beautiful name, - the man smiled and patted her on the shoulder.

The winter days crept past like a snail. Everything went on as usual in the city but there still happened a small miracle. One reasonably perfect citizen got some paint one day, and then guess what! He painted his house pink.

After leaving Perke's village Andrios found himself in the place where volunteers were enrolled in the army of The Greenest and given weapons. As the newcomer was armed to the teeth he was assigned straight away.

You are not so small and you already know what a war is. This was a real war. As usually happens they were fewer on one side and more numerous on the other, and as, almost always happens, the fewer defended their land and the more numerous, on the contrary, attempted to snatch it. You probably know this better than me. Those defending their own land have no way out and fight to the last. Those crazy about someone else's house, garden, wine and water are greedy and very often they are cowards. So if you scare them well, make a noise and stamp your feet they may run for their lives as fast as they can. And I think The Greenest scared its enemy just like that. The enemies might have calculated that their losses were too great or the war might have continued too long and probably they had no

ძლება, ომი გაუჭიანურდა და დრო კი მეტი აღარ ჰქონდა, ან იქნებ, მტირალი ბავშვი დაინახა და თავისი შვილები გაახსენდა? არ ვიცი. ეს კია, პირი იბრუნა და წავიდა.

ერთ წვიმიან საღამოს სანიმუშოთა ქალაქში გრძელმოსასახამიანი უცნობი შემოვიდა. კითხვა-კითხვით მიადგა სასტუმროს და დაბინავდა. დილით ადრე გარეთ გამოვიდა და ქუჩებს ფეხით დაუყვა. მთელი დღე დადიოდა. სკვერში ორი საათი დაჰყო. წვიმას არ დაგიდევდათ, სკამზე იჯდა და გამვლელ-გამომვლელს ათვალთვლიდა. მერე ისევ ქუჩას გაუყვა. ამ ქალაქისათვის უცნაურად ეცვა, ამიტომ, ბევრი ინტერესით აყოლებდა თვალს. რა თქმა უნდა, შემჩნეველი არც პატრულს დარჩა, მაგრამ, ჩანს, საბუთები წესრიგში ჰქონდა და არ შეუყოვნებია. მომდევნო დღეებშიც ასე დადიოდა. კაცი იფიქრებდა, ამ ქალაქის ქუჩებში ამ წვიმაში სასიარულოდ საგანგებოდ ჩამოვიდაო. წვიმა კი არ თავდებოდა, ნაცრისფერი ღრუბლებიდან ღვარად მოედინებოდა. იმას გაღუმპული ტანსაცმელი ტანზე ეკვროდა და რატომღაც არ ბრუნდებოდა თბილ და მშრალ სასტუმროში. ეტყობოდა, აქ არავის იცნობდა, ერთხელ სასტუმროს მეპატრონეს გამოელაპარაკა, მეორეჯერ – სასადილოს მებუფეტეს. ეს იყო და ეს. შებინდებისას დაღლილი ბრუნდებოდა, დილით კი ყველაფერს თავიდან იწყებდა.

ერთხელაც ეს გრძელმოსასახამიანი მანამდე მისთვის უცნობ ქუჩას აუყვა. მალე საიუველირო სალონი შენიშნა და ფიქრებში გართულმა მისი კარი შეაღო. კარების თავზე დაკიდულმა ზანზალაკმა დაინკრიალა და დახლში მდგარმა კაცმა მოსულს გამოხედა. ეტყობა ამ განუწულ ადამიანს სანიმუშო ვერაფერი შენიშნა და ისევ შემოსავალ-გასავლის ჟურნალს მიუბრუნდა. უცნობი კი უაზროდ ათვალთვლიდა ნივთებს. ძვირფასი სამკაულებისაკენ არც გაუხედავს. სასკოლო ნივთებისაკენ კი თვალი გაექცა. უცებ დასტად დაწყობილი, ხელით მოხატული ბარათები შენიშნა და თვალთვლიდას შეუდგა. ლამაზი სურათები იყო. თითქოს აქაური ქუჩები ეხატა, ოღონდ ფერად-ფერადი სახლებით და ტროტუარის გასწვრივ ჩარგული ხასხასა მწვანე ხეებით. უცნობს გაეღიმა, მგონი, თავისი ფიქრებიდან გამოერკვა და მთელი ყურადღება ამ ნახატებს მიაჰყო. უცბად ერთ მათგანზე გაუშტერდა მზერა. ისეთი არაფერი იყო. ყვავილების ბალი დაეხატათ. სიღრმეში თეთრი სახლი მოჩანდა და იქვე, სამი ბავშვი ვარდის ბუჩქს სარწყავით წყალს უსხამდა. თითქოს ისეთი მართლა არაფერი იყო, მაგრამ იმას შესამჩნევად გაუნათდა თვალები და კაცს გახედა. უფრო ჩქარა დაიწყო ბარათების თვალთვლივა. საოცრად გამოაცოცხლა რომელიღაც უცხო ქვეყნის სახლების, ადამიანების, ფერად-ფერადი ყვავილების დანახვამ, მაგრამ სიხარული უცბად დაიოკა და ისევ კაცს გახედა. ის ახლა სამაჯურს ჩაჰკირკიტებდა და საკეტს უმონ-

more time, or they might have seen a crying child on a battlefield that reminded them of their own children. I'm not sure. Anyway they turned their backs and left.

One rainy day a stranger with a long cloak entered the city of perfect people. He asked his way to the hotel and stayed there. Early in the morning he went out and walked through the streets. He walked all day. He stayed in the park for two hours. He didn't mind the rain, just sat on a bench watching passers-by. Then he walked along the street again. He was dressed strangely for that city so a lot of people looked at him with curiosity. Of course the patrol noticed him as well but he probably had all his papers in order so they didn't stop him. He walked like that on the following days too. One would think he had come specially to walk in the streets of this city in the rain. The rain wouldn't stop, it was pouring down from the grey sky. The man's soaked clothes clung to his body, but for some reason he didn't return to his warm and dry hotel. He seemed to know no one here. He once talked to the hotel owner, another time to the innkeeper in a tavern, but that was it. He would return exhausted at dusk and in the morning he would start again.

Once the man in the long cloak went up a street that he hadn't seen before. Soon he noticed the jeweller's shop and opened its door lost in his thoughts. A small bell tinkled above the door and a man at the counter looked at the newcomer. He probably noticed nothing perfect about this soaked man so he turned to his cash register again. The stranger observed the items without interest. He didn't even look at the expensive jewellery, but the school materials caught his eye. Suddenly he noticed some handmade cards in a pile and started looking through them. They were pretty paintings. They had local streets on them but with colourful houses and green trees along the pavement. The stranger smiled, he seemed to emerge from his thoughts and direct all his attention towards these paintings. Suddenly he stared at one of them. It was nothing special - just a flower garden. A white house could be seen in the heart of it and three children were watering a rose-bush with a watering can. Yes, it was nothing special, but his eyes lit up and he looked at the man behind the counter. He started looking at the cards faster and faster. Seeing the houses, people and colourful flowers of some strange country cheered him up amazingly but he soon checked himself and looked at the man again. He was now concentrating on a bracelet, checking its lock. To attract his attention the stranger

მებდა. მისი ყურადღება რომ მიექცია, უცნობმა ჯიბიდან მონეტები ამოიღო და დახლზე დაყარა. აი, მაშინ კი დაფაცურდა გამყიდველი. სამაჯური სასწრაფოდ შეინახა და გალიმებული სახით ეახლა, რას ინებებთო. უცნობმა ათასი წერილმანი შეიძინა: ხის შანდალი, რამდენიმე რვეული, სანერ-კალამი, ჭიკარტები, ფანქრები. ბოლოს ნახატებისაკენ გაიხედა.

– რა მშვენიერი ბარათებია. ალბათ, თქვენი სანიმუშო მხატვრის დახატულია, არა?

გამყიდველმა თვალები მოჭუტა და ღიმილით უპასუხა:

– მიხარია, რომ მოგნონთ, ჩემი შექმნილია.

– ნამდვილად საუცხოოა, რა ნიჭიერი ბრძანებულხართ, – გულწრფელად აღნიშნა უცნობმა, – ერთ-ერთს შევიძენ, სულერთია, რომელს.

– დიახ, ჩვენ, იუველიერებს, საერთოდ გვეხერხება ხატვა, – ჩაიხითხითა კაცმა, ერთი ბარათი სხვა ნაყიდ ნივთებთან ერთად შეფუთა და გაუნოდა.

უცნობმა მადლობა გადაუხადა, ეს რა კარგი სალონი გქონიათო, აღნიშნა და კეთილი ღიმილით დაემშვიდობა. ქუჩებში სიარული აღარ გაუგრძელებია, მაშინვე სასტუმროში დაბრუნდა, ბარგი ჩაალაგა, ფული გადაიხადა და იმავე დღეს დატოვა ქალაქი.

იქ, ვალუნიაში შპუნტიკოსი დასაძინებლად ემზადებოდა. ამ ბოლო დროს, თავს ძალიან შეუძლოდ გრძნობდა. მშვიდი, ღრმა ძილი ხომ სულ სანატრელი გაუხდა. ქვეყნის მართვა დროებით უფროს მრჩეველს მიანდო. თვითონ კი, როგორც ექიმი ურჩევდა, ბევრს სეირნობდა, მინერალური წყლის აბაზანებს იღებდა და ძილის წინ უამრავ წამალს ყლაპავდა. ახლაც დალია ლამის მთელი მუჭა აბები და ლოგინში ჩანვა. თითქოს ტანმორჩილი არ ეთქმოდა, მაგრამ უშველებელ, მოჩუქურთმებულ სანოლში, მის რომელიღაც წინაპარს რომ გაეკეთებინა საკუთარ ზომაზე, თითქმის არ მოჩანდა. ჩანს, წამლებმა იმოქმედა და შვილზე ფიქრებში ნელ-ნელა ძილბურანში წავიდა. იმ ღამეს მართლა კარგად ეძინა და დილით მხიარულ გუნებაზე გაიღვიძა. ფეხები ჩუსტებში გაყო თუ არა, იქვე, სასთუმალთან, წამლების მაგიდაზე პატარა ფურცელი შენიშნა. წერილი იყო. გაშალა, ანდრიოსის ხელი იცნო და გული სიხარულით აუჩქროლდა. მაგრამ წერილში სრულიად გაუგებარი რამ ეწერა: „მამა, დამიჯერე, ძალიან, ძალიან, ძალიან მჭირდება.“ ეს იყო და ეს. შპუნტიკოსი გაოცებული ატრიალებდა ქალაქს წინ და უკან. ვერაფერი გაეგო. ნამდვილად გამიგიჟდა შვილიო, – აბურტყუნდა, მასულელებს ამხნის კაცსო. საოცრად აღშფოთებული იყო. წინდებს იცვამდა და ჯუჯღუნებდა. მერე ადგა, ხალათი მოისხა და იმ პატარა მაგიდისაკენ წავიდა, რომელზეც ძვირფასი ძაფებით მოქარგულ ხავერდის ბალიშზე მისი სამეფო გვირგვინი ესვენა.

took out some coins from his pocket and threw them onto the counter. The salesman started fussing about at once. He put away the bracelet and came up to the customer with a smile, asking him what he would like. The stranger purchased a lot of small articles: a wooden candlestick, some notebooks, a pen, some pins, some pencils. Then he looked at the paintings.

- What wonderful cards! They were probably done by your perfect painter, weren't they?

The salesman narrowed his eyes and answered with a smile:

- I'm glad you like them. I did them.

- They're marvellous, you must be very talented, - the stranger said frankly, - I'll buy one, it doesn't matter which.

- Yes, we, jewellers are usually good at painting - chuckled the man, who wrapped up one of the cards with the rest of the things that the stranger had bought and handed them to him.

The stranger thanked him, congratulated him on having such a nice shop, and said goodbye with a kind smile. He didn't go on walking in the streets, but returned to his hotel, packed his luggage, paid the bill and left the city that very day.

In Valunia Shpuntikos was getting ready to go to bed. He hadn't felt well recently. He could only dream about peaceful deep sleep. He trusted the job of ruling the country to his senior advisor for the time being and he himself followed the doctor's advice - he walked a lot, took spa baths and swallowed loads of medicines before going to sleep. Now he took a handful of pills and lay in bed. You couldn't say he was short but he was lost in the huge ornate bed that one of his ancestors had made to fit his bulk. Then the pills must have worked and he sank into a slumber thinking about his son. He slept well that night and in the morning he woke up in a good mood. No sooner had he put his feet into his slippers than he noticed a small piece of paper by his bedhead on the table for his medicines. It was a letter. He opened it and his heart filled with joy on recognizing Andrios' handwriting. But it sounded very strange: "Father, believe me, I need it very, very much." That was it. Shpuntikos turned the paper over in his hand in surprise. He couldn't understand anything. He muttered that his son had probably gone mad and was playing games with him. He was indignant. He put on his socks grumbling. Then he stood up, put his velvet gown on and went to the small table on which, on a velvet pillow embroidered in golden thread, was his royal crown.

ზოგი მეფე გვირგვინს მხოლოდ შაბათ-კვირას ატარებს, ზოგი – სტუმრების მიღებისას ან დღესასწაულებზე, ზოგიც – დაბადების დღეზე. აი, შპუნტიკოსს კი წესად ჰქონდა, ყოველ ცისმარე დღეს, ადგებოდა თუ არა, გვირგვინს თავზე კობტად მოირგებდა და ისე გავიდოდა საძინებელი ოთახიდან. გვირგვინის გარეშე მხოლოდ იმ მსახურებს ენახათ, ჩაცმა-გახსნაში რომ ეხმარებოდნენ.

ეს გვირგვინი ძალიან ლამაზი იყო, უამრავი უძვირფასესი ქვით შემკული. მაგრამ ყველაზე ძვირფასი მაინც მთელ ქვეყნიერებაზე ცნობილი უშველებელი ალმასის ქვა იყო, რომელიც ზუსტად ამაყ შუბლს უმშვენებდა ამ ქვეყნის მეფეებს.

ჰოდა, ახლაც შპუნტიკოსი იმ ხავერდის ბალიშისაკენ გაემართა და ის იყო, გვირგვინი თავისკენ უნდა წაეღო, რომ ერთ ადგილას გაიყინა. მშვენიერი ალმასის ქვა აღარ იყო. მის მაგივრად ცარიელი ბუდე დაუხვდა. ეტყობოდა, ვილაცას მოხერხებულად ამოეძვრინა. გაკვირვებისაგან ლამის გაგიჟებულმა მეფემ ის იყო, განგამის ასატყხად პირი მოალო, რომ უცებ ის უცნაური წერილი გაახსენდა და მოცელილივით ჩაიკეცა იატაკზე.

იუველირი აფორიაქებული ჩანდა. საქმეს გულს ვერ უდებდა და არც სამუშაო ოთახს ეკარებოდა. დროდადრო ფრთხილად იყურებოდა ფანჯრიდან, თითქოს ვილაცის მოსვლის ემინიო. ერთ დილას კი სამსახურში საერთოდ არ წასულა. პალომას თავზე ხელი გადაუსვა და გაუღიმა.

– ძალიან შეგეჩვიე, მგონი, ცოტა შემეყვარდი კიდეც. უარს არ ვიტყოდი, შენნაირი შვილი მყოლოდა... იქნებ ცოლი მომეყვანა და შვილიც გამჩენოდა? – თქვა და ჩაფიქრდა, მერე ისევ გამოფხიზლდა – ოჰ, ეს რა აზრები მომივიდა, მგონი, აღარა ვარ სანიმუშო იუველირი. მოკლედ, არაფრით გაგიშვებდი, მაგრამ ისეთი რამ მომცეს შენი თავისუფლების სანაცვლოდ, ვერც ერთი ნამდვილი იუველირი უარს ვერ იტყოდა. ასე რომ, თავისუფალი ხარ. აი, შენ ქისა აქაური ფულით და საბუთი, რომ ამ ქალაქში კიდე ერთი დღე შეგიძლია დაჰყო, ფული წინასწარ გაქვს გადახდილი.

კაცმა ქისა და ქალალი ხელში შეაჩეჩა. პალომა გოცნებული შესცქეროდა და ხმას არ იღებდა. დაუჯერებელი იყო, რომ აქ ვინმემ მოაგნო. „კი, მაგრამ, ვინ... ვინ იყო... რა საჩუქარი მომცაო, რა თქვით?“ – იკითხა.

– იმან არ ისურვა, თავისი ვინაობა გაემხილა. სამი დღის შემდეგ გაუშვიო, – მითხრა. ალბათ, იცის, რომ შენი ქვეყნისაკენ დილიჟანსი სამ დღეში ერთხელ დადის. აბა, მე რა ვიცი, ვინ და რატომ? ერთი ახალგაზრდა კაცი იყო. მარტო ის შემიძლია გითხრა, რომ სანიმუშო, ძალიან სანიმუშო გარეგნობა ჰქონდა.

პალომა სკამზე ჩამოჯდა. ყველა აზრი და ფიქრი გაეყინა.

– ახლა სად არის? – ჰკითხა ოქრომჭედელს.

კაცმა მხრები აიჩეჩა, მგონი, მაშინვე წავიდაო.

Some kings wear crowns only at weekends, some while receiving visitors or at festivals, some on their birthdays. But Shpuntikos had a strict rule - every single day, as soon as he got up, he would put his crown on his head and leave his bedroom that way. Only the servants who helped him with dressing had seen him without his crown.

It was a beautiful crown adorned with numerous jewels, but the most precious of all was the enormous diamond known all over the world which adorned the proud foreheads of the kings of that country.

So Shpuntikos went to the velvet pillow, but just as he was putting the crown on he froze - it lacked its beautiful diamond. Instead of the diamond there was an empty place. It seemed that someone had skillfully taken it out. The King nearly went crazy, but just as he opened his mouth to raise the alarm he remembered that strange letter, his legs failed him and he sat on the floor.

The jeweller seemed perturbed. He couldn't get down to work and didn't even go near his workshop. Now and again he would peep out of the window carefully as if he was afraid of someone's arrival. One morning he didn't even go to work. He patted Paloma on her head and smiled.

- I have got used to you so much, I think I have even got fond of you. I wouldn't mind if I had a daughter like you... I might have got married and had children - he said and became thoughtful, then he came to again - Oh, my God, what ideas I get, I don't think I'm a perfect jeweller any more. Well, I would never let you go but I've been given such a thing in return for your freedom that no real jeweller could refuse, so you're free. Take this purse with local money and here's a certificate so that you can stay one more day in this city, it has been paid for in advance.

The man gave her the purse and the paper. Paloma looked at him in amazement and couldn't utter a word. It seemed unbelievable that someone could have found her here. "But who.... who was that what did you say he gave you?" she asked.

- He didn't want to reveal his identity. He told me to let you go in three days. He probably knows that a coach goes to your country once every three days. How should I know who he was and why he did it? It was a young man. I can only tell you that he had a perfect, a really perfect appearance.

Paloma sat on a chair. All her thoughts and ideas froze.

- Where is he now? - She asked the goldsmith.

The man shrugged his shoulders saying that he must have left after their meeting.

– ბოლოს სად ნახეთ?

– აქვე, კაფეში.

პალომამ სასწრაფოდ თავისი ტანსაცმელი ჩაიცვა, იუველირს გამოემშვიდობა და ქუჩაში გავიდა. კაცს კი რატომღაც, ცრემლები მოერია და საერთოდ, იმ დღიდან ხშირად მოსდიოდა ხოლმე ასე.

მეფის ასულმა სირბილით გადაჭრა ქუჩა და კაფეში შევიდა. იქ მხოლოდ უცნობი ადამიანები ნახა. იქიდან გზაჯვარედინამდე გაიქცა და იქაურობა მოათვალიერა. ქუჩაში დაბლვერილი ხალხი დადიოდა. ყველას ნაცრისფერი ტანსაცმელი ეცვა და მკაცრი გამოხედვა ჰქონდა.

პალომა დიდ გზაზე გამოვიდა და იქვე, გზისპირას ლოდზე ჩამოჯდა. ირგვლივ ჩამირეში არ ისმოდა. დიდხანს ელოდა. ბოლოს, როგორც იქნა, შორს, გზაზე მტვერი ავარდა და დილიუანსიც გამოჩნდა. პალომა დიდი გაჭირვებით მოთავსდა კუთხეში და მგზავრები შეათვალიერა. ეს ეტლი საკმაოდ გრძელ გზაზე დადიოდა აღმა-დაღმა, ბევრ ქალაქსა და სოფელს უვლიდა, ამიტომ მეეტლე მგზავრების სიმცირეს არასოდეს უჩიოდა. ახლაც ასე იყო. ჩანთები სკამის ქვეშ მოეთავსებინათ. ზოგი თვლემდა, ზოგი ფანჯრიდან გასცქეროდა გზას, ზოგიც დროის მოსაკლავად ვინმეს ესაუბრებოდა. პალომას გვერდით შავცილინდრიანი კაცი იჯდა, ხელჯოხს ჩამოჰყრდნობოდა და წინ მჯდომ მოხუცს გაცხარებული ეკამათებოდა.

მეფის ასული კედელს მიეყრდნო და თვალები დახუჭა. გული მოლოდინით ჰქონდა სავსე. ბოლოს და ბოლოს ბრუნდებოდა. ერთი სული ჰქონდა, ნაცნობ ადგილებს როდის დაინახავდა. როგორ ენატრებოდა ყველა. ოღონდ მალე მიელნია სახლამდე, მერე ანდროისსაც მოძებნიდა მადლობის სათქმელად. არა, მეტს ვერაფერს ეტყოდა, მარტო თვალებში ჩახედავდა, სულ რომ თან დაჰყვებოდა, იმ თვალებში. ის კი ყველაფერს მიხვდებოდა. ო, რა ბედნიერი იყო. ახლა ნამდვილად ბედნიერი იყო. მძაფრად გრძნობდა ამას და შეიძლება, ზუსტად იმ კურდღელივით გამოიყურებოდა, მაშინ, იქ, დეიდის ბაღში რომ შეიპარა ბედნიერების მოსაპოვებლად. თავისდაუნებურად ელიმებოდა. ეტლი ზანტად მიირწეოდა და დაპლილი ძილში ეფლობოდა, მაგრამ, აბა, ვინ დააძინებდა? ცილინდრიანმა კაცმა, თუმცა კამათი დაამთავრა, ენას არაფრის დიდებით აჩერებდა. ფრიად განსწავლული ჩანდა, ყველაფერზე ბრძნულ აზრებს აფრქვევდა. მოხუციც ტოლს არ უდებდა.

– მართლაც გაძვირდა ყველაფერი.

– დიახ, დიახ, მაგრამ უარესია მოსალოდნელი, მერწმუნეთ, ირგვლივ ყველაფერი ამის მომასწავებელია. დიდი გაჭირვებაა მოსალოდნელი.

– ჰო, ჰო, – კვერს უკრავდა მოხუცი, – ყველა, ყველა და ჩვენს დროში ომის გამოუცხადებლად თავდასხმა დიდი უზნეობაა.

- Where did you last see him?

- In a nearby tavern.

Paloma put on her clothes hurriedly, said goodbye to the jeweller and went out into the street. Tears welled in the man's eyes, a thing which from that day on happened to him quite often.

The princess ran across the street and went into the tavern. She could only see strangers there. Then she ran to the crossroads and looked round. People were walking in the street frowning. Everyone was dressed in grey and looked severe.

Paloma went out into the main road and sat on a large cobble-stone. There was complete silence. She waited for a long time. Eventually dust rose in the distance and a coach appeared. Paloma squeezed in with great effort, sat in the corner, and looked at the passengers. This carriage travelled long distances and went to many cities and villages, so it always had a lot of passengers, the coach-man couldn't complain. And now it was as usual. They had put their bags under their seats. Some of them were asleep, some looked at the road out of the windows, some spoke to someone else to kill the time. A man in a black top-hat sat next to Paloma. He was leaning over his walking-stick and having an impassioned argument with an old man sitting opposite him.

The princess leaned against the carriage and closed her eyes. Her heart was full of suspense. She was returning at last. She was looking forward to seeing the familiar places. She was missing everyone so much. If only she could get home soon, then she would find Andrios and thank him. No, she wouldn't say anything else, she would just look into the eyes that had been following her everywhere and he would understand everything. Oh, how happy she was. She was really happy now. She felt it sharply and probably looked like that rabbit that had once crept into her aunt's garden to get some happiness. She smiled to herself. The carriage rocked lazily and she was sinking into a slumber, exhausted, but how could she get to sleep? The man in the top-hat had finished his argument but he wouldn't stop talking. He seemed quite educated and expressed wise thoughts about everything. The old man didn't lag behind.

- Everything has really got expensive.

- Well, yes, but worse is yet to come, believe me, everything around us points to that. Great hardships are expected.

- Yes, yes - agreed the old man, - say what you like but in our time an attack without a declaration of war is a great impudence.

ამ სიტყვებზე ორივემ სინანულით თავის ქნევა დაიწყო.

– მტერს კი გაუმკლავდნენ, მაგრამ ძვირად დაუჯდათ. სამი სოფელი სულ გაჩანაგებულა, ტყეები – გადამწვარი, დედოფალი – ლოგინად ჩავარდნილი, პრინცესა ხომ გამუდმებით უგზო-უკვლოდ დაკარგული ჰყავთ...

– მეფის ასულზე მეც მსმენია, მაგრამ დედოფალს რაღა დაემართა? – გაიკვირვა მოხუცმა.

– უცნაური ავადმყოფობა შეჰყრია. არაფერი ესმის, ვერც თვალებს ახელს. ლოგინში წევს გაუნძრევლად. თითქოს ცოცხალია, მაგრამ... – კაცმა მხრები აიჩეჩა.

მოხუცი მართლა შეწუხდა. სათვალე მოიხსნა და მინებს წმენდა დაუწყო. თან თავს აკანტურებდა.

– არა, მანდ ძალიან მშრომელი ხალხი ცხოვრობს და, ალბათ, ამჯერადაც ეშველებათ რამე. განა სასწაული არ არის, როგორ აჯობებს იმ გადამთიელებს?

– აბა, აბა, იცით, კიდევ რა მიკვირს? თურმე მათ რიგებში უბრალო ჯარისკაცისვით გამოწყობილი ვალუნიის მეფის ერთადერთი შვილი იბრძოდა. სრულიად გაუგებარი, აუხსნელი ამბავია, არა?

– პოლიტიკურად აუხსნელი.

ცილინდრიანმა ღრმად ამოიოხრა.

– მერედა რა მშვენიერი ქვეყანაა. ნახეთ, როგორ მელოდიურად ჟღერს, აბა, დააკვირდით: უ - მნვა - ნე - სი. მიხვდით? ჩასწვდით გრამატიკულ არსს? თავსართი – უ და ბოლოსართი – სი ხომ აღმატებით ხარისხს გვამცნობს.

– რა თქმა უნდა, რა თქმა უნდა... – ატეხა ხელების ქნევა მოხუცმა.

პალომას თვალები არ გაუხელია. ყურებში საშინელი გუგუნი აუტყდა. აღარაფერი ესმოდა ამ გამაყრუებელი ხმაურის გარდა. ცივმა, გამყინავმა ტალღამ დაუარა თავიდან ფეხებამდე. უცებ ეტლი შეტორტმანდა, ჭახანი გაადინა და გაჩერდა. თავს ძალა დაატანა, თავი წამონია და თვალებიც, როგორც იქნა, გაახილა. მგზავრები ჩოჩქოლებდნენ, ნუხდნენ და მოუსვენრად იყურებოდნენ ფანჯარაში. მალე მეეტლემ კარი გააღო, ცოტა ხნით ყველა გადმობრძანდით, ახლავე შევაკეთებ ბორბალსო. ცილინდრიანმა კაცმა ხელი გაუნოდა და პალომას ჩამოსვლაში დაეხმარა. იმან პასუხად რაღაც ჩაილულულა და უკანმოუხედავად გაუყვა გზას.

ფეხები ძლივს მიჰქონდა. ფიქრიც კი უჭირდა. ეს რა ამბები მომხდარა, ის კი ამ დროს სადღაც გადაკარგულში იყო და არაფერი იცოდა. ყველაფერი სიზმარს ჰგავდა. მაგრამ თურმე დედა, მისი ყველაზე ლამაზი და განუმეორებელი დედა... ნუთუ შეიძლება უეცრად გაუქრეს და აღარ ჰყავდეს? მან კი, შვილმა, იმის თქმაც ვერ მოასწრო, რომ ყოველთვის ძალიან უყვარდა. იმ ხუთი წლის ბავშვმა, დედის სუნით გაჟღენთილ უშველებელ ტანსაცმლის კარადაში ზოგჯერ საათობით რომ იჯდა, ვერაფრის თქმა მოასწრო. ახლა კი, გაუნძრევლად წევს, ვერაფერს ხედავს და არაფერი ესმისო. პალომა გაიქ-

At these words both started shaking their heads regretfully.

- They beat the enemy, that's true, but it cost them dear. Three villages were plundered, woods were burnt, the Queen is bed-ridden and their princess nobody knows where...

- I've heard about the princess, but whatever happened to the Queen?
- the old man was surprised.

- She's gone down with a strange illness. She can hear nothing, she can't even open her eyes. She lies in bed without moving. She seems to be alive, but ... the man shrugged his shoulders.

The old man was really upset. He took his glasses off and started cleaning them, shaking his head.

- No, people there are very hard-working and they're sure to find a way out this time too. Isn't it a miracle that they could beat those foreigners?

- Well, well, well. Do you know what surprises me? They say the only prince of Valunia fought in their army dressed like a plain soldier. It's absolutely inexplicable, isn't it?

- Politically inexplicable.

The man in the top-hat sighed.

- And what a wonderful country it is! Look how melodious it sounds: The Green-est. Have you guessed? Can you see the grammatical essence? Article 'the' and the suffix '-est' for the superlative degree.

- Sure, sure ... the old man started waving his hands.

Paloma hadn't opened her eyes. There was an awful noise in her ears and she could hear nothing apart from this noise. A cold trembling passed through her. Suddenly the coach shuddered, made a shrill noise and came to a stop. Paloma made an effort, lifted her head and eventually opened her eyes. The passengers were worried and looked out of the windows restlessly. Soon the coachman opened the door and suggested that everyone should get out for a while while he repaired the wheel. The man in the top-hat offered Paloma his hand and helped her out of the coach. She muttered something and went along the road.

She could barely drag her feet. She found it hard even to think. So that's what had happened -and she had been so far away and had known nothing. It was like a dream. But her mother, her most beautiful and distinguished mother... is it possible that she could vanish and exist no more? And she, the daughter, hadn't even had time to tell her how much she had always loved her. That five-year-old girl who used to spend hours in a huge wardrobe filled with her mother's fragrance hadn't had time to say anything. And now she was lying immobile and couldn't see or hear anything. Paloma started

ცა. დიდხანს გარბოდა, სანამ ძალა არ გამოეცალა. გზა კი არ თავდებოდა. სულის მოსათქმელად შეჩერდა. მოსახვევეში გრძელმოსასხამიანი მგზავრი გამოჩნდა. თავჩაქინდრული მოდიოდა, ცხენი სადავით მოჰყავდა. პალომას გული შეეკუმშა. შესცქეროდა და გრძნობდა, თურმე როგორ უჭირდა, აქამდე რომ ვერ ხედავდა. ან კი როგორ გაძლო ამდენ ხანს უმისოდ. ის კი როგორ შეცვლილიყო, თან რა მძიმედ მოაბიჯებდა. როგორც იქნა, იგრძნო, რომ ვი-ღაც უყურებდა და თავი ასწია. უხმოდ შესცქეროდნენ ერთმანეთს.

– იცი... – დაიწყო ანდრიოსმა.

– ვიცი, ყველაფერი ვიცი. ახლა ამქვეყნად ყველაფერი ვიცი, – შეანყვებ-ინა პალომამ.

– სახლამდე მიგაცილებ, ან, თუ გინდა... მარტო ცხენს მოგცემ. შორი აღარ არის, მაგრამ ფეხით დაილლები.

პალომა მიუახლოვდა და თავით მკერდზე მიეყრდნო.

– იქნებ, შენმა ცხენმა ორივეს გაგვიძლოს? – ჰკითხა და გაელიმა.

ანდრიოსმა ხელები მოჰხვია.

– აი, ნახავ, ყველაფერი კარგად იქნება. ჩვენს ექიმს ჩამოვიყვანთ, ქალბატონ მარგოტსაც. ყველაფერი კარგად იქნება.

პალომამ თავი დაუქნია. ისინი დუმდნენ. გეგონება, ამდენი იმიტომ იარეს, ამდენი რამ იმიტომ გადახდათ თავს, რომ ახლა, ამ მტვრიან გზაზე ასე მდგარიყვნენ. თავები ერთმანეთის მხარზე ჩამოედოთ და ხმას არ იღებდნენ. შორს, ანდრიოსის მხარს მიღმა კი პალომა იმ პატარა ქვეყანას ხედავდა, გრამატიკულად აღმატებით ხარისხს რომ გამოხატავდა.

– უშენობა უაზრობაა, – ჩასჩურჩულა უფლისწულმა.

მგონი, ესეც ჩემს აზრებს კითხულობსო, – გაიფიქრა მეფის ასულმა და უპასუხა:

– უშენობაც.

ისინი ერთად წავიდნენ. წინ დიდი გზა ედოთ.

იმათმა ღმერთმა კი გაიღიმა, მერე მარჯვნივ და მარცხნივ მდგომი ანგელოზები მათკენ გაახედა.

– აი, ის, – თქვა და ხელი გაიშვირა, – ყველაზე ჭკვიანი მეფის ასულია, ის კი – თავისი ქვეყნის ყველაზე კარგი მეფე გახდება და დღეიდან სულ ერთად იქნებიან. აი, ნახავთ, ზუსტად ასე იქნება.

running. She ran until she had no more strength, but the road was endless. She stopped to catch her breath. A traveller in a long cloak appeared from round the corner. He was coming towards her, his head was hanging down and he was leading his horse. Paloma's heart sank. She looked at him and now she felt how hard it had been for her not to have seen him for so long. And how could she stand being without him? He had changed so much; he was walking with heavy steps. At last he felt someone watching him and lifted his head. They looked at each other silently.

- Do you know. . . - Andrios began.

- I do, I know everything now, absolutely everything, - Paloma interrupted him.

- I can take you home, or if you'd rather..... I could give you my horse. It's not far any more, but you'll get tired if you walk.

Paloma went up to him and put her head on his shoulder.

-Maybe your horse can take us both? - she asked and smiled.

Andrios held her in his arms.

- You'll see, everything will be all right. We'll bring our doctor and Lady Margot too. Everything will be all right.

Paloma nodded. They were silent. You'd think they had wandered so long and experienced so much only to stand like that on a dusty road. They rested their heads on each others' shoulders and didn't speak. Beyond Andrios' shoulder in the distance Paloma could see that small country that expressed the superlative degree grammatically.

- Life without you has no sense, - murmured the prince. "I think he's reading my thoughts too," the princess thought and answered:

- It's the same without you.

They went together. They had a long road in front of them.

Their God smiled and made the angels standing on His right and left look at them.

- That - He said and pointed His finger, - is the most intelligent princess ever and that one - will become the best king of his country. From now on they will always be together. You'll see, everything will be exactly as I say.